

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Δ.Π.Μ.Σ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΟΥΤΡΟΛΙΚΟΥ ΠΕΝΝΥ

**“Περιβαλλοντικές πολιτικές, Διακυβέρνηση, Πάρκο Τρίτσης
Realpolitik στην ελληνική πραγματικότητα”**

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

2018

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες – Προσωπική εμπειρία	4
Abstract	5
Εισαγωγή.....	7
Βιώσιμη Ανάπτυξη - Θεωρίες και Πολιτικές.....	9
Βιώσιμη Ανάπτυξη Ιστορική - εννοιολογική εξέλιξη του όρου	9
Η εξέλιξη των πολιτικών περί βιώσιμης ανάπτυξης.....	10
Κριτική στην βιώσιμη ανάπτυξη	15
Εναλλακτικά παραδείγματα	19
Αξιοβίωτη ή Ολοκληρωμένη ανάπτυξη (Integrated Development).....	19
Από-ανάπτυξη.....	23
Περιβαλλοντικές πολιτικές στην Ελλάδα	29
Δυτική Αθήνα.....	31
Κτήμα Επταλόφου-Πάρκο Τρίτσης	40
Ιστορία του Κτήματος της Επταλόφου	40
Σύγχρονη Ιστορία του Πάρκου: Σχολιασμός και Συνεντεύξεις.....	48
Περίοδος εκκίνησης του Πάρκου Περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης “ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ”	49
Μελέτη και Εργολαβία	51
Ιστορική διαδρομή από τον πρώτο Οργανισμό μέχρι και τον σημερινό Φορέα	54
Οργανισμός Διοίκησης και Διαχείρισης Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης.....	54
Μητροπολιτικός Φορέας Ανάπλασης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Αττικής	58
Περίοδος ΑΣΔΑ – Νόμος Μανιάτη.....	60
Άλλες προσεγγίσεις στο Χώρο	61
Φορέας Διαχείρισης Μητροπολιτικού Πάρκου Περιβαλλοντικών και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων και Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας “Αντώνης Τρίτσης”.....	63
Συμπεράσματα-Παρατηρήσεις.....	78
Αντί Επιλόγου.....	82
Βιβλιογραφία:.....	83

Ευχαριστίες – Προσωπική εμπειρία

Η παράδοση της διπλωματικής είναι η στιγμή που τελειώνει ένας εκπαιδευτικός κύκλος και η στιγμή που μπορείς να γυρίσεις πίσω και να κοιτάξεις τι έκανες αυτό το διάστημα. Αυτό το μεταπτυχιακό για εμένα ήταν μια πολύ δύσκολη αλλά ταυτόχρονα κομβική εμπειρία. Βρέθηκα να συνδιαλέγομαι με μια επιστήμη που ήταν μακριά από ότι είχα κάνει μέχρι τότε, όχι τόσο σαν αντικείμενο, αλλά σαν τρόπος ανάλυσης των δεδομένων, της μεθοδολογίας και τελικά τι πάει να πει επιστήμη ειδικά αν το αντικείμενο της είναι άμεσα συνδεδεμένο με τον κοινωνικό παράγοντα. Δύσκολο επίσης ήταν να καταφέρω να ανταπεξέλθω στο κομμάτι της συγγραφής καθώς η μέχρι τότε εμπειρία μου αφορούσε τεχνικές εκθέσεις και όχι μελέτες με μορφή επιστημονικού “δοκιμίου” και παράγοντες, όπως η κοινωνία, που οφείλουν να ξεπερνούν μια αμιγώς υλιστική προσέγγιση της πραγματικότητας.

Οι καταβολές και οι πεποιθήσεις μου, αλλά και ο τρόπος ανάλυσης και κατανόησης της πραγματικότητας ο οποίος επιλέγω να γίνεται πρώτα και κύρια με βάση την κοινωνία και τις διαδικασίες που την διέπουν, ήταν οι λόγοι που επέλεξα το μεταπτυχιακό τόσο ως μηχανικός όσο και ως ενεργό μέλος του συνόλου. Ο χώρος είναι η αποτύπωση της κοινωνικοοικονομικοπολιτικής πραγματικότητας άρα και ο σχεδιασμός αυτού οφείλει να γίνεται υπό το ίδιο πρίσμα. Αν και βγαίνοντας από αυτήν την εμπειρία τείνω να μην αναγνωρίζω την λέξη “σχεδιασμός” γιατί εμπεριέχει, ο τρόπος που αυτός γίνεται, εξουσιαστικά χαρακτηριστικά. Βέβαια από την άλλη ότι δεν είναι σχεδιαστικό και πρακτικό δεν είναι αντικείμενο των μηχανικών αλλά αν μπεις να σχεδιάσεις από τα “πάνω” τον χώρο τότε δεν έχεις καταλάβει τι είναι ο χώρος και τι είναι η κοινωνία και τελικά τι είναι η πολεοδομία.

Τα παραπάνω ήταν ανάγκη να αποτυπωθούν περισσότερο για συναισθηματικούς λόγους παρά για την μεταλαμπάδευση της όποιας πληροφορίας που κερδήθηκε από αυτήν την εμπειρία. Θέλω να ευχαριστήσω για αυτήν την διαδρομή όλους τους καθηγητές με τους οποίους συνεργάστηκα καθώς πολλοί από αυτούς αποτελούν “τέρατα” γνώσης και πληροφορίας, ενώ με τον τρόπο του ο κάθε ένας είχε να σου δείξει μια ακόμα πτυχή αυτού που είναι εκεί αλλά που ποτέ μπορεί να αντιλήφθηκες. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην Πέννυ, γιατί είναι ωραίος άνθρωπος και γιατί είχε την υπομονή να με βάλει να δουλέψω και να απεμπλέξω το μυαλό μου από τα πολλά. Θέλω να ευχαριστήσω την κ. Μάρκου για τις κουβέντες και για τον τρόπο που έχει να σκέφτεται δυνατά και να σε κάνει να σκέφτεσαι παράλληλα. Οι κουβέντες και η παρέα απέκτησε άλλο ενδιαφέρον μετά την εμφάνιση της Βασιλικής, την οποία την ευχαριστώ γιατί μπορούσα να της πω. Τον Μήτσο, τον Νίκο και τον Χρήστο τους ευχαριστώ γιατί είναι ένας και ένας και γιατί τα είπαμε και θα τα λέμε ωραία. Επίσης ευχαριστώ όλους μου τους συμφοιτητές για τις επαφές που είχαμε γιατί οι διαφορετικές μας προσεγγίσεις στα ζητήματα του χώρου ήταν το κάτι παραπάνω σε αυτό το Δ.Π.Μ.Σ.

Οι γονείς μου είναι οι άνθρωποι στους οποίους οφείλω αυτό που είμαι και το ευχαριστώ είναι λίγο. Το αδέρφι μου που μεγαλώνει το χαίρομαι και το ευχαριστώ, γιατί από το η “μικρή”, έχει πάει στο η “μεγάλη” και αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ζωής μου και στοιχείο έμπνευσης. Τέλος κάποτε είπα για τα Τσακάλια μου και όσοι ήταν να καταλάβουν κατάλαβαν, τώρα βλέπω συντρόφους ζωής και συνεχίζω να θέλω να ονειρεύομαι μαζί τους.

Abstract

Space is the field of investment and development of the capitalistic way of production, while on its surface are depicted the prevailing political, social, cultural and economical conditions. Space and nature are, teleologically, formed and subordinated by human society's will, in a limitless and never-ending economical growth just like the modern production rates demand. This relation started forming a notion in the 17th century, when the philosophical idea that arose during the Enlightenment, defined both the mind and the material as being two separate things, giving shape, as a result, to the primal theory of materialism that defined the scientific approach and the human societies' course. (Kondylis Panagiotis 1987; Papakonstantinou Dimitris 2014). As the years progressed the relation between the mind (the human societies) and the material (the nature, the environment) acquired blatantly governing characteristics. Nowadays, the deeply rooted capitalistic system and its continuous search for new sources, ways and places that could increase profit has caused a series of consequences such as environmental degradation, that brings human societies and the environment that they live in to the brink of extinction.

The environmental degradation became an object of discussion after the middle of the 20th century, although, scientists had talked about humans coexisting with the environment so that they preserve their natural resources, since the 18th century. In a human-nature arrangement direction, theories and political views started arising in an attempt to deal with the environmental crisis. The sustainable development, the prevalent reduction model of the environmental degradation, as it is being defined by the current capitalistic way of production and development seems to be ineffective despite the broad economical and social declarations. The, vitally significant, need of a production rate increase, through the adjustment of the production-consumption relation, seems to be an obstacle in any theoretical effort of changing the production-development relationship.

In a sustainable development direction, a reestablishment of the relationship between the environment and the societies is being attempted, without disrupting the growth rate of the market. In the present assignment, an investigation of the environmental politics and their applications, mentioning the political context of the sustainable development and its application in space, will be attempted. This approach is attempted in the urban environment through works of environmental improvement and education, in regions that have been degraded or have been under disinvestment. The study case is 'Antonis Tritsis' park in west Athens.

Both Athens and 'Tritsis' park are an ideal example time wise and space wise and that is why they were chosen as the study case. The environmental political views meet the development of an urban center, a development that is characterized by an anarchistic way and wild rhythm of happening. As a result, this assignment is an attempt to analyze the progression of the Park, from its day one to now. The goal is to create a critical analysis of the specific environmental political views and their mouthpieces. Through this example we are attempting to correlate the international and Greek developments, keeping in mind the situation in Greece. The questions that arise follow the route from the general theory to this specific example that is being studied and vice versa. That way urban relations, economic and management issues of the study case are being brought out with clarity, which issues reconfigure the questions that

put under dispute the greater narrative of development. In this route, matters concerning the environmental, economical and social factors are mentioned under the political point of view of the scientist, as the scientist owes. Questions are raised regarding this settlement with nature, the application and the context of the environmental politics. Regarding how 'truthful' and essential this approach of sustainability is under the capitalistic terms and what is 'development' willing to sacrifice going down that road. As it progresses, upgraded questions are raised in relation to the political context of development, what is it, whom it expresses and to whom it is addressed.

This investigation is approached in terms of the chronicle progression of these political views and through the relationship between the international- exogenous and national- endogenous factors, meaning the relationship between the local and the global. At the same time, this assignment is based on references, while, the material that has been collected by interviews with people and sectors related to the Park and its evolution, is very crucial.

Εισαγωγή

Ο χώρος αποτελεί πεδίο επένδυσης και ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα πάνω του απεικονίζονται οι επικρατούσες πολιτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές συνθήκες. Ο χώρος και η φύση διαμορφώνονται και υποτάσσονται στη βούληση της ανθρώπινης κοινωνίας, με τρόπο τελεολογικό, σε μια κατεύθυνση ατελείωτης και χωρίς όρια οικονομικής ανάπτυξης, έτσι όπως επιβάλλουν οι σύγχρονες σχέσεις παραγωγής. Η σχέση αυτή άρχισε να διαμορφώνεται ως αντίληψη τον 17^ο αιώνα, όταν η φιλοσοφική σκέψη που διαμορφωνόταν την περίοδο του διαφωτισμού, ήρθε να προσδιορίσει το νου και την ύλη, ως δυο διαφορετικά πράγματα, διαμορφώνοντας την πρώιμη θεωρία του υλισμού, που καθόρισε την επιστημονική προσέγγιση αλλά και γενικότερα την πορεία των ανθρώπινων κοινωνιών (Κονδύλης Παναγιώτης 1987; Παπακωνσταντίνου Δημήτρης 2014). Στην πορεία των χρόνων η σχέση, του νου- των ανθρώπινων κοινωνιών με την ύλη-την φύση-το περιβάλλον, απέκτησε ξεκάθαρα εξουσιαστικά χαρακτηριστικά. Πλέον, το βαθιά ριζωμένο καπιταλιστικό σύστημα, με την συνεχή αναζήτηση νέων πηγών, τρόπων και τόπων αύξησης του κέρδους, έχει προκαλέσει μια σειρά συνεπειών, μια εκ των οποίων αποτελεί και η περιβαλλοντική υποβάθμιση που οδηγεί τις ανθρώπινες κοινωνίες και το περιβάλλον το οποίο ζούνε, να επιβιώνουν στα πρόθυρα της εξαφάνισης.

Η περιβαλλοντική υποβάθμιση έγινε αντικείμενο συζήτησης μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, παρόλο που ήδη από το 18^ο υπήρχαν επιστήμονες που μιλούσαν για συμβίωση με το περιβάλλον με στόχο τη διατήρηση των φυσικών αποθεμάτων. Στην κατεύθυνση του να βρεθεί ένας “διακανονισμός” με την φύση, άρχισαν να διαμορφώνονται θεωρίες και πολιτικές για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης. Η βιώσιμη ανάπτυξη, το επικρατές μοντέλο περιορισμού της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όπως αυτή καθορίζεται εντός του υφιστάμενου καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και ανάπτυξης, φαίνεται να μην έχει αποτελέσματα, παρά τις ευρείες οικονομικές και κοινωνικές της διακηρύξεις. Η ζωτικής σημασίας, για το υφιστάμενο σύστημα, ανάγκη διόγκωσης των ρυθμών ανάπτυξης μέσω της σχέσης παραγωγής και κατανάλωσης, δείχνει να αποτελεί τροχοπέδη στην όποια θεωρητική προσπάθεια αλλαγής των σχέσεων παραγωγής και ανάπτυξης.

Στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης, οι περιβαλλοντικές πολιτικές επιχειρούν να διαμορφώσουν εκ νέου τη σχέση της κοινωνίας με το περιβάλλον, χωρίς όμως να διαταράσσουν τους ρυθμούς ανάπτυξης των αγορών. Στην εργασία αυτή επιχειρείται η διερεύνηση των περιβαλλοντικών πολιτικών και των εφαρμογών τους θίγοντας το πολιτικό περιεχόμενο της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά και την εφαρμογή της στο χώρο. Η προσέγγιση αυτή επιχειρείται να γίνει στο αστικό περιβάλλον και μέσα από έργα περιβαλλοντικής αναβάθμισης και εκπαίδευσης, σε περιοχές που έχουν υποστεί κάποιες μορφές υποβάθμισης ή αποεπένδυσης. Η περίπτωση μελέτης είναι το Πάρκο Αντώνης Τρίτσης στη δυτική Αθήνα.

Η επιλογή αυτή γίνεται καθώς η Αθήνα και το Πάρκο Τρίτσης, τόσο χρονικά όσο και χωρικά, αποτελούν ένα ιδανικό παράδειγμα. Οι περιβαλλοντικές πολιτικές έρχονται να συναντήσουν χρονικά την ανάπτυξη ενός αστικού ιστού με έναν άναρχο τρόπο και ξέφρενο ρυθμό. Επιχειρείται λοιπόν να αναλυθεί η πορεία του Πάρκου, από την δημιουργία του μέχρι σήμερα. Στόχος είναι να γίνει μια κριτική ανάλυση στις συγκεκριμένες περιβαλλοντικές πολιτικές, αλλά και στους εκφραστές τους. Μέσω του

παραδείγματος αυτού γίνεται μια προσπάθεια συσχέτισης των διεθνών εξελίξεων με αυτές της ελληνικής πραγματικότητας, λαμβάνοντας όμως υπόψη και τις ιδιαιτερότητες του τοπικού παράγοντα. Τα ερωτήματα που προκύπτουν ακολουθούν τη διαδρομή από τη γενική θεωρία προς το παράδειγμα μελέτης και αντίστροφα. Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύονται με σαφήνεια ζητήματα που αφορούν τις αστικές σχέσεις, καθώς και οικονομικά και διοικητικά θέματα στη μελέτη περίπτωσης, τα οποία εκ νέου διαμορφώνουν τα ερωτήματα τα οποία θέτουν υπό αμφισβήτηση τη μεγάλη αφήγηση. Στην πορεία αυτή τίγονται ζητήματα που αναφέρονται σε περιβαλλοντικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, υπό την πολιτική σκοπιά του επιστήμονα, ως αυτός οφείλει. Ερωτήματα μπαίνουν σε σχέση με τον "διακανονισμό" με τη φύση, την εφαρμογή και το περιεχόμενο των περιβαλλοντικών πολιτικών, το κατά πόσο είναι "αληθής"- ουσιαστική η προσέγγιση της βιωσιμότητας με καπιταλιστικούς όρους και τι διατίθεται να θυσιάσει η "ανάπτυξη" στον δρόμο αυτό. Στην πορεία προκύπτουν αναβαθμισμένα ερωτήματα σε σχέση με το πολιτικό περιεχόμενο της ανάπτυξης, ποια είναι αυτή, ποιόν εκφράζει και σε ποιόν απευθύνεται.

Η διερεύνηση αυτή επιχειρείται να γίνει τόσο σε σχέση με το χρονικό της εξέλιξης των πολιτικών αυτών, όσο και μέσα από τη σχέση που παρουσιάζουν οι διεθνής-εξωγενείς και οι εθνικοί-ενδογενείς παράγοντες, δηλαδή τη σχέση του τοπικού με το παγκόσμιο. Παράλληλα η έρευνα βασίζεται σε βιβλιογραφική έρευνα, ενώ καθοριστικής σημασίας είναι το υλικό που συλλέχθηκε από συνεντεύξεις με ανθρώπους και φορείς που σχετίζονται με το Πάρκο και την πορεία του μέχρι σήμερα.

Βιώσιμη Ανάπτυξη - Θεωρίες και Πολιτικές

Βασικό, όπως περιγράφηκε και στο εισαγωγικό σημείωμα, είναι η κατανόηση των πολιτικών σε σχέση με το περιβάλλον. Αυτό θα επιτευχθεί μέσω της ανάλυσης των πολιτικών όρων και στρατηγικών στο σήμερα, αλλά και της ιστορικής εξέλιξης αυτών στον 20^ο και 21^ο αιώνα. Στην ανάλυση αυτή κομβικό είναι ότι η προσέγγιση αυτών έγινε συναρτηθεί του ευρύτερου πολιτικού και οικονομικού πλαισίου και υπό το πρίσμα του κοινωνικού παράγοντα.

Η κυρίαρχη πολιτική σήμερα για το περιβάλλον, η οποία υιοθετείται από παγκόσμιους οργανισμούς καθώς και από την πλειοψηφία των κρατών του κόσμου, είναι αυτή της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης.

Βιώσιμη Ανάπτυξη Ιστορική - εννοιολογική εξέλιξη του όρου

Η πρώτη αναφορά στον όρο «αειφόρος» έγινε από τον δασολόγο Χ. φον Κάρλοβιτς το 1713 ο οποίος ανέφερε: «Η τέχνη, η επιστήμη και το καθεστώς αυτής της χώρας βασίζεται στη δυνατότητα διατήρησης και ανάπτυξης του ξυλώδους (υλοτόμηση) κεφαλαίου με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτευχθεί μια σταθερή, μόνιμη και αειφορική εκμετάλλευση του, διότι αυτό είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί η χώρα να υπάρξει». Το ουσιαστικό «αειφορία» προέρχεται από το διαρκής, συνεχής, σταθερός και σημαίνει «κατακράτηση», δηλαδή αυτό που μένει πίσω (“Αειφόρος Ανάπτυξη - Βικιπαίδεια”).

Πιο πρόσφατα η έννοια βιώσιμη ανάπτυξη εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1970 στο πλαίσιο ενός προβληματισμού που είχε αναπτυχθεί σε κύκλους σχεδιαστών πολιτικής και οικολογικών οργανώσεων σχετικά με τις αρνητικές επιδράσεις της ανάπτυξης στο περιβάλλον. Επίσης η ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης ήρθε ως μια απάντηση σε ριζοσπαστικές εκδοχές του περιβαλλοντικού κινήματος, αλλά και ευρύτερων κινημάτων της ίδιας δεκαετίας, τα οποία ζητούσαν να τεθούν όρια στην ανάπτυξη και επιδίωκαν τη λήψη μέτρων που θα απαντούσαν δραστικά στην οικολογική υποβάθμιση (Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011). Ο όρος βιωσιμότητα παρόλα αυτά, χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά μόλις το 1980 από την Διεθνή Ένωση για την Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (the International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN)) σε σχετική έκθεσή της (World Conservation Strategy) για τις στρατηγικές διατήρησης των φυσικών πόρων και της ενέργειας στον πλανήτη (Koroneos and Rokos 2012; Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011). Η έννοια απέκτησε ευρύτερη δημοτικότητα όταν χρησιμοποιήθηκε στα Ηνωμένα Έθνη το 1987 από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη σε κείμενο που έγινε γνωστό και ως η έκθεση του Brundland. Ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης που διαμορφώθηκε στα πλαίσια της έκθεσης αυτής εμπεριέχεται στην φράση «development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs».(World Commission on Environment and Development. 1987) Δηλαδή, ανάπτυξη η οποία να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος δίχως να συμβιβάζει-υπονομεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκριθούν στις δικές τους.

Έκτοτε η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί οδηγό σε σχέση με τις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές πολιτικές, ενώ παράλληλα και άλλοι ορισμοί προτάσσονται και γίνονται αποδεκτοί. Ο ορισμός «Caring for the Earth definition» λαμβάνει υπόψη τη φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων: «Βελτίωση της ποιότητας ζωής εντός της φέρουσας ικανότητας των υποστηρικτικών

οικοσυστημάτων». Φέρουσα ικανότητα σύμφωνα με την ίδια μελέτη είναι η ικανότητα διατήρησης της ποικιλίας και της παραγωγικότητας της φύσης εντός των ανθρωπογενών συστημάτων. Ενώ, για την επίτευξη αυτής αναφέρεται ότι χρειάζεται ανάπτυξη η οποία θα είναι ανθρωποκεντρική, επικεντρωμένη στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και βασισμένη στην διατήρηση και συντήρηση των οικοσυστημάτων. Τέλος συμπληρώνει ότι πρέπει να σταματήσουμε να μιλάμε για τη διατήρηση και την ανάπτυξη λες και είναι αντιφατικές έννοιες και να αναγνωρίσουμε ότι είναι ζωτικά κομμάτια μιας απαραίτητης διαδικασίας (Caring for the Earth, 1991). Το Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Συμβούλιο για την Αειφόρο Ανάπτυξη (WBCSD) πρότεινε την έννοια της οικολογικής αποδοτικότητας και το Ινστιτούτο Wuppertal και οι συνεργάτες τονίζουν στο έργο τους "Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use" ότι η ριζική βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πόρων δεν είναι μόνο δυνατή - είναι και κερδοφόρα. Επιπλέον, διεθνή ακαδημαϊκά περιοδικά παρουσιάζουν φόρουμ για τη βιομηχανική οικολογία. Σε συναντήσεις ερευνητών, το έργο Βιομηχανικού Μετασχηματισμού βρίσκεται σε εξέλιξη στον τομέα του "International Human Dimension Program" για την παγκόσμια αλλαγή του κλίματος. Επίσης, υπάρχει η Πρωτοβουλία Μηδενικών Εκπομπών στο Πανεπιστήμιο των Ηνωμένων Εθνών (Koroneos and Rokos 2012).

Το 1992 στη συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο ντε Τζανέιρο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (UNCED) υπογράφεται ,από πάνω από 150 χώρες, η Agenda 21, σύμφωνα με την οποία κατοχυρώνεται η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης και στα πλαίσια αυτής δημιουργείται ένα ευρύ φάσμα από ειδικές και γενικές πολιτικές πρωτοβουλίες. Στην Ευρώπη ο όρος καθιερώθηκε και απέκτησε αυτοτελή νομική κατοχύρωση το 1987 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (Κορκοβέλος 1997).

Η εξέλιξη των πολιτικών περί βιώσιμης ανάπτυξης

Παραπάνω περιγράφηκε το χρονικό της κατοχύρωσης της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης. Παρόλα αυτά το περιεχόμενο της έννοιας πέρασε από διάφορες φάσεις εξέλιξης του. Η αρχική αναφορά στην έννοια της αειφορίας, το 1713, περιελάμβανε, όπως περιγράφηκε ήδη, τη διατήρηση των φυσικών πόρων προσβλέποντας στην επιβίωση των ανθρωπογενών συστημάτων. Το 1798 ο Τόμας Μάλθους, στο σύγγραμμά του "An Essay on the Principle of Population" συνδέει τη βιωσιμότητα των ανθρωπογενών συστημάτων με τα αποθέματα των φυσικών πόρων, λέγοντας ότι ο πληθυσμός του πλανήτη είναι μη βιώσιμος, καθώς αυξάνεται με εκθετικό ρυθμό σε σχέση με τους διαθέσιμους πόρους.

Παρόλα αυτά, μόλις προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα ο όρος άρχισε να συνδέεται με ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα. Το 1972 στο συνέδριο της Στοκχόλμης, η Ίντιρα Γκάντι, πρωθυπουργός τότε της Ινδίας, συνέδεσε τα υψηλά επίπεδα φτώχειας στον κόσμο με την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, κατηγορώντας τις "ανεπτυγμένες χώρες" για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων των "αναπτυσσόμενων" κρατών προς εξυπηρέτηση δικών τους συμφερόντων (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015). Την ίδια χρονιά, μια οργάνωση με την ονομασία Club of Rome («Ομάδα της Ρώμης») εκδίδει το βιβλίο "Limits to Growth" («Τα Όρια στην Μεγέθυνση»), το οποίο, για πρώτη φορά, συνδέει την οικολογία με την οικονομία και τη δημογραφική ανάπτυξη, δίνοντας έτσι έναν πρώιμο ορισμό στην έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015). Η πρώτη επίσημη διάσκεψη για τη Βιωσιμότητα πραγματοποιήθηκε από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development), γνωστή και ως

Επιτροπή Μπρούντλαντ (Brundtland Commission) το 1987, από την οποία προέκυψε η μελέτη "Our Common Future" («Το κοινό μας μέλλον»)(World Commission on Environment and Development. 1987). Η έκθεση του Brundtland προσπάθησε να ενοποιήσει περιβαλλοντικές πολιτικές και αναπτυξιακές στρατηγικές και να απαντήσει στα προβλήματα της φτώχειας και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης στις χώρες της περιφέρειας (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015; Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011). Καθοριστική στην εξέλιξη του όρου ήταν η διατύπωση ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι "ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες στο σήμερα, χωρίς να δεσμεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους"(Koroneos and Rokos 2012; Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015). Έτσι για πρώτη φορά καταγράφεται όρος της διαγενεακής δικαιοσύνης.

Παράλληλα και προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 ιδρύονται τα πρώτα πράσινα κόμματα, με την αρχή να γίνεται στη Νέα Ζηλανδία και στη Μ. Βρετανία, ακολουθεί το 1980 το γερμανικό κόμμα των Πράσινων. Το 1993 ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Πράσινων Κομμάτων και το 2004 ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Πράσινο Κόμμα (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015). Στα χρόνια που ακολούθησαν πληθώρα συνεδρίων καθώς και διεθνών συμφωνιών, ο χαρακτήρας των περισσότερων όμως ήταν μη δεσμευτικός για τις χώρες που συμμετείχαν, σημάδεψαν το διάλογο γύρω από το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015).

Σταθμό αποτελεί το Συνέδριο της Βιέννης το 1985, το οποίο όμως είχε μη δεσμευτικό χαρακτήρα, με αντικείμενο την αντιμετώπιση του προβλήματος του στρατοσφαιρικού όζοντος. Το πρωτόκολλο που προέκυψε από τη σύμβαση της Βιέννης, το λεγόμενο "Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ", εκδόθηκε το Σεπτέμβριο του 1987 και τέθηκε σε ισχύ το 1989. Το πρωτόκολλο καθορίζει ένα πλαίσιο για τη μείωση της παραγωγής και της κατανάλωσης ουσιών που καταστρέφουν το όζον. Ταυτόχρονα έχει δεσμευτικές υποχρεώσεις για όσες χώρες το επικυρώνουν (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015).

Άλλη σημαντική συμφωνία είναι αυτή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), στόχος της οποίας ήταν η αντιμετώπιση του προβλήματος της κλιματικής αλλαγής. Η σύμβαση, αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τον Φεβρουάριο του 1991 έως τον Μάιο 1992 και άνοιξε για υπογραφή τον Ιούνιο του 1992, ενώ τέθηκε σε ισχύ το 1994. Η σύμβαση αυτή δημιούργησε τη γνωστή Agenda 21 η οποία αποτελεί σημαντική τομή στην εξέλιξη του όρου της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς καθιερώνεται η έννοια της οικουμενικότητας της αειφόρου ανάπτυξης, σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο και επιβάλλει τη διεθνή συνεργασία. Έτσι, στα πλαίσια της διασφάλισης της αποτελεσματικότητας δημιουργήθηκε η Επιτροπή του ΟΗΕ για την Αειφόρο Ανάπτυξη(Koroneos and Rokos 2012). Οι στόχοι της είχαν πολύ πιο διευρυμένο περιεχόμενο σε σχέση με ότι είχε παρουσιαστεί μέχρι εκείνη τη στιγμή. Οι 21 στόχοι που τέθηκαν παρουσιάζονται παρακάτω:

- Η διεθνής συνεργασία για την επιτάχυνση της βιώσιμης ανάπτυξης στις αναπτυσσόμενες χώρες.
- Η καταπολέμηση της φτώχειας.
- Η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων.
- Η αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος.
- Η προστασία και προαγωγή της υγείας των ανθρώπων.

- Η προώθηση βιώσιμων ανθρώπινων οικισμών.
- Ο σχεδιασμός πολιτικών με στόχο τη βιωσιμότητα.
- Η προστασία της ατμόσφαιρας με αιχμή στις πολιτικές ενέργειες, μεταφορών και βιομηχανίας.
- Η πολιτική χρήσεων γης.
- Η αντιμετώπιση της αποδάσωσης.
- Η αντιμετώπιση της ερημοποίησης.
- Η προστασία των οικοσυστημάτων των ορεινών περιοχών.
- Η ικανοποίηση των γεωργικών αναγκών χωρίς να καταστρέφεται η γη.
- Η διατήρηση της βιοποικιλότητας.
- Η διαχείριση της βιοτεχνολογίας με περιβαλλοντικά ορθό τρόπο.
- Η διασφάλιση των πόρων των ωκεανών.
- Η προστασία και διαχείριση των υδάτινων πόρων.
- Η ασφαλής χρήση των τοξικών χημικών.
- Η διαχείριση των επικίνδυνων αποβλήτων.
- Η εξεύρεση λύσεων στο πρόβλημα των στερεών αποβλήτων.
- Η διαχείριση των ραδιενεργών αποβλήτων.
- Η πλήρης και ίση συμμετοχή των γυναικών στις αναπτυξιακές διαδικασίες.
- Η κοινωνική συμμετοχή για τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η εξεύρεση οικονομικών πόρων και η δημιουργία μηχανισμών για την ενίσχυση των αναπτυσσόμενων χωρών στην πορεία τους προς μία βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η διαθεσιμότητα σε όλους φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών.
- Η επιστήμη στην υπηρεσία της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Η προαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Η ενίσχυση της ικανότητας των κρατών για μια βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η ενδυνάμωση των θεσμών για τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Η δημιουργία διεθνών νομικών οργάνων και μηχανισμών.
- Η εξασφάλιση της ροής πληροφοριών και δεδομένων.

Από την UNFCCC προέκυψε το πρωτόκολλο του Κιότο το 1997. Το πρωτόκολλο αυτό έβαζε όρια και χρονικούς στόχους σε σχέση με τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015; Μανωλάς Ευάγγελος Ι., Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης, and Γεώργιος Ε. Τσαντόπουλος 2013).

Το “Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ”, η UNFCCC και το πρωτόκολλο του Κιότο μέχρι το 2008 είχαν υπογραφεί από 193, 192 και 177 χώρες αντίστοιχα, με τους συμμετέχοντες να συναντούνται τακτικά, προκειμένου να αξιολογείται η πρόοδος που έχει γίνει και να εξετάζουν περαιτέρω μέτρα για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Επίσης άξια αναφοράς είναι και τα σύμφωνα της Κοπεγχάγης και του Κανκούν με στόχους σε σχέση με τη θερμοκρασία του πλανήτη η οποία δεν πρέπει να αυξηθεί πάνω από δυο βαθμούς Κελσίου μέχρι το 2050 (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015).

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, η αρχή γίνεται, στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992) στο οποίο περιγράφεται ως κύρια αποστολή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η προαγωγή της «αρμονικής» και «ισόρροπης» ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Παρόλα αυτά δεν αναφέρεται η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, αν και περιγράφεται σε ένα βαθμό. Τέλος δεν γίνεται σύνδεση του περιβάλλοντος με την κοινωνική διάσταση (“Αειφόρος Ανάπτυξη - Βικιπαίδεια”).

Παρόλα αυτά στο Άρθρο 2 της Συνθήκης του Άμστερνταμ το 1997 γίνεται πρώτη φορά οριζόντια σύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης με το περιβάλλον, κάνοντας λόγο για «αρμονική ισόρροπο και αειφόρο ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων». Έτσι η βιώσιμη ανάπτυξη έπαψε να θεωρείται αποκλειστικά περιβαλλοντική έννοια και αναγνωρίστηκε πως οφείλει να υπάρξει στενή συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη, στην κοινωνική συνοχή και στην περιβαλλοντική προστασία στα πλαίσια της στρατηγικής της ΕΕ για την ανάπτυξη (“Αειφόρος Ανάπτυξη - Βικιπαίδεια”).

Το 2000, το πλαίσιο φάνηκε να αναβαθμίζεται σημαντικά καθώς υπογράφηκαν οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας του ΟΗΕ (UN Millennium Development Goals), με στόχο επίτευξης το 2015. Οι στόχοι ακολουθούσαν τη λογική της Agenda 21, δηλαδή ένα πιο διευρυμένο κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο και αναφέρονταν στη δέσμευση των κρατών για τη μείωση της ακραίας φτώχειας, της πείνας και της ανισότητας, για την εξάλειψη ασθενειών και τη μείωση της θνησιμότητας, κυρίως σε παιδιά και γυναίκες, για τη διασφάλιση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για όλους, την επίτευξη ισότητας των δύο φύλων στην εκπαίδευση, για την ένταξη των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στα προγράμματα όλων των κρατών, την προστασία των φυσικών πηγών και την πρόσβαση όλων σε πόσιμο νερό, καθώς και για την επίτευξη παγκόσμιας συνεργασίας για την ανάπτυξη (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015).

Επόμενη πολύ σημαντική εξέλιξη σε σχέση με την κατεύθυνση που πήρε το περιεχόμενο του όρου, ήταν η σύμπραξη που θεμελιώθηκε στη διεθνή διάσκεψη κορυφής για την αειφόρο ανάπτυξη το 2002, που έλαβε χώρα στο Γιοχάνεσμπουργκ με τίτλο “Johannesburg Plan of Implementation (JPOI)”, μεταξύ δημόσιου, ιδιωτικού τομέα και κοινωνίας των πολιτών, ως εθελοντικές πρωτοβουλίες πολλών ενδιαφερομένων. Η σύμπραξη αυτή θεωρήθηκε ότι θα συμβάλει στην εφαρμογή των δεσμεύσεων της Agenda 21, στο Πρόγραμμα για την περαιτέρω εφαρμογή της Agenda 21 και σε αυτό του JPOI. Ταυτόχρονα αναφέρεται ότι οι συνεργασίες αυτές πρέπει να λειτουργούν επικουρικά στην εφαρμογή των δεσμεύσεων και όχι να τις αντικαθιστούν (Koroneos and Rokos 2012).

Το 2005, η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής του ΟΗΕ, εγκαινίασε το πλέον αναγνωρισμένο σύστημα των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι πυλώνες δεν είναι άλλοι από τον οικονομικό, τον περιβαλλοντικό και τον κοινωνικό, διαμορφώνοντας το γνωστό σχήμα με τους επικαλυπτόμενους κύκλους.

Απεικόνιση του Περιεχομένου και της στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Την ίδια χρονιά, στο Ντερμπάν της Ν. Αφρικής, έλαβε χώρα η Διάσκεψη του ΟΗΕ για το Κλίμα. Στη Διάσκεψη αυτή επετεύχθη Συμφωνία που αφορούσε στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες. Στόχος ήταν να υπάρξει συνολική συμφωνία μέχρι το 2015, η οποία να τεθεί σε ισχύ το 2020, ενώ στο μεταξύ θα πρέπει να έχει καθοριστεί και η ακριβής νομική φύση της συμφωνίας (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015; Μανωλάς Ευάγγελος Ι., Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης, and Γεώργιος Ε. Τσαντόπουλος 2013).

Μέχρι σήμερα πολλές διασκέψεις και συμφωνίες έχουν συγκληθεί με τις σημαντικότερες να είναι, το 2012 η Διάσκεψη του Ρίο +20, στην οποία η παγκόσμια κοινότητα κλήθηκε να διασφαλίσει την ύπαρξη συμφωνίας για μετατόπιση των παγκόσμιων οικονομιών προς τη βιωσιμότητα. Επίσης, σημαντικές είναι η 20η Διάσκεψη των Μερών για το Κλίμα και η 10^η Συνάντηση των Μερών για το Πρωτόκολλο του Κιότο, που έλαβαν χώρα μαζί στη Λίμα του Περού, τον Δεκέμβριο του 2014 (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015). Με τελευταία τη Διεθνή Διάσκεψη για την Κλιματική Αλλαγή το Δεκέμβριο του 2015 που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι.

Τον Σεπτέμβριο του 2015 τα Ηνωμένα Έθνη συμφώνησαν σε 17 στόχους για την καταπολέμηση της φτώχειας, την προστασία του πλανήτη και τη διασφάλιση της ευημερίας για όλους (Καραπάνου Β. 2016). Η έννοια λοιπόν της βιώσιμης ανάπτυξης περιλαμβάνει πολύ περισσότερα πράγματα από την προστασία του περιβάλλοντος, με τα UN να δημιουργούν μια βάση 17 στόχων για το 2030 που περιλαμβάνουν ζητήματα όπως η ισότητα των φύλλων, η φτώχεια, η πρόσβαση στην εκπαίδευση και άλλα (Cities Alliance 2015; “UN Habitat III Conference - United Nations Sustainable Development”).

Διαδικτυακή απεικόνιση των 17 στόχων της UN για την Βιώσιμη Ανάπτυξη

Οι 17 στόχοι του ΟΗΕ για το 2030 αποτελούν το πιο σύγχρονο μανιφέστο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Κριτική στην βιώσιμη ανάπτυξη

Στα πλαίσια μιας συστημικής προσέγγισης στις συνθήκες, τα πρωτόκολλα και τις συνδιασκέψεις, αλλά και όσον αφορά στους συμπτώτοντες σε αυτά, έντονη κριτική έχει ασκηθεί τα τελευταία χρόνια. Όπως αναδεικνύεται από τις μέχρι τώρα βιβλιογραφικές πηγές, οι προβληματικές παρουσιάζονται κυρίως στο νομικό πλαίσιο των συμφωνιών, αλλά και στο διεθνές δίκαιο. Στο “Εισαγωγή στην Βιώσιμη Ανάπτυξη” του Διεθνούς Πανεπιστημίου της Ελλάδας, αναφέρεται ότι: “Δυστυχώς, οι πολύχρονες και επανειλημμένες προσπάθειες της παγκόσμιας κοινότητας να υλοποιήσει αυτήν ακριβώς την αναγκαία αρμονία, δεν έχουν αποφέρει μέχρι στιγμής καρπούς με τη μορφή μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας για την κλιματική αλλαγή.” (Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας 2015). Επίσης ο Ευάγγελος Ι. Μανωλάς στο άρθρο του “Η ΣΥΝΟΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΗΝ ΝΤΟΧΑ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ” στο τεύχος 5 του “Θέματα Δασολογίας” του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κάνει εκτενή αναφορά στις αποτυχημένες δεσμεύσεις και στόχους των κρατών μελών, τονίζοντας την αδυναμία ελέγχου αυτών και καθιστά σαφές ότι είναι ανάγκη να θωρακιστούν νομικά οι πολιτικές για το περιβάλλον σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Επίσης αναλύει τα οικονομικά αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ του Παγκόσμιου Βορρά και Νότου, γεγονός που δυσχεραίνει τις προοπτικές συνεργασίας, καθώς για παράδειγμα η μείωση των εκπομπών CO₂ δεν μπορεί να γίνει με τους ίδιους ρυθμούς και οικονομική άνεση από δυο χώρες που ανήκουν στη μια και την άλλη κατηγορία αντίστοιχα (Μανωλάς Ευάγγελος Ι., Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης, and Γεώργιος Ε. Τσαντόπουλος 2013).

Παρόλη τη νομική και θεσμική κριτική που ασκείται στις μέχρι τώρα πρωτοβουλίες, απαντήσεις δεν έχουν δοθεί καθώς τελικά το οικονομικό κόστος σε επίπεδο κρατών, αλλά και ιδιωτικών συμφερόντων, είναι τέτοιο που η νομική δέσμευση απέναντι στο περιβάλλον θα τίναζε τις συμφωνίες στον αέρα. Έτσι, η κυρίαρχη κριτική επικεντρώνεται στο πολιτικό περιεχόμενο της Βιώσιμης Ανάπτυξης, γιατί τελικά εκεί βρίσκεται και η απάντηση στον μη δεσμευτικό χαρακτήρα των πολιτικών αυτών από τα κράτη μέλη.

Η ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης ήρθε ως απάντηση στα περιβαλλοντικά κινήματα που κέρδιζαν συνεχώς έδαφος από την δεκαετία του 60 και έπειτα. Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόστηκαν οι πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη έδωσαν τεχνο-οικονομικές απαντήσεις στα περιβαλλοντικά ζητήματα που γίνονταν όλο και πιο έντονα μετά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Στη διαδρομή που περιγράφηκε παραπάνω έγινε ξεκάθαρο ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης εξελίχθηκε σημαντικά όσον αφορά στο περιεχόμενό της. Αν κανείς περιηγηθεί στον ιστότοπο του Ο.Η.Ε και συγκεκριμένα στο διαδραστικό σχήμα των 17 στόχων, μπορεί να διαπιστώσει τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούνται οι 17 αυτοί στόχοι και ποιες λύσεις προωθούνται. Παρόλα αυτά η ανάλυση που ακολουθείται στον κάθε ένα, είναι ξεκάθαρα τεχνοκρατική και οι απαντήσεις που δίνονται σε σχέση με την επίλυση των ζητημάτων αφορούν τα χρηματικά ποσά που οφείλει να δαπανήσει η διεθνής κοινότητα προκειμένου να καταπολεμηθεί για παράδειγμα η παγκόσμια φτώχεια, η πείνα, ο αναλφαβητισμός ακόμα και η ανισότητα των φύλλων εντός των χρονοδιαγραμμάτων. Ουδείς λόγος γίνεται για την πολιτική που αναπαράγει αυτές τις κοινωνικές οικονομικές και περιβαλλοντικές ανισότητες. Χαρακτηριστικά ο Δ. Ρόκος, καθηγητής του ΕΜΠ, ειδικός στα θέματα Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης, αναφέρει σε άρθρο του στο περιοδικό ECoDomein το 2010: “Η προοδευτικότερη και μόνο θεωρητικά ανεκτή από τη νέα τάξη αντίληψη για την ανάπτυξη, αυτή της αειφόρου ή βιώσιμης, της διατηρήσιμης ανάπτυξης της έκθεσης της Επιτροπής Brundtland, περιορίζεται, στην ανάγκη λήψης μέτρων λελογισμένης και ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών διαθέσιμων του πλανήτη μας, για να αρκестούν και για τις επόμενες γενιές. “. Ενώ συμπληρώνει ότι “...] από το 1990 που εκδόθηκε η πρώτη έκθεση για την ανθρώπινη ανάπτυξη μέχρι το 1999 που εκδόθηκε η 10^η, κάθε ευγενές ευχολόγιο, συμπεριλαμβανομένων των διακηρύξεων του Ρίο 1992 και των αποφάσεων του Κιότο 1997 για λιγότερη φτώχεια και στέρηση, για μικρότερη καταστροφή του Περιβάλλοντος, για λιγότερη κοινωνική αστάθεια και περιθωριοποίηση ανθρώπων και κρατών, για λιγότερη ανισότητα μεταξύ των πολιτών ενός κράτους αλλά και μεταξύ των κρατών και λιγότερη παραβίαση ανθρωπίνων, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, σε συνθήκες διατήρησης των πλεονεκτημάτων των παγκόσμιων αγορών, του ανταγωνισμού και της οικονομικής αποδοτικότητας των φυσικών και ανθρωπίνων διαθέσιμων, αποδεικνύεται αδύνατο να έχει την παραμικρή τύχη υλοποίησης, ακόμη και για τους πιο καλόπιστους απολογητές της παγκοσμιοποίησης.” (Ρόκος, Δ. 2010).

Η παραπάνω παρατήρηση δεν αποτελεί μεμονωμένη κριτική απέναντι στη βιώσιμη ανάπτυξη. Σήμερα, ολοένα και περισσότερο αυξάνονται οι φωνές εκείνων που θεωρούν ότι η επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης μέσα από τη συνεχή διόγκωση της παραγωγής και κατανάλωσης έρχεται σε σύγκρουση με την κοινή λογική και τους πεπερασμένους φυσικούς πόρους της γης. Η συμφιλίωση ανάμεσα στην τεχνολογία, την οικονομική ανάπτυξη και τις οικολογικές αξίες αποδείχτηκε σε πολλές περιπτώσεις μετέωρη. Οι πολιτικές της βιώσιμης ανάπτυξης, με την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών φιλικών στο περιβάλλον, δεν έχουν επιτύχει να περιορίσουν την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη της οικονομίας, τις καταναλωτικές πρακτικές και τις αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011).

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών βασίζονταν σε μια κεντρική ιδέα, σύμφωνα με την οποία η οικονομική ανάπτυξη μέσω της ελεύθερης αγοράς θα οδηγούσε στη μείωση των προβλημάτων της φτώχειας, των ανισοτήτων και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Συγκεκριμένα ο “Factor Four”, που περιγράφηκε προηγουμένως, αναφέρει ότι η στροφή της

τεχνολογίας προς την περιβαλλοντική προστασία και τη ριζική βελτίωση της αποτελεσματικότερης αξιοποίησης των φυσικών πόρων δεν είναι μόνο δυνατή - είναι και κερδοφόρα. Ενισχύοντας έτσι την άποψη ότι η απόλυτη φιλελευθεροποίηση της αγοράς είναι επιβεβλημένη προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης των κοινωνιών. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις, οι πολιτικές που σταδιακά εφαρμόστηκαν από τους διεθνείς οργανισμούς και κυριάρχησαν στη διεθνή σκηνή, συνέδεαν τα προβλήματα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της φτώχειας με την ατελή ενσωμάτωση των χωρών της περιφέρειας στο καπιταλιστικό σύστημα και την αναποτελεσματική λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς στις χώρες αυτές (Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011). Στην λογική αυτή, κυρίως μετά το 1990, μέσω των κυριάρχων οικονομικών δυνάμεων του πλανήτη και των μηχανισμών εφαρμογής των πολιτικών της ελεύθερης αγοράς, όπως το Δ.Ν.Τ ή ο Π.Ο.Ε, εφαρμόστηκαν προγράμματα πολιτικών και οικονομικών παρεμβάσεων “σοκ” στις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, αλλά και σε χώρες της περιφέρειας της Ε.Ε, καθώς και σε αυτές τις Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής. Ωστόσο, στην πράξη επρόκειτο για συνταγή που δεν λειτούργησε, καθώς τα προβλήματα αυτά συνέχιζαν να απασχολούν με αυξανόμενη ένταση τις κοινωνίες των αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων χωρών, με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα να επισημαίνει την επιδείνωση του περιβάλλοντος. Επίσης διεθνείς οργανισμοί, Μ.Κ.Ο και στατιστικές αρχές, μέσω μελετών, επισημοποιούν την συνεχώς αυξανόμενη κοινωνική και οικονομική ανισότητα (Koroneos and Rokos 2012; Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011).

Άλλωστε, μελετητές όπως ο Mike Davis στο έργο του “Ο πλανήτης των Παραγκουπόλεων”, ή ο David Harvey στο έργο του “17 αντιφάσεις και το τέλος του καπιταλισμού”, επισημαίνουν το συνεχώς αυξανόμενο οικονομικό χάσμα ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες. Αναδεικνύουν το πολιτικό περιεχόμενο της άνισης γεωγραφικής ανάπτυξης και όλα εκείνα τα στοιχεία που καθιστούν το κεφάλαιο ανήμπορο να περιορίσει τον επεκτατικό του χαρακτήρα και τη συνεχή του τάση για κερδοφορία, μέσα από την αύξηση της παραγωγής και της ζήτησης (Davis 2006; Harvey 2015). Χαρακτηριστικά ο Γ. Ζαϊμάκης στο Επίμετρο του έργου του “Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες” (Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011, 245) κάνοντας κριτική στη βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρει ότι: «Το μοντέλο προσαρμοζόταν στη φιλελεύθερη αρχή της ανάγκης για μακροχρόνια συσσώρευση κεφαλαίου, προσεγγίζοντας τη βιωσιμότητα περισσότερο με όρους οικονομικούς παρά οικολογικούς. Αναμφίβολα, οι αναπτυξιακοί σχεδιασμοί όφειλαν να λαμβάνουν υπόψη την ανάγκη της προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά με τρόπο ώστε να μη θέτουν εμπόδια στην απρόσκοπτη λειτουργία της αγοράς» (Ζαϊμάκης 2011).

Η παραγωγή των ανισοτήτων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη, όπως αυτή ορίζεται από τον καπιταλισμό, καθώς η ανάπτυξη αυτού είναι συνδεδεμένη και επιτυγχάνεται με το να αποσυνδέει την αύξηση της παραγωγής από την αύξηση της απασχόλησης, σε έναν κόσμο που συνεχώς διογκώνεται πληθυσμιακά. Από τη σκοπιά περιβαλλοντολόγων μαρξιστών υποστηρίζεται ότι η συσσώρευση κέρδους που χαρακτηρίζει το καπιταλιστικό σύστημα είναι ασύμβατη με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Η χρήση τεχνικών μέσων, όπως η επιβολή πράσινων φόρων και η προώθηση μιας οικολογικής κουλτούρας (π.χ. ανακύκλωση) για την επίτευξη της βιωσιμότητας, δεν απαντά στην ουσία του προβλήματος που συνδέεται με τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και την ανάγκη του συστήματος για εντατική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων (J. K. Gibson-Graham, Stephen Resnick, and Richard Wolff 2001).

Η διαρκής οικονομική ανάπτυξη επιτυγχάνεται, όπως επιβάλλουν τα θεωρητικά μοντέλα της οικονομίας, μέσω της εντατικοποίησης της παραγωγής και της κατανάλωσης. Για την επίτευξη αυτών των ρυθμών παραγωγής η καπιταλιστική οικονομία στοχεύει, μέσω της τεχνολογίας, στην καλύτερη αξιοποίηση των φυσικών πόρων, προκειμένου να συνεχίσει να βρίσκεται σε ανάπτυξη. Ενώ, μέσω της ίδιας τεχνολογικής προόδου, ο καπιταλισμός επιδιώκει διαρκώς την αποσύνδεση της αύξησης της παραγωγής από την αύξηση των θέσεων εργασίας, με στόχο την παραγωγή κεφαλαίου. Η εντατικοποίηση των δυο παραπάνω δεδομένων προς την κατεύθυνση της οικονομικής ανάπτυξης έρχονται σε σύγκρουση με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Δημιουργούνται, τελικά, αντιφατικές σχέσεις μεταξύ της εξάλειψης της φτώχειας και των συνεχώς διογκούμενων οικονομικών χασμάτων που επιβάλλει το φιλελεύθερο μοντέλο της αγοράς, αλλά κυρίως μεταξύ της σχέσης της αύξησης της παραγωγής-κατανάλωσης και των πεπερασμένων φυσικών πόρων.

Παράλληλα η επιστήμη, μέσω του ρόλου που της προσδίδεται, λόγω της άμεσης εξάρτησής της από την παγκόσμια αγορά και το ιδιωτικό κεφάλαιο, έρχεται να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο διαμόρφωσης και εφαρμογής των περιβαλλοντικών πολιτικών. Έτσι, οι λύσεις στις οποίες καταφεύγουν οι επίσημοι φορείς έχουν καθαρά τεχνικό-επιστημονικό περιεχόμενο, αντικαθιστούν τον διάλογο, που θα όφειλε να υπάρχει, μεταξύ των επιστημονικών φορέων και της κοινωνίας, με μια άνιση σχέση, προσδίδοντας στην πρώτη το ρόλο της απόλυτης αυθεντίας. Το αποτέλεσμα είναι ότι η ευρύτερη κουβέντα απομακρύνεται από τις πολιτικές που συνεχίζουν να παράγουν πρακτικές υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της ζωής των ανθρώπων. Καταλυτικός είναι ο τρόπος χρηματοδότησης, κυρίως μέσω συμπράξεων ιδιωτικού δημοσίου ή και μόνο ιδιωτικών κεφαλαίων, όπου οδηγεί σε μονοδιάστατη επιστράτευση της επιστήμης, της έρευνας και της τεχνολογίας. Η δορυφορική και επιλεκτική χρηματοδότηση και προώθηση των ενδιαφερόντων και συμφερόντων που επιβάλλουν τα οικονομικά συμφέροντα, καθοδηγούμενα από τους όρους της αγοράς, οδηγεί την επιστήμη μακριά από τις ανάγκες της κοινωνίας. Έτσι η επιστήμη καταλήγει να λειτουργεί με όρους οικονομοτεχνικούς και απομακρύνεται από την υπηρεσία του περιβάλλοντος και του ανθρώπου. Ο Swynghedouw (Swynghedouw 2010) αναφέρει ότι: “Είναι μια παραπλανητικά απατηλή φύση που εισέρχεται στην πολιτική, μια φύση συσκευασμένη, αριθμημένη, υπολογισμένη, κωδικοποιημένη, μοντελοποιημένη, εκπροσωπούμενη από αυτούς που ισχυρίζονται ότι κατέχουν, γνωρίζουν, καταλαβαίνουν, μιλούν για την «αληθινή φύση».”

Ο Serge Latouche, πολύ εύστοχα δηλώνει ότι η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί την τελευταία προσπάθεια της κυρίαρχης οικονομικής και πολιτικής σκέψης για την αλλαγή των αρνητικών συνεπειών της οικονομικής ανάπτυξης και την ορθολογική ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής (Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011). Αποτελεί την ύστατη προσπάθεια προβολής ενός αμφιλεγόμενου κοινωνικού προσώπου της ελεύθερης αγοράς, που όμως πάλι κινείται στα πλαίσια και τη λογική του οικονομισμού και της μετρήσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Με βάση τα παραπάνω, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά και κάθε είδους ανάπτυξη βασισμένη μόνο σε απόλυτα οικονομοτεχνικά νούμερα και αντιλήψεις, οδηγεί στην όξυνση των αντιθέσεων σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η κατάσταση αυτή επισημαίνεται όλο και συχνότερα από μια πληθώρα εργασιών επιστημόνων, τόσο όσον αφορά σε πεδία κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, όσο και σε πεδία θετικών και τεχνικών κλάδων της

επιστήμης (Cook and Swyngedouw 2012). Παράλληλα, πολλοί αναφέρουν και κάνουν κριτική στην προβληματική προσέγγιση της φύσης μέσω μιας “εξουσιαστικής” σχέσης που έχει δημιουργήσει ο δυτικός τρόπος σκέψης. Ο Neil Smith, γράφει, στον πρόλογο του βιβλίου “In the Nature of Cities” των Nik Heymen, Maria Kaika, Erik Swyngedouw ότι: “Όταν κάποτε κοιτάξουμε πίσω στα διανοητικά συνθήματα της υψηλής καπιταλιστικής περιόδου –ας πούμε τους τρεις τελευταίους αιώνες– λίγες υποθέσεις θα φαίνονται τόσο λανθασμένες και τόσο καταστροφικές σε παγκόσμιο επίπεδο όσο ο κοινότοπος διαχωρισμός της κοινωνίας από τη φύση. Ενώ το επιχείρημα της «κυριαρχίας επάνω στη φύση» υπονοεί ένα καταστροφικό, μονοδιάστατο μέλλον χωρίς αντιφάσεις, η ιδέα της παραγωγής της φύσης υπονοεί ένα ιστορικό μέλλον που περιμένει να καθοριστεί από πολιτικά γεγονότα και δυνάμεις και όχι από τεχνική αναγκαιότητα.”(Moore 2007)

Εναλλακτικά παραδείγματα

Η βιώσιμη ανάπτυξη, ως το επικρατές μοντέλο ανάπτυξης, παρά τις όποιες περιβαλλοντικά και κοινωνικά προσανατολισμένες διακηρύξεις, παραμένει ένα απόλυτα τεχνοκρατικό μανιφέστο των νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Απέναντι σε αυτή την επικρατούσα πολιτική, έχουν αναπτυχθεί άλλες θεωρίες που αφορούν την ανάπτυξη. Δυο θεωρίες ,που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και οι οποίες έχουν ολοκληρωμένη τοποθέτηση σε σχέση με τη διάρθρωση των ανθρώπινων κοινωνιών, είναι αυτές της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και της Από-ανάπτυξης. Αμφότερες προβαίνουν σε μια έντονη κριτική απέναντι στη βιώσιμη ανάπτυξη αναγνωρίζοντας το αδιέξοδο των πολιτικών αυτών, τόσο σε περιβαλλοντικό επίπεδο όσο και σε οικονομικό και κοινωνικό. Παρόλα αυτά τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουν έχουν σημαντικές διαφορές και αντίστοιχα διαφορετικές προτάσεις ανάπτυξης.

Αξιοβίωτη ή Ολοκληρωμένη ανάπτυξη (Integrated Development)

Κριτική στην βιώσιμη ανάπτυξη

Η κριτική που κάνουν οι θεωρητικοί της αξιοβίωτης ανάπτυξης στη βιώσιμη ανάπτυξη περιγράφεται από τις εξής ερωτήσεις, έτσι όπως τις διατυπώνει η Α. Γεροντέλη στον 8^ο τόμο των Θεμάτων Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων. «Η αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη θα αφορά όλους τους ανθρώπους σε κάθε χώρα και κάθε περιφέρειά της και όλες τις ανάγκες τους; Ποιες άραγε είναι οι ανάγκες αυτές; Ποιων; Ποιοι τις καθορίζουν; Με βάση ποια κριτήρια και πώς; Είναι οι ίδιες για κάθε γωνιά του πλανήτη και για κάθε πολιτισμό; Για τις «ανεπτυγμένες» δυτικές καπιταλιστικές χώρες και για όλες τις περιφέρειες και τις κατηγορίες πληθυσμού τους; Για τις αναδυόμενες οικονομίες της ανατολής; Για τις οικονομίες των «αναπτυσσομένων» χωρών του τρίτου κόσμου; Ποιος μπορεί να καθορίσει τις μελλοντικές ανάγκες των επομένων γενεών; Και πώς;» (Γεροντέλη Αγγελική). Στις παραπάνω ερωτήσεις συμπυκνώνεται η κριτική στην βιώσιμη ανάπτυξη και με βάση αυτά τα ερωτήματα στήνεται και αντιπροτάσει η αξιοβίωτη ανάπτυξη.

Πιο συγκεκριμένα κομβικός είναι για τους αναλυτές της “αξιοβίωτης ανάπτυξης” ο τρόπος που καταγράφεται η ανάπτυξη και αντίστοιχα πώς αξιολογείται η πορεία της οικονομίας μιας χώρας. Ο τρόπος που έχει καθιερωθεί να συμβαίνει αυτό είναι μέσω του Εθνικού Ακαθάριστου Προϊόντος. Για τους αναλυτές αυτή είναι μια λανθασμένη μέθοδος, η οποία κυρίως καθιερώθηκε στον 2ΠΠ για την παρακολούθηση της πολεμικής παραγωγής. Η μέθοδος αυτή δεν μπορεί να περιγράψει την οικονομία μιας χώρας, καθώς δεν διακρίνονται μέσω αυτής η πραγματική οικονομική κατάσταση που επικρατεί

εντός της. Δεν καταγράφονται οι παράγοντες που αφορούν την οικονομική κατάσταση του πληθυσμού, όπως παράδειγμα το εισόδημα, η ανεργία, οι συνθήκες εργασίας, παράγοντες όπως η ποιότητα των δημόσιων και κοινωνικών υπηρεσιών, υγεία παιδεία και κοινωνική ασφάλιση, καθώς και τα επίπεδα αναλφαβητισμού και πρόσβασης σε εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και κοινωνικοί παράγοντες, όπως η ανασφάλεια, η αλλοτρίωση, ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η πορνεία, τα ναρκωτικά, η εγκληματικότητα.

Η Αξιοβίωτη ανάπτυξη

Η έννοια της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης έχει προκύψει μέσα από την επιστημονική διερεύνηση και κριτική της αειφόρου/βιώσιμης ανάπτυξης, στο πλαίσιο των επιστημονικών δραστηριοτήτων του Διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, του *Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) για την προστασία και ανάπτυξη του ορεινού περιβάλλοντος και των τοπικών ευρωπαϊκών πολιτισμών*, καθώς και του Εργαστηρίου Τηλεπισκόπησης του Ε.Μ.Π.

Ως Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη έχει οριστεί και τεκμηριωθεί διεπιστημονικά «η ταυτόχρονα στον χώρο και στον χρόνο οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και κατάλληλη τεχνική / τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία θα πρέπει να τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και το φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, μέσα στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά, ως οργανικό και αναπόσπαστο μέρος του και όχι ως κυρίαρχος, ιδιοκτήτης, "επενδυτής" ή εκμεταλλευτής του» (Ρόκος, Δ. 2003). Αξιοβίωτη είναι εκείνη η μορφή Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης «για την οποία αξίζει κανείς να ζει, να προσπαθεί και να παλεύει», ώστε να εξασφαλίζεται για κάθε άνθρωπο όπου γης ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, εθνικότητας και κοινωνικής τάξης (Ρόκος, Δ. 2003).

Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη έχει καθολικό χαρακτήρα και οφείλει να είναι κτήμα κάθε «υπεύθυνου και συνειδητού επιστήμονα, εργαζόμενου, δημιουργού και πολίτη και των συλλογικοτήτων τους και οφείλει να εκφράζεται ταυτόχρονα στον χώρο και τον χρόνο σε πολιτισμικό, πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και τεχνικό/τεχνολογικό επίπεδο με τις πρωτοβουλίες, τα ενεργήματα και τις δράσεις τους που θα σέβονται την ουσία του ανθρώπου ως ηθικού προσώπου, της ζωής ως θείου δώρου και της φύσης ως της πολυτιμότερης ,αλλά εύθραυστης, κοινής μας περιουσίας» (Ρόκος, Δ). Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη είναι η ταυτόχρονη και διαχρονική, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία μπορεί να υπάρξει, μόνο σε διαλεκτική σχέση και με σεβασμό στον άνθρωπο, τις αξίες του και το φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός, ο άνθρωπος, οφείλει να εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως μέλος του όλου και όχι ως κυρίαρχο μέρος του (Ρόκος, Δ. 2010, 2003).

Σε οικονομικό επίπεδο η αξιοβίωτη ανάπτυξη ενσωματώνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- δεν αγνοεί, αλλά προχωρά και συμβάλλει στην κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη όλων των ανθρώπων στη γη, με την ανάπτυξη και αξιοποίηση της κατάλληλης τεχνολογίας για κάθε περίπτωση, στη συγκεκριμένη περιοχή και χρόνο,

- αναγνωρίζει την ανάγκη προστασίας της φύσης, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος όλων των ανθρώπων και των πολιτισμών τους και καθιστά την ανάγκη αυτή άξονα πρωτοβουλιών και δράσεων σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, διακρατικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Έτσι, μια οικονομική ανάπτυξη αυτής της φύσης και ποιότητας δεν :

- σαμποτάρει τη φύση, δεν μολύνει-ρυπαίνει το φυσικό, κοινωνικοοικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον μέσω του αθέμιτου ανταγωνισμού των αγορών των «ανεπτυγμένων» χωρών,
- χειραγωγεί την επιστήμη, την έρευνα και την τεχνολογία με την επιλεκτική χρηματοδότησή τους και μόνο εάν παράγουν νέα εμπορεύσιμα και κερδοφόρα προϊόντα και υπηρεσίες,
- σπαταλά το φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο του πλανήτη για το μέγιστο άμεσο κέρδος,
- αποξενώνει τους ανθρώπους μέσω των διαδικασιών παραγωγής,
- επιδιώκει να διαφθείρει τις συνειδήσεις, να αποπλανήσει, όχι μόνο τους πολιτικούς, τους επιστήμονες, τους καλλιτέχνες, τα κινήματα, τα συνδικάτα, αλλά και τους εργαζόμενους και τους ανέργους, αξιοποιώντας τις φιλοδοξίες, τις προσδοκίες και την ανασφάλειά τους,
- επιδιώκει να διατηρήσει δεσμούς φτώχειας, άγνοιας, κακής υγείας, έλλειψης τροφίμων και καθαρού νερού για τους κατοίκους των χωρών του τρίτου κόσμου,
- επιλέγει να μετατρέψει τους ενεργούς, συνειδητούς και υπεύθυνους πολίτες σε παθητικούς και φοβισμένους μεμονωμένους καταναλωτές, υπό την απειλή μόνιμης αύξησης της ανεργίας. (Koroneos and Rokos 2012)

Σε πολιτικό επίπεδο η αξιοβίωτη ανάπτυξη ενσωματώνει τα εξής:

- δεν αγνοεί, αλλά προχωρά δημιουργικά και συμβάλλει στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη,
- στοχεύει ουσιαστικά στην ένταξη όλων των ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, ως ελεύθεροι, μορφωμένοι, ενημερωμένοι, χειραφετημένοι, υπεύθυνοι, συνειδητοί πολίτες που εργάζονται, παράγουν, δημιουργούν, σκέφτονται και ενεργούν, ατομικά και συλλογικά, κατά τρόπον ώστε η προώθηση των συμφερόντων τους να λαμβάνει υπόψη τα δικαιώματα όλων των άλλων,
- βασίζει και εξασφαλίζει τη δημόσια εκπαίδευση / παιδεία / πολιτισμό, στην οποία όλοι έχουν πρόσβαση, ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο, την εθνικότητα, το χρώμα, την ηλικία και τις πεποιθήσεις, προκειμένου να συμμετάσχουν στην κοινωνία και να αναπτύξουν τις δημιουργικές δυνατότητες και τις δεξιότητες το μυαλό και το σώμα τους, την κριτική σκέψη τους και την πολιτική και κοινωνική τους συνείδηση και ευθύνη. (Koroneos and Rokos 2012)

Σε κοινωνικό επίπεδο ενσωματώνει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- τηρεί τις ανθρώπινες αξίες της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας και του κράτους

- αναγνωρίζει την ανάγκη προστασίας της φύσης, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος όλων των ανθρώπων και των πολιτισμών τους και καθιστά την ανάγκη αυτή άξονα πρωτοβουλιών και δράσεων σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, διακρατικό και παγκόσμιο επίπεδο,
- δεν αγνοεί, αλλά συμβάλλει στην οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη όλων των ανθρώπων στη γη,
- αναπτύσσει και αξιοποιεί την τεχνολογία όπου είναι κατάλληλη, ανάλογα τον χώρο και τον χρόνο.

Έτσι, μια κοινωνικά προσδιορισμένη ανάπτυξη αυτής της φύσης και ποιότητας δεν μπορεί να:

- περιορίζεται μόνο στις «ανεπτυγμένες» χώρες και ιδιαίτερα στις μικρές προνομιούχες κοινωνικές τάξεις, στις οποίες ευδοκίμούν οι σχετικοί (και πάντα διφορούμενοι) «δείκτες» οικονομικής ανάπτυξης με όρους αγοράς,
- συμφιλιώνεται με τις τεράστιες και μόνιμα αναπτυσσόμενες και έντονες κοινωνικές ανισότητες μεταξύ πλουσίων και φτωχών χωρών ή μεταξύ κοινωνικών τάξεων εντός μιας «αναπτυγμένης» ή «αναπτυσσόμενης» χώρας. (Koroneos and Rokos 2012)

Αντίθετα, η κοινωνικά προσδιορισμένη ανάπτυξη προϋποθέτει την υπονόμηση του κυρίαρχου μοντέλου παραγωγής. Προϋποθέτει τον εμπλουτισμό της διδασκαλίας των σχολείων όλων των βαθμίδων με δομές, δράσεις, προγράμματα και περιεχόμενο μελέτης, που θα εξασφαλίσουν ότι η διαμόρφωση της μέσης κοινωνικής συνείδησης δεν θα εγκαταλειφθεί στις κυρίαρχες επιλογές των πολυεθνικών εταιρειών, ώστε να ταιριάζει στα καταστροφικά πρότυπα πολιτιστικών και πολιτικών ομογενοποίησης των ανθρώπινων κοινωνιών προς το συμφέρον των παγκόσμιων αγορών. (Koroneos and Rokos 2012)

Στο επιστημονικό άρθρο των Κοροναίου και Ρόκου Sustainable and Integrated Development—A Critical Analysis παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία που ορίζουν την ολοκληρωμένη αξιολύπητη ανάπτυξη. Αυτά είναι: Η ενοποίηση των όρων περιβάλλον-κοινωνία-οικονομία μέσα από τη διασφάλιση της ενσωμάτωσης της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος στο σχεδιασμό και την εφαρμογή. Η μελλοντική υπεραξία. Η διαιώνιση, η οποία προϋποθέτει μια ρητή ανησυχία σχετικά με τις επιπτώσεις της τρέχουσας δραστηριότητας στις μελλοντικές γενιές. Η προστασία του περιβάλλοντος. Η ισότητα, η οποία αποτελεί δέσμευση για την κάλυψη τουλάχιστον των βασικών αναγκών όλων των ανθρώπων της σημερινής γενιάς, αλλά ενσωματώνει και την διαγενεακή ισότητα. Η ποιότητα ζωής αποτελεί κομβικό σημείο αναγνωρίζοντας ότι η ανθρώπινη ευημερία συνιστά περισσότερα πράγματα από την απλή αύξηση του εισοδήματος. Η πολιτική συμμετοχή όλων είναι προϋπόθεση επιτυχίας της ολοκληρωμένης αξιολύπητης ανάπτυξης.

Σε επίπεδο σχεδιασμού η αξιολύπητη ανάπτυξη, βάση της φιλοσοφίας και του περιεχομένου της, υποστηρίζει την ολιστική διεπιστημονική μεθοδολογία. Έτσι, οι διαδικασίες και οι φάσεις για την ανάπτυξη μιας περιοχής-περιφέρειας, προϋποθέτουν διεπιστημονική και ολιστική τεκμηρίωση, διαβούλευση, συμφωνία και αποδοχή από τους φορείς ανάπτυξης, των αξιών, των στόχων, των δράσεων της αξιολύπητης ανάπτυξης. Απαιτείται η διεξαγωγή των απαραίτητων ερευνών και μελετών Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της

περιοχής-περιφέρειας και συστηματική παρακολούθηση των τάσεων-μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου. Επίσης κομβική είναι η ανάλυση των στοιχείων, τα οποία συγκροτούν την δυναμική της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, σε επίπεδο ιστορικό, αλλά και βάση στατιστικών, βιβλιογραφικών, κλιματολογικών δεδομένων, ενώ απαραίτητη είναι η επαφή και η διάδραση με την κοινωνία στην κατεύθυνση της καλύτερης κατανόησης της κοινωνικής παραμέτρου. Απαραίτητη είναι η διατύπωση και τεκμηρίωση εναλλακτικών αναπτυξιακών σεναρίων Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής, παράλληλη με τη διερεύνηση των προβλημάτων, των δυνατοτήτων υλοποίησης και των αντικειμενικών περιορισμών κάθε σεναρίου. Ενώ, θα πρέπει να γίνει προεκτίμηση και αξιολόγηση του ισοζυγίου των θετικών και αρνητικών στοιχείων του κάθε σεναρίου και επιλογή του βέλτιστου για την εκάστοτε περιοχή. Τέλος, ουσιαστικότερο όλων είναι, κατά την εφαρμογή του βέλτιστου σεναρίου, η συνεχής παρακολούθηση με συνεχείς ελέγχους και ανάδραση.

Κριτική στην Αξιοβίωτη

Η αξιοβίωτη ανάπτυξη αναγνωρίζει την ανεπάρκεια των ενεργειών που μεμονωμένα και τεχνοοικονομικά προσπαθεί να λύσει η βιώσιμη ανάπτυξη και μιλάει για μια ολιστική αντιμετώπιση της κρίσης στην οποία έχει περιέλθει ο σύγχρονος άνθρωπος και η φύση. Κάνει κριτική στην κυρίαρχη έννοια της ανάπτυξης, αναγνωρίζει το αδιέξοδο στο μοντέλο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και διακρίνει τον ρόλο των παγκόσμιων αγορών στη “διαφθορά” των σύγχρονων κοινωνιών. Επίσης, προτείνει κάποιους δείκτες ανάλυσης του βιοτικού επιπέδου και της οικονομικής κατάστασης των κατοίκων μιας χώρας, περιφέρειας ή πόλης, οι οποίοι θα δημιουργούν μια πιο πλήρη εικόνα σε σχέση με την ποιότητα ζωής (Koroneos and Rokos 2012). Οι συγκεκριμένοι δείκτες έχουν προταθεί από τα Ηνωμένα Έθνη αλλά δεν αποτελούν συνολική πολιτική, ούτε έχουν υιοθετηθεί και αξιοποιηθεί από κράτη και διεθνείς φορείς παραγωγής πολιτικής. Έτσι οι δείκτες του ΑΕΠ συνεχίζουν να παίζουν κομβικό ρόλο στην ανάλυση και παραγωγή πολιτικών ανάπτυξης (Koroneos and Rokos 2012). Το πολιτικό πρόταγμα της αξιοβίωτης ανάπτυξης βασίζεται και μιλάει για μια άλλη, καλύτερη διαχείριση, με επίκεντρο την κοινωνία, το περιβάλλον και κυρίως την ποιότητα ζωής του ανθρώπου που δεν πρέπει να ορίζεται από το μέγεθος του εισοδήματός του. Επίσης, σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τη βιώσιμη ανάπτυξη και στοιχείο-προϋπόθεση της επιτυχίας της αξιοβίωτης ανάπτυξης είναι η πολιτική συμμετοχή της κοινωνίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, μέσα από πιο άμεσες διαδικασίες. Παρόλα αυτά στην όλη αντιπαράθεση της αξιοβίωτης ανάλυσης απέναντι στην κυρίαρχη ιδεολογία της ανάπτυξης δεν γίνεται λόγος για το καπιταλιστικό σύστημα στο σύνολο του. Παρουσιάζονται και κρίνονται οι επιμέρους επιπτώσεις των πολιτικών ανάπτυξης και δεν επιχειρείται να προβληθεί μια άλλη πραγματικότητα, ένα άλλο πολιτικό σχέδιο, αλλά ούτε και ο τρόπος καθώς και το γιατί τα κυρίαρχα οικονομικά συμφέροντα να κατευθυνθούν στη χάραξη αυτής της, με επίκεντρο τον πολιτισμό, ανάπτυξης.

Από-ανάπτυξη

Κριτική στη βιώσιμη ανάπτυξη

Η από-ανάπτυξη είναι ακόμα μια πολιτική θεωρία και θέση που έρχεται και συγκρούεται με τις κυρίαρχες πολιτικές ανάπτυξης. Ισχυρίζεται ότι, στην πράξη, το κυρίαρχο μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί μια συνταγή που δεν λειτούργησε, καθώς τα προβλήματα συνεχίζουν να απασχολούν με αυξανόμενη ένταση τις κοινωνίες των αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων χωρών (Castro 2004).

Παράλληλα θεωρεί ότι υπάρχουν ασάφειες και αμφισημίες και στον εννοιολογικό της προσδιορισμό, καθώς η συσσώρευση κέρδους που χαρακτηρίζει το καπιταλιστικό σύστημα είναι ασύμβατη με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ότι η χρήση τεχνικών μέσων, όπως η επιβολή πράσινων φόρων και η προώθηση μιας οικολογικής κουλτούρας, δεν απαντά στην ουσία του προβλήματος που συνδέεται με τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και την ανάγκη του συστήματος για εντατική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων (J. K. Gibson-Graham, Stephen Resnick, and Richard Wolff 2001). Ταυτόχρονα υποστηρίζεται ότι η επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης, μέσα από τη συνεχή διόγκωση της παραγωγής και της κατανάλωσης, έρχεται και συγκρούεται με την κοινή λογική και τους πεπερασμένους φυσικούς πόρους της γης (Schneider Francois, Joan Martinez-Alier, and Kallis G. 2010). Έτσι, η συμφιλίωση ανάμεσα στην τεχνολογία και την οικολογία, την οικονομική ανάπτυξη και τις οικολογικές αξίες, αποδείχτηκε στην πράξη μετέωρη. Επίσης στην κριτική απέναντι στη βιώσιμη και στην όποια ανάπτυξη από τα “πάνω” (Top-Down processing), υιοθετούνται αφηγήσεις και μεταδομικές προσεγγίσεις επηρεασμένες από τις θέσεις του Φουκώ για τις σχέσεις εξουσίας-γνώσης. Υποστηρίζεται ότι οι θεωρίες περί ανάπτυξης έχουν ως σκοπό να παράγουν ένα πειθήνιο σώμα μέσα από μια ρητορική που συγκροτεί τους φτωχούς και περιθωριοποιημένους πληθυσμούς ως αντικείμενα της ανάπτυξης και χρησιμοποιούν την εξουσία του κράτους ως μέσο για μια ελεγχόμενη οικονομική ανάπτυξη αυτών των κοινωνιών (Castro 2004).

Χαρακτηριστική είναι η θέση του Gencer Baykan, στο περιοδικό “Environmental Politics” το 2007, ο οποίος επισημαίνει ότι οι σύγχρονες κοινωνίες δείχνουν να κατευθύνονται σε έναν τοίχο με τα μάτια κλειστά, υιοθετώντας αναπτυξιακά μοντέλα, από τα “πάνω”, χωρίς βιώσιμο χαρακτήρα, με οδυνηρές συνέπειες στο περιβάλλον και τις ανθρώπινες σχέσεις (Baykan, Bariş Gencer 2007).

Από-ανάπτυξη

Η έννοια της από-ανάπτυξης πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία το 1971, ως τίτλος ενός βιβλίου, που περιλάμβανε μια συλλογή εργασιών του οικονομολόγου Nicholas Georgescu-Roegen. Ο Georgescu-Roegen άσκησε κριτική στην κυρίαρχη οικονομική σκέψη και στη μηχανιστική αντίληψη περί ανάπτυξης, η οποία παραβλέπει τις αρχές της εντροπίας για τη σημασία διατήρησης της ενέργειας-ισορροπίας στο φυσικό περιβάλλον, μέσα από την αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων της γης (Fournier 2008). Στις εργασίες του αυτές προσπάθησε να ορίσει εκ νέου τη σημασία της οικονομίας, ως «μια τέχνη του ευ-ζην», στην οποία τα αγαθά έχουν μια αξία χρήσης που είναι ηθικά ανώτερη από την εργαλειακή ανταλλακτική αξία του εμπορεύματος (Χαλαστάνης Δημήτριος 2013).

Η απο-ανάπτυξη, ως έννοια, στη συνέχεια “χτίστηκε” από πολλούς θεωρητικούς μετουσιώνοντάς την σε ολοκληρωμένη, κατά περίπτωση, πρόταση, την οποία υιοθέτησαν και εφάρμοσαν μια σειρά εναλλακτικών κινημάτων ανά τον κόσμο. Υπάρχουν από πολιτικά κόμματα, μέχρι οικο-χωριά και οικο-περιφέρειες, μορφές οργανωμένης συγκατοίκησης, καταλήψεις και αναπλάσεις δημοσίων κτηρίων, αυτοσυντηρούμενες μορφές οργανικής γεωργικής και κτηνοτροφικής καλλιέργειας, συστήματα εναλλακτικής ανταλλαγής προϊόντων και πρακτικές κοινωνικής οικονομίας από αγροτικούς μέχρι και αστικούς συνεταιρισμούς (Fotopoulos Takis 2010). Η έννοια αναπτύχθηκε, απέναντι στην κυρίαρχη θεωρία της ανάπτυξης, απέναντι στην ελεύθερη αγορά και την πεποίθηση ότι η απόλυτη απελευθέρωσή της θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη. Η “πρωτόλεια” αυτή ανάγνωση του αδιεξόδου της ανάπτυξης στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, μέσω της συνεχούς

αύξησης της παραγωγής και της κατανάλωσης, προσέλκυσε πληθώρα θεωρητικών, διανοούμενων, επιστημόνων, ακαδημαϊκών, ερευνητών, οικολόγων, κοινωνικών επιστημόνων, ακτιβιστών και άλλων, όπως προκύπτει από το πλήθος και την ιδιότητα των ανθρώπων που έχουν γράψει και μιλήσει για την έννοια αυτή. Ο Flipo στο έργο του *Conceptual roots of Degrowth* επισημαίνει ότι στην αξιολογική ανάπτυξη «υπάρχει μία ασυμφωνία για το αν είναι ένα σύνθημα ή ένας τίτλος πολιτικού προγράμματος» (Flipo 2008). Ο Καλλής, στο έργο του *In defense of Degrowth*, υποστηρίζει ότι η από-ανάπτυξη είναι «ένας όρος ομπρέλα, ένα πολύπλευρο πλαίσιο που δίνει σκοπό και συνδέει διαφορετικές πολιτικές και πρωτοβουλίες των πολιτών» (Kallis 2011). Ενώ οι Demaria και Schneider, στην εργασία τους *Degrowth in South Europe: complementarity in diversity*, αναγνωρίζουν μια ευρεία συνθηματολογία γύρω από τον όρο (Demaria Federico et al. 2011). Έτσι, την ορίζουν ως «μία "λεκάνη απορροής" στην οποία μία ποικιλία ιδεών, εναλλακτικών πρακτικών και ανθρώπων έχουν συγκλίνει για να ονομάσουν ένα διαφορετικό μέλλον» (Demaria Federico et al. 2011).

Παρόλα αυτά διατυπώσεις υπάρχουν σε σχέση με τον όρο της από-ανάπτυξης. Η ακαδημαϊκή ένωση *Research & Degrowth* αναφέρει: "Η βιώσιμη από-ανάπτυξη είναι ο περιορισμός της παραγωγής και κατανάλωσης, ο οποίος αυξάνει την ανθρώπινη ευημερία και ενισχύει τις οικολογικές συνθήκες και την ισότητα στον πλανήτη. Αναφέρεται σε ένα μέλλον όπου οι κοινωνίες θα ζουν εντός των οικολογικών τους δυνατοτήτων, με ανοικτές, τοπικοποιημένες οικονομίες και με πόρους που θα κατανέμονται ισομερώς μέσω νέων μορφών δημοκρατικών θεσμών. Τέτοιες κοινωνίες δεν θα πρέπει πλέον να "αναπτύσσονται ή να πεθαίνουν". Η υλική συσσώρευση δεν θα κατέχει πια την πρωταρχική θέση στο πολιτιστικό φαντασιακό του πληθυσμού. Η κυριαρχία της αποδοτικότητας θα αντικατασταθεί από την επικέντρωση στην επάρκεια και η καινοτομία δεν θα επικεντρώνεται πλέον στην τεχνολογία για την τεχνολογία, αλλά θα επικεντρώνεται σε νέες κοινωνικές και τεχνικές πρακτικές, που θα μας επιτρέψουν να ζήσουμε συμβιωτικά και με φειδώ. Η από-ανάπτυξη, όχι μόνο αμφισβητεί την κεντρική θέση του ΑΕΠ ως πρωταρχικό πολιτικό στόχο, αλλά προτείνει ένα πλαίσιο για τη μετάβαση, σε ένα μικρότερο και βιώσιμο ρυθμό παραγωγής και κατανάλωσης και σε μια συρρίκνωση του οικονομικού συστήματος, ώστε να αφήσει περισσότερο χώρο για την ανθρώπινη συνεργασία και τα οικοσυστήματα." (Research and Degrowth). Η ακαδημαϊκή ένωση *Research & Degrowth* είναι ένας ακαδημαϊκός οργανισμός αφοσιωμένος στην έρευνα, την κατάρτιση, την ευαισθητοποίηση και την οργάνωση εκδηλώσεων γύρω από την απο-ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τη διακήρυξη του Παγκόσμιου Συνεδρίου για την Απο-ανάπτυξη του 2008, η οικονομική ανάπτυξη με όρους αύξησης της παραγωγής και της κατανάλωσης, αλλά και ο κεντροβαρικός ρόλος του ΑΕΠ ως δείκτης αυτής, οδηγεί αναπόφευκτα στην αλόγιστη χρήση της γης, των υλικών και της ενέργειας, ενώ οδηγεί στην αύξηση των αποβλήτων και των ρύπων, οξύνει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες σε διακρατικό, εθνικό και τοπικό επίπεδα και παράλληλα οδηγεί στην περιβαλλοντική επιβάρυνση των φτωχών και υπανάπτυκτων χωρών από την αυξημένη χρήση της ενέργειας εκ μέρους των πλουσίων κρατών (*Degrowth Declaration of the Paris 2008 Conference 2010: 523*). Η απο-ανάπτυξη προτείνει τη «διαφυγή από την οικονομία» της ελεύθερης αγοράς και την πολιτισμική αποδέσμευση από αυτήν. Μια βασική κριτική που υιοθετείται είναι ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες η κυρίαρχη ιδεολογία προβάλλει την ανάπτυξη ως αυτοσκοπό, έναν απώτερο σκοπό της κοινωνίας, που τείνει να ή καλύτερα έχει αποικιοποιήσει τη συλλογική κουλτούρα και φαντασία.

Ξεκαθαρίζεται ότι η οικολογική κρίση είναι αποτέλεσμα της ιδεολογίας της ανάπτυξης που καταστρέφει την κοινωνία και τα οικοσυστήματα και δημιουργεί ανισότητες (Ζαϊμάκης, Γιάννης 2011). Αν δεν ανταποκριθούμε σ' αυτήν την κατάσταση οδηγώντας την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα στο πλαίσιο των ικανοτήτων των οικοσυστημάτων μας, αναδιανέμοντας τον πλούτο και το εισόδημα παγκοσμίως, ώστε να ανταποκριθεί στις κοινωνικές ανάγκες, το αποτέλεσμα θα είναι μια διαδικασία ακούσιας και ανεξέλεγκτης οικονομικής παρακμής ή κατάρρευσης, με δυνητικά σοβαρές κοινωνικές συνέπειες, ιδιαίτερα στους μη προνομιούχους (Research & Degrowth 2010).

Το κίνημα της από-ανάπτυξης δεν αρνείται την έννοια της ανάπτυξης, αλλά έρχεται να θέσει διαφορετικές προτεραιότητες στην αναπτυξιακή πολιτική. Βάζει ως επίκεντρο την κοινωνία και επισημαίνει τον κίνδυνο που συνολικά βρίσκεται ο κόσμος από την αλόγιστη ανάπτυξη, τόσο σε σχέση με αμιγώς περιβαλλοντικούς όρους, όσο και σε σχέση με την κοινωνία, τη δικαιοσύνη, την ισότητα, την ποιότητα, αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις. Είναι σημαντικό να επισημανθεί η διαφορά της από-ανάπτυξης από την αρνητική ανάπτυξη, καθώς δεν σχετίζονται μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον Καλλή η μείωση του ΑΕΠ δεν αποτελεί στόχο της από-ανάπτυξης, αλλά αποτέλεσμά της (Kallis 2011), όπως αντίστοιχα η μείωση του ΑΕΠ δεν αποτελεί μέτρο αυτής (Sekulova et al. 2013), καθώς όπως αναφέρει εύστοχα (Fournier 2008) «δεν πρόκειται για μία ερώτηση (ποσότητας) κάνοντας λιγότερο από το ίδιο» (Χαλαστάνης Δημήτριος 2013).

Κεντρικούς άξονες της απο-ανάπτυξης συνιστούν: η επανατοπικοποίηση της παραγωγής, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, η κοινωνική ευημερία, ο οικοσχεδιασμός και ο επανέλεγχος της κοινωνικής ζωής από τους ίδιους τους πολίτες (Kallis G., Kerschner C., and Joan Martinez-Alier 2012; Latouche Serge 2004). Ενώ, σημαντικός πυλώνας αυτών των πολιτικών έχει ως επίκεντρο τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές αλλαγές, μέσα από ένα πνεύμα αλληλεγγύης σε τοπικό επίπεδο. Η δημιουργική χρήση του χρόνου και η αποδέσμευση από τις καταπιεστικές συνθήκες της τυποποιημένης εργασίας, αποτελούν άλλο ένα σημαντικό διακύβευμα της απο-ανάπτυξης (Fotopoulos Takis 2010). Στόχος είναι επίσης, ο επανέλεγχος από τους παραγωγούς των προϊόντων της εργασίας τους μακριά από τη λογική της κερδοφορίας και της μισθωτής εργασίας και η διαμόρφωση νέων κοινωνικών χαρακτηριστικών για την εργασία, τον ελεύθερο χρόνο, τη διαχείριση των φυσικών πόρων και την ευημερία (Fournier 2008). Στόχο αποτελεί επίσης η ανατροπή των ατομοκεντρικών πρακτικών στην εργασία, προς την κατεύθυνση της συλλογικής αντίληψης της επιβίωσης, μέσα από τη συνεργατική εργασία και δράση. Παράλληλα κρίνεται σημαντική, όπως αναφέρεται και στη διακήρυξη του Research & Degrowth, η χρήση της τεχνολογίας, αλλά και της επιστήμης γενικότερα, η οποία οφείλει να είναι προσανατολισμένη στις κοινωνικές ανάγκες και να αξιοποιεί εναλλακτικές προσεγγίσεις και διαφορετικά αναλυτικά εργαλεία για την οικονομία στα πλαίσια εφαρμογής της από-ανάπτυξης. Ο Λατούς αναγάγει σε κομβικής σημασίας ζήτημα την "από τα κάτω" (bottom up processing) μετάβαση στην κοινωνία του ευ-ζην. Επιμένει ότι η μετάβαση οφείλει να γίνει από την κοινωνία για την κοινωνία, διαφορετικά οποιαδήποτε προσπάθεια θα είναι ανεδαφική και τελικά άκαρπη (Latouche Serge 2007). Στη λογική αυτή ο Trainer επισημαίνει ότι η εφαρμογή εναλλακτικών παραδειγμάτων αυτό-οργάνωσης, στα πλαίσια της από-ανάπτυξης, θα διαβρώσει από τα μέσα τις κυρίαρχες αντιλήψεις, θα οικοδομήσει μικρές εναλλακτικές κοινότητες, με πρωταρχικό στόχο την πολιτισμική αλλαγή, με βάση τις ουμανιστικές αξίες και την πίστη στη συλλογική ιδιοκτησία και δράση (Trainer Ted 2006). Μεγάλη

σημασία δίνεται στη δημιουργία των δομών εκείνων που θα αποτελέσουν τη βάση της ανατροπής της κουλτούρας της ελεύθερης αγοράς, που έχει αποικιοποιήσει το συλλογικό φαντασιακό. Η δημιουργία τέτοιων δομών οφείλει να είναι καθολική και πολυεπίπεδη. Αφορά την εργασία, την κατοικία, τον συλλογικό τρόπο λήψης αποφάσεων (Trainer, T. 2012).

Κομβικό σημείο στη συζήτηση για την απο-ανάπτυξη αποτελεί ότι πρωταρχικός στόχος είναι να αποφευχθεί η κατάρρευση του συστήματος και έπειτα να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση της κοινωνικό-οικονομικής και πολιτισμικής αλλαγής προς μια βιώσιμη κοινωνία (Μποναιϊούτι Μάουρο 2011). Ενώ για τη διαδικασία της μετάβασης υπάρχει η θεωρία των 'οκτώ R'. Η θεωρία αυτή μιλάει για τη μετάβαση προς μία κοινωνία από-ανάπτυξης, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω ενός ριζοσπαστικού προγράμματος που αποτελείται από την επαναξιολόγηση (réévaluer), επανεννοιολογικοποίηση (reconceptualiser), αναδόμηση (restructurer), αναδιανομή (redistribuer), μείωση (réduire), επαναχρησιμοποίηση (réutiliser), ανακύκλωση (recycler) και τον επανεντοπισμό (relocaliser) (Kallis 2011; Sekulova et al. 2013; François Schneider 2010; Latouche 2010).

Ταυτόχρονα στη φάση της μετάβασης επισημαίνεται από τους θεωρητικούς ότι, στον μετασχηματισμό της κοινωνίας, αναγκαία συνθήκη είναι η παράλληλη δράση δυο κατευθυντήριων διαδικασιών. Η πρώτη αφορά στην αλλαγή των αξιών, απέναντι στις λογικές της ανάπτυξης, βάσει των οποίων θα οργανώνεται και θα διέπεται η κοινωνία των ανθρώπων, στα πλαίσια της από-ανάπτυξης. Η δεύτερη αφορά στην πολιτική διάσταση της αλλαγής, καθώς ο αξιακός επαναπροσδιορισμός πρέπει να συνοδεύεται από θεσμική κατοχύρωση. Αυτές οι δυο διαδικασίες πρέπει να συμβαίνουν παράλληλα, ώστε από τη μία να διευκολυνθεί το έργο των τοπικών κοινωνικών ομάδων και από την άλλη να αποφευχθεί η ενσωμάτωση και η αφομοίωσή τους από την παγκόσμια αγορά και την οικονομική ανάπτυξη (Fotopoulos Takis 2010; Μποναιϊούτι Μάουρο 2011). Ο Μποναιϊούτι επισημαίνει ότι η ατομική προσπάθεια και η προσπάθεια μικρών κοινωνικών ομάδων, δεν μπορεί να συμβάλει, από μόνη της, στη μεταλλαγή των νόμων που διέπουν την καπιταλιστική οικονομία. Ενώ, στο ερώτημα που αφορά το εάν πρέπει να αλλάξει πρώτα η οικονομία και οι θεσμοί ή πρώτα το άτομο και οι αξίες του, διευκρινίζει ότι συμβάλλει αποκλειστικά και μόνο στην καθυστέρηση της αλλαγής, γιατί όπως τονίζει χρειάζονται ταυτόχρονα και οι δυο αυτές κατευθυντήριες.

Τελευταίο και κομβικό σημείο της στρατηγικής της μετάβασης αποτελεί η ομαλή αποδέσμευση από την ανάπτυξη, με συγκεκριμένο τρόπο και σταδιακά, καθώς η απότομη μεταβολή θα έχει ολέθριες συνέπειες για την κοινωνία (Καστοριάδης Κ. 1995). Παρόλο που τονίζεται ότι η από-ανάπτυξη αποκτά νόημα μόνο μέσα από την έξοδο από τον καπιταλισμό, καθώς έρχεται σε πλήρη σύγκρουση με το μοντέλο της άκρατης παραγωγής και κατανάλωσης, διευκρινίζεται από πολλούς θεωρητικούς ότι η μετάβαση από την κοινωνία της συνεχούς μεγέθυνσης, δεν συνεπάγεται την άρνηση όλων των κοινωνικών θεσμών που διέπουν την οικονομία του σήμερα, όπως το νόμισμα και οι αγορές, αλλά τον επαναπροσδιορισμό τους εντός του αξιακού συστήματος της απο-ανάπτυξης (Λατούς Σερζ 2008).

Κριτική στην Από-ανάπτυξη

“Η βιώσιμη από-ανάπτυξη είναι ο περιορισμός της παραγωγής και κατανάλωσης, ο οποίος αυξάνει την ανθρώπινη ευημερία και ενισχύει τις οικολογικές συνθήκες και την ισότητα στον πλανήτη.”, αναφέρει ο ορισμός που δίνει η ακαδημαϊκή ένωση Research & Degrowth (<https://degrowth.org/>). Παρόλα αυτά

στην ανάλυση και τις προτάσεις που έχουν γίνει από τους θεωρητικούς υποστηρικτές της από-ανάπτυξης, ενώ είναι στην κατεύθυνση της ανάλυσης που έγινε παραπάνω, πουθενά δεν γίνεται καθαρός ο τρόπος που θα γίνει η μετάβαση -οι πυροδοτήσεις- ώστε να ξεκινήσει η διαδικασία από-ανάπτυξης. Σε σχέση με αυτή την μετάβαση ο Λατούς, ένας από τους κύριους θεωρητικούς του κινήματος, περιγράφει ότι αυτό θα γίνει μέσω παρεμβάσεων όπου στο ένα τους σκέλος έχουν καθαρά τεχνοκρατικό χαρακτήρα. Η διαδικασία αυτή, υποστηρίζει, θα επιτευχθεί μέσω φορολογικών και θεσμικών επεμβάσεων προς την κατεύθυνση που ορίζει η από-ανάπτυξη. Κάτι που όμως φαίνεται αντιφατικό, από τη στιγμή που είναι κοινή παραδοχή των θεωρητικών του μοντέλου αυτού, ότι ο καπιταλισμός βασίζεται στην αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης, άρα και στις σχέσεις παραγωγής που τη συντηρούν. Το θεσμικό πλαίσιο ευνοεί αυτή την κατεύθυνση, γιατί, όπως αναγνωρίζουν και περιγράφουν οι θεωρητικοί, υπάρχουν οι κυρίαρχες οικονομικές ελίτ που οφείλουν βάσει του ταξικού τους χαρακτήρα να διατηρήσουν την ισχύ και την υπεροχή τους. Δεν προκύπτει ιστορικά να κάνουν την υπέρβαση και να αποποιηθούν την κυριαρχία τους, προς μια κατεύθυνση βιώσιμης πολιτικής, ανατρέποντας το θεσμικό σύστημα που τους συντηρεί. Στο δεύτερο μέρος της ανάλυσης, ενώ γίνεται κριτική στους μηχανισμούς συντήρησης της υπάρχουσας κατάστασης, είτε αυτό είναι μέσω της παιδείας ή της επιστήμης, ακόμα και μέσω της κυρίαρχης αναπαραγόμενης κουλτούρας της κατανάλωσης και του ατομικού δρόμου, δεν προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο θα ανατραπεί αυτό. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, οι όποιες πρωτοβουλίες που θα οδηγήσουν στην ανατροπή της κουλτούρας αυτής θα πρέπει να υποστηριχθούν από μια θεσμική κατοχύρωση, διαφορετικά θα ενσωματωθεί και θα εξαφανιστεί. Επισημαίνεται βεβαίως ότι αυτά τα δυο κομμάτια είναι μια παράλληλη διαδικασία, αλλά παραμένει το ερώτημα του τρόπου πυροδότησης της αλλαγής.

Η μετάβαση, από μια καταναλωτική κοινωνία, που κυριαρχούν οι νόμοι της αγοράς και οι διαδικασίες συσσώρευσης κεφαλαίου, δεν φαίνεται να μπορεί να είναι ομαλή-“αναίμακτη”, καθώς δεν είναι μια λογική εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος. Αντίθετα έρχεται σε πλήρη ρήξη με τις δομές του. Οπότε παραμένει το ερώτημα του τρόπου μετάβασης.

Εν κατακλείδι

Παραπάνω περιγράφηκαν η κυρίαρχη αντίληψη περί ανάπτυξης, το κυρίαρχο πρότυπο βιωσιμότητας, αλλά και εναλλακτικά παραδείγματα επιβίωσης και διαίωσισης των ανθρώπινων κοινωνιών, προκειμένου να ανοίξει η κουβέντα και να μπουν τα πραγματικά ερωτήματα σε σχέση με τη βιωσιμότητα των ανθρωπογενών συστημάτων. Σήμερα, πέρα από τα συνέδρια, τις συμφωνίες και τις υπογραφές για το κλίμα, σε διεθνές επίπεδο, υπάρχουν παραδείγματα εφαρμογής, κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες, των κυρίαρχων αντιλήψεων περί βιωσιμότητας. Τα παραδείγματα αυτά επιδιώκουν τη δημιουργία περιβαλλοντικών και πολιτιστικών θυλάκων, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Στην εργασία αυτή η μελέτη περίπτωσης, αφορά το Πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης. Παρακάτω λοιπόν θα περιγραφεί το πλαίσιο δημιουργίας του Πάρκου και η πορεία του μέσα στα χρόνια. Αυτό θα γίνει παράλληλα με την εξέταση της χρονικής περιόδου και υπό το πρίσμα της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής συγκυρίας, αλλά και του χώρου, ως τόπου εφαρμογής του εγχειρήματος. Πέρα από τις βιβλιογραφικές πηγές, κομβική για την μελέτη είναι η πρωτογενής έρευνα, μέσω συνεντεύξεων με αρμόδιους φορείς, περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένες ομάδες, πολιτικούς ακτιβιστές και οργανώσεις, αλλά κυρίως με την τοπική κοινωνία.

Περιβαλλοντικές πολιτικές στην Ελλάδα

Απαραίτητη είναι μια αναφορά στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο όσο αφορά τις περιβαλλοντικές πολιτικές και την ελληνική προσπάθεια ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών κατευθύνσεων.

Οι πρώτες προσπάθειες κατοχύρωσης του περιβαλλοντικού αποθέματος ξεκίνησαν το 1937, όχι με κάποια συντονισμένη νομοθετική παρέμβαση, αλλά με μεμονωμένες πράξεις χαρακτηρισμού περιοχών με οικολογικό ενδιαφέρον, όπως δάση και υγροτόπους, αποκλείοντας την ανθρώπινη δραστηριότητα από αυτές. Στη συνέχεια νομοθετούνται τα διατάγματα 86/1969 περί δασικού κώδικα και το διάταγμα 996/1971, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στο Υπ. Γεωργίας να ανακηρύσσει δασικές εκτάσεις σε Εθνικούς Δρυμούς (Τραϊανός Αθανάσιος 2007). Δεν θα αναφερθεί όλο το νομοθετικό περιβαλλοντικό ιστορικό στο σύγχρονο ελληνικό κράτος, αλλά θα γίνει μια προσπάθεια μεταφοράς του επιστημονικού διαλόγου γύρω από τη σχέση των νομικών κατοχυρώσεων και την εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Στη βιβλιογραφική μελέτη που έγινε, αναδείχθηκε το πλούσιο και από πολλούς πρωτοποριακό για την Ευρώπη, νομοθετικό περιεχόμενο του ελληνικού συντάγματος (Αρβανίτη Μαρία 2014). Η αρχή έγινε με το Σύνταγμα του 1975, όπου περιλήφθηκαν ρητές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, οι οποίες μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες:

1. Γενικές διατάξεις, με τις οποίες προστατεύεται η «προσωπικότητα» καθενός, η «ζωή» όλων και «η υγεία των πολιτών».

2. Ειδικές διατάξεις, που αναφέρονται στο περιβάλλον, αλλά δεν είναι συστηματικές. Βασική ρύθμιση επιχειρείται με το άρθρο 24. Στο άρθρο αυτό εκφράζονται οι σύγχρονες, διεθνώς επικρατούσες, απόψεις προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, υπό φιλελεύθερο-ανταγωνιστικό οικονομικό καθεστώς, από τις ενέργειες κυρίως των ιδιωτών, ενώ προβλέπεται ρητά, η άσκηση επεμβατικής αρμοδιότητας του Κράτους επί της οικονομικής δραστηριότητας τους (Τάχος Αναστ. Ι. 1992).

Σε επίπεδο διοικητικό το 1979 δημιουργήθηκε το Υ.Χ.Ο.Π. (Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος), στο οποίο μεταφέρθηκε από το υπουργείο Υγείας το Π.Ε.Ρ.Π.Α. (Πρόγραμμα Ελέγχου Ρύπανσης Περιβάλλοντος Αθήνας), που είχε ιδρυθεί το 1973 και από το Υπουργείο Συντονισμού η Γραμματεία του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, που είχε ιδρυθεί το 1976 (Τάχος Αναστ. Ι. 1992). Στη συνέχεια, το 1985, δημιουργείται το ΥΠΕΧΟΔΕ (Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων).

Το 2001 το άρθρο 24 του συντάγματος, δηλαδή οι περιβαλλοντικές διατάξεις, αναθεωρείται. Η αναθεώρηση αυτή, πρακτικά, είναι το πέρασμα και η σύνδεση με τις ευρωπαϊκές διατάξεις για το περιβάλλον. Σημαντικό σημείο στην αναθεώρηση είναι η μη αναφορά στον ορισμό του φυσικού περιβάλλοντος, παρόλο που αυτό έχει προσδιοριστεί με αρκετή σαφήνεια σε ένα σύνολο νομοθετημάτων (άρθρο 1 παρ. 5, Π.Δ. 1180/91 (άρθρο παρ. 1), ΠΔ 293/81 (άρθρο 1), Ν.1327/83 (άρθρο 1) (Αρβανίτη Μαρία 2014). Κομβική είναι η αλλαγή σε εννοιολογικό επίπεδο. Οι όροι “αειφορία” και “εθνικό συμφέρον” αντικαθίστανται από τις έννοιες “βιώσιμη ανάπτυξη” και “δημόσιο συμφέρον”, με

τη φόρτιση, τη δυναμική και το πολιτικό βάρος που κουβαλάνε (Τραϊανός Αθανάσιος 2007). Υπογράφεται έτσι το πέρασμα σε μια οικονομοτεχνική προσέγγιση του όρου περιβάλλον και του ρόλου που αποκτά αυτό στη νεοφιλελεύθερη Ευρώπη. Από το σημείο αυτό και έπειτα οι εθνικές περιβαλλοντικές διατάξεις κινούνται παράλληλα με τις οδηγίες της Ε.Ε (Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης,).

Σε πρακτικό επίπεδο και σε επίπεδο εφαρμογής του νομοθετικού πλαισίου, ακόμα και μετά την αναθεώρηση του άρθρου 24, οι νομοθετικές διατάξεις δε συνοδεύτηκαν από μια δυναμική και ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική, δεν έγινε πλήρης και αξιόπιστη αποτύπωση, για πολλά χρόνια, της δημόσιας και ιδιωτικής γης. Η ανεπάρκεια αυτή οδήγησε στην καταπάτηση της δημόσιας γης, στην άναρχη δόμηση και σε μια σειρά άλλων περιβαλλοντικών εγκλημάτων.

Στην πράξη το περιεχόμενο του περιβαλλοντικού Συντάγματος και η εφαρμογή του απέχουν πολύ μεταξύ τους και το χάσμα αυτό εντοπίζεται σε όλα τα επίπεδα αυτοδιοίκησης, αλλά και στην κεντρική κρατική εξουσία. Επιπλέον, με την πάροδο των ετών, διαπιστώνεται ότι η κακή κατάσταση του περιβάλλοντος στη χώρα μας δεν οφείλεται στο περιβαλλοντικό Σύνταγμα, αλλά στην αδυναμία των κυβερνήσεων, διαχρονικά, να διαμορφώσουν μία αξιόπιστη περιβαλλοντική πολιτική (Παπαδημητρίου Γιώργος 2006). Ο Στ. Μπένος σε άρθρο του το 2006 κάνει απολογισμό της περιβαλλοντικής πολιτικής και αναφέρει: "Η συμπεριφορά μας απέναντι στο φυσικό περιβάλλον είναι βάνανυση και στο δομημένο ανεύθυνη και πελατειακή. Μια πρόχειρη απογραφή είναι αποκαλυπτική: 1.000.000 και πλέον αυθαίρετα, 1.000 και πλέον ανεξέλεγκτες χωματερές, εκατοντάδες οικιστικά σύνολα ιδιαίτερου φυσικού κάλλους χωρίς βιολογικό καθαρισμό, μολυσμένες ακτές, ποτάμια και λίμνες, αλόγιστη διαχείριση των υδάτινων πόρων, ανεξέλεγκτη ρύπανση της ατμόσφαιρας, γη δηλητηριασμένη από τα φυτοφάρμακα, δασικές εκτάσεις καταπατημένες...". Ενώ συμπληρώνει ότι "...] η χώρα μας διαθέτει μια πλούσια νομοθεσία για την πολεοδομία, τη χωροταξία, το εθνικό κτηματολόγιο και την προστασία του περιβάλλοντος [...]. Επίσης, τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια εξαιρετική παραγωγή προτάσεων - αναλύσεων- ιδεών από τα πανεπιστημιακά μας ιδρύματα, ενώ έχει αναπτυχθεί κι ένα αξιόλογο οικολογικό κίνημα." (Μπένος Σταύρος 2006).

Η άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής φαίνεται να είναι κάτι που προϋποθέτει σε πρώτη ανάγνωση νομική βάση, διοικητικά εργαλεία και πόρους. Κομβική όμως αναδεικνύεται η ύπαρξη πολιτικής βούλησης και διάρθρωσης συγκεκριμένου αναπτυξιακού προγράμματος. Στο σύγχρονο ελληνικό κράτος τα θεσμικά εργαλεία υπάρχουν, το ίδιο και τα αρμόδια διοικητικά όργανα, αν και στη βιβλιογραφία διατυπώνονται αμφιβολίες σε σχέση με τη "συγκόλληση" του Υπ. Δημοσίων Έργων με αυτό του Περιβάλλοντος, καθώς θεωρείται μια κίνηση που στο όνομα των μεγάλων δημοσίων έργων το περιβάλλον ερχόταν δεύτερο για τον εκάστοτε υπουργό (Μπένος Σταύρος 2006). Τα χρήματα για τη διεκπεραίωση περιβαλλοντικών έργων επίσης υπήρχαν, κυρίως μέσα από χρηματοδοτήσεις της Ε.Ε (Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης). Όμως, στην απουσία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου περιβαλλοντικής και περιφερειακής ανάπτυξης, το κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση φάνηκε ανέτοιμη και δίχως την απαραίτητη χωροταξική και πολεοδομική οργάνωση. Έτσι το αποτέλεσμα ήταν η συχνή κατασπατάληση πόρων. Αυτό το φαινόμενο θα το διακρίνουμε και στα πλαίσια εξέτασης της υπόθεσης εργασίας στο Πάρκο Τρίτσης.

Δυτική Αθήνα

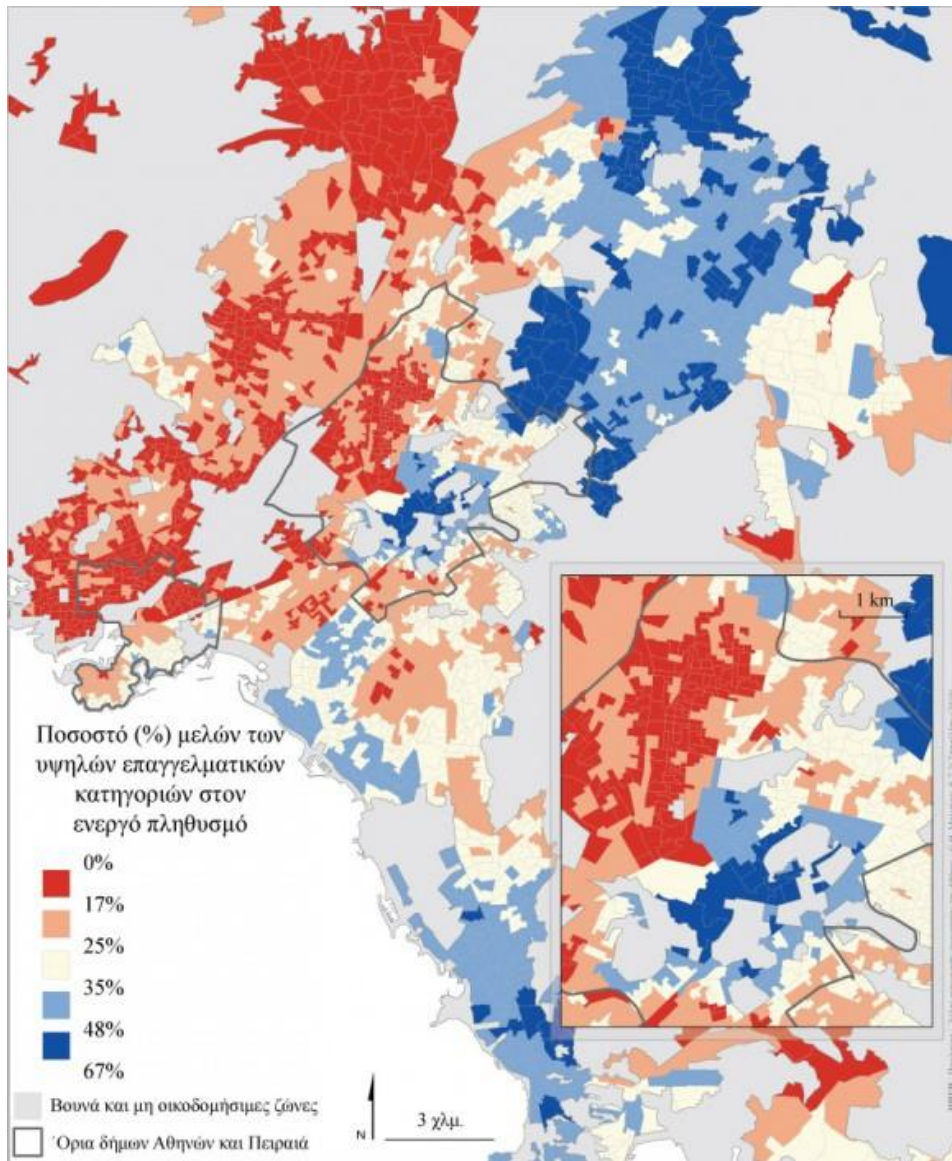
Στο υπόβαθρο μελέτης του Πάρκου κομβική είναι η περιγραφή του χώρου αναφοράς και τον παραμέτρων που αυτός ενσωματώνει. Ο χώρος λοιπόν που βρίσκεται το Πάρκο, ανεξάρτητα αν χαρακτηρίζεται τελικά μητροπολιτικό ή όχι, παίζει καθοριστικό ρόλο στη γενικότερη πορεία και εξέλιξή του. Η γύρω περιοχή, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, επηρεάζει και διαμορφώνει την περιοχή αναφοράς, καθώς ο χώρος αποτελεί μια συνέχεια και δεν μπορεί να αποκόπτονται τμήματα αυτού σε μια ερευνητική διαδικασία. Η δυτική Αθήνα είναι ο εγγύς χώρος αναφοράς του Πάρκου. Η διαμόρφωση του δυτικού τμήματος του λεκανοπεδίου και η πορεία εξέλιξής του, επηρέασαν και διαμόρφωσαν το Πάρκο στο σήμερα. Οι κάτοικοι, με τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά που κουβαλάει ο κάθε ένας, την ηλικία, το εισόδημα, την παιδεία, τη θρησκεία, την εθνικότητα, με τον δικό τους τρόπο παίζουν καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Η δυτική Αθήνα και η πολεοδομική της εξέλιξη στον 20^ο αιώνα, με ό,τι συνεπάγεται αυτό, από το κυκλοφοριακό δίκτυο, τη χωροθέτηση των ελεύθερων χώρων και τον περιορισμό του πρασίνου, μέχρι τη διαχείριση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, καθόρισαν και καθορίζουν το Πάρκο. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, απαραίτητη κρίνεται μια σύντομη ενημέρωση για τον χώρο αναφοράς του Πάρκου, δηλαδή το δυτικό τμήμα του λεκανοπεδίου της Αθήνας.

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα, το δυτικό κομμάτι του Λεκανοπεδίου αποτέλεσε το χώρο υποδοχής και εγκατάστασης προσφυγικών ρευμάτων, εσωτερικών μεταναστών, καθώς και μεταναστών από τρίτες χώρες, που κατέφθαναν στην Πρωτεύουσα. Η εγκατάστασή τους στη δυτική Αθήνα είχε δυο όψεις. Από τη μια η ανάγκη για δουλειά και χώρο εγκατάστασης και από την άλλη οι πολιτικές σχεδιασμού της εποχής, χωρίς όμως να σημαίνει ότι οι δυο αυτές διαδικασίες ήταν αποκομμένες η μια από την άλλη.

Οι πρόσφυγες του '22 εγκαταστάθηκαν σχεδόν σε όλο το Λεκανοπέδιο Αττικής, με έμφαση όμως στις δυτικές συνοικίες. Οι λόγοι και τα κίνητρα εγκατάστασης είχαν βιοποριστικό χαρακτήρα και βασιζόνταν στην ύπαρξη ελεύθερων και απαλλοτριώσιμων χώρων, ενώ καθοριστική ήταν και η ύπαρξη των λιμένων του Πειραιά και αργότερα του Περάματος, καθώς και η εγκατάσταση βιομηχανικών μονάδων. Η μετακίνηση αυτή και η εγκατάσταση των προσφύγων - του εργατικού δυναμικού στη δυτική Αθήνα, κοντά στις βιομηχανικές μονάδες και μακριά από την εγγύτητα με τις "καλές περιοχές της Αθήνας", αποτέλεσε παράλληλα και απόφαση των κυρίαρχων δυνάμεων και του κράτους την εποχή εκείνη, και μεθοδεύτηκε με πολλούς και ποικίλους τρόπους. Ένας παράγοντας ήταν η εγκατάσταση των βιομηχανιών στην περιοχή αυτή. Θρυαλλίδα στην παράλληλη αυτή διαδικασία ήταν τα κίνητρα που δόθηκαν, καθώς με τον νόμο 2948 του 1922 καθιερώνεται η δυνατότητα αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ιδιοκτησιών υπέρ της δημιουργίας ή επέκτασης βιομηχανικών εγκαταστάσεων (Πατρώνης, Βασίλειος 2015). Ένας άλλος τρόπος πειθούς ήταν οι περιπτώσεις που χρησιμοποιήθηκε βία και κακομεταχείριση των προσφύγων, για την εγκατάστασή τους στις δυτικές συνοικίες. Μια λογική που βασίστηκε στη φοβικότητα της αστικής τάξης, ως προς τη συσσώρευση εργατικού δυναμικού στο αστικό κέντρο για την αποφυγή πιθανών κοινωνικών εκρήξεων και σε ένα κράτος μη προετοιμασμένο απέναντι στις πληθυσμιακές αυτές μεταβολές (Αγριαντώνη Χ. και Πανσέληνα Γ. 2003). Ο τρόπος κατοίκησης ήταν βασισμένος στην αυτοστέγαση, καθώς για τις περιοχές αυτές το κράτος δεν φρόντισε να δημιουργήσει

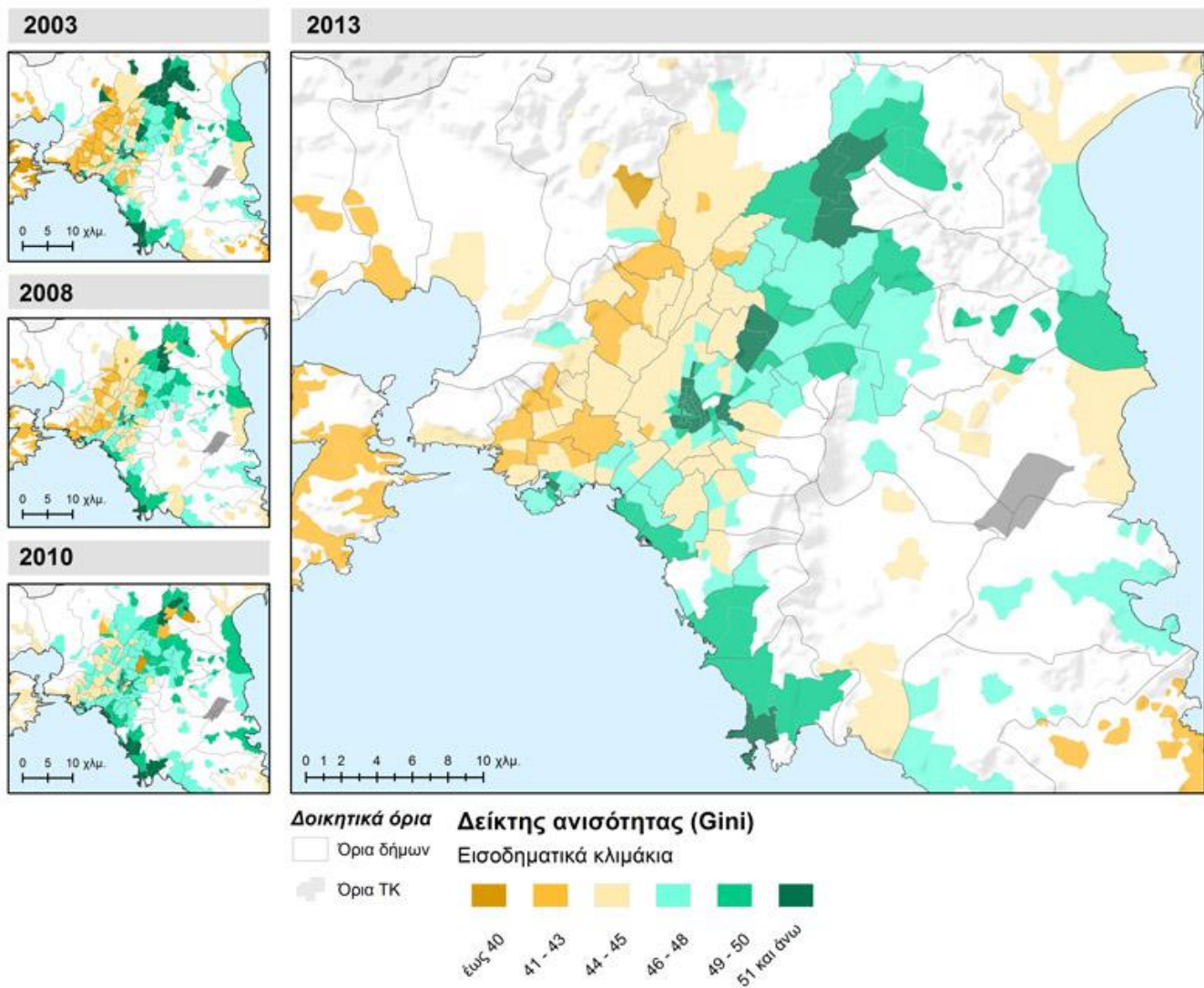
υποδομές, όπως συνέβη στη Νέα Σμύρνη, την Εκάλη, το Ψυχικό και τη Φιλιθέη (Σαρηγιάννης Γιώργος 2000).

Η πιο έντονη αστικοποίηση της περιοχής έγινε μετά το 1945 έως και το 1970, όπου σημειώνονται σημαντικά ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης από την ύπαιθρο προς το αστικό κέντρο της Αθήνας. Παρόλα αυτά είναι ξεκάθαρο ότι η περιοχή κατοικείται από ανθρώπους χαμηλότερων οικονομικών στρωμάτων, που αποτελούν την εργατική τάξη της Πρωτεύουσας. Από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα ο γεωγραφικός χώρος της Αθήνας διασχίζεται από ένα νοητό άξονα, που σε γενικές γραμμές, διαχωρίζει το χώρο μεσοαστικής και αστικής τάξης στα ανατολικά, βορειοανατολικά, από το χώρο της εργατικής τάξης στα δυτικά προάστια, τα οποία ανοικοδομούνται με διαδικασίες αυτοστέγασης, νόμιμης ή παράνομης σε μικρές ιδιοκτησίες (χάρτες 1,2,3) (Μπελαβίλας Νίκος 2013; Μαλούτας Θ.

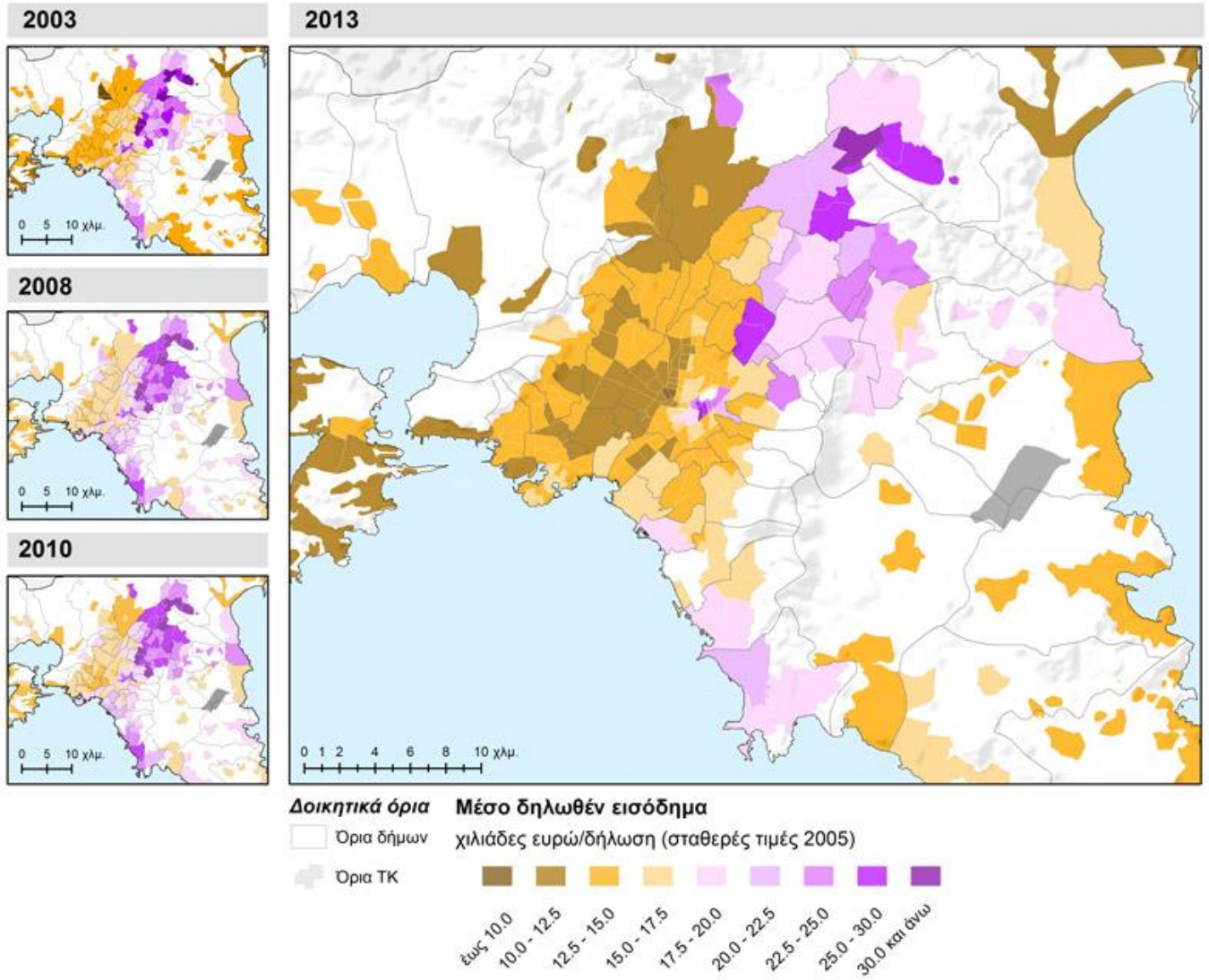

2011).

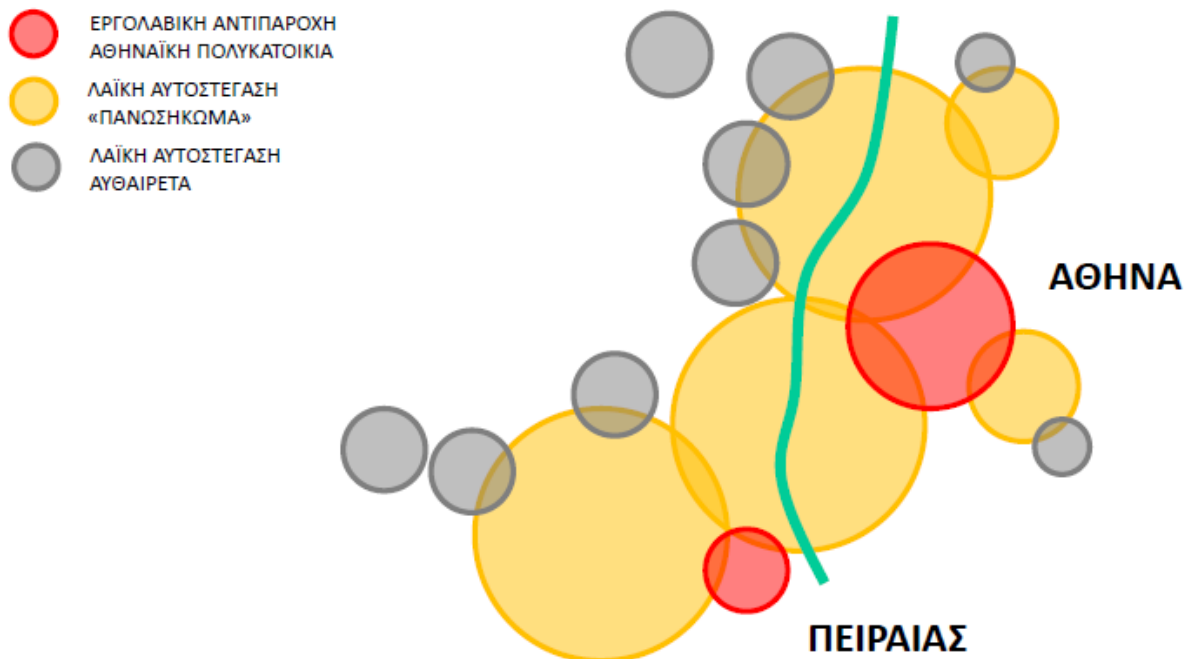
Χάρτης 1: Κοινωνική διαφοροποίηση των περιοχών κατοικίας στην Αθήνα με βάση την παρουσία υψηλών επαγγελματικών κατηγοριών. Η σύγκριση με τον αντίστοιχο χάρτη των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος του 2015 είναι χαρακτηριστική. (Μαλούτας Θ. and Σ. Σπυρέλης 2015)

Χάρτης 2: Τοπικός δείκτης Gini (εισοδηματική ανισοκατανομή) του μέσου δηλωθέντος εισοδήματος των χωρικών ενοτήτων ανάλυσης (Ταχυδρομικών Κωδικών) στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας. (Πανταζής Π. and Ψυχάρης Γ. 2016)

Χάρτης 3: Μέσο δηλωθέν εισόδημα κατά Ταχυδρομικό Κωδικό στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας για τα οικονομικά έτη 2003, 2008, 2010, 2013. (Πανατζής Π. and Ψυχάρης Γ. 2016)

Χάρτης 4: Μπελαβίλας, 2013

Τα μαζικά ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης περιορίστηκαν μετά τη δεκαετία του 1970. Η έλλειψη οργάνωσης του χώρου από τη μεριά του κράτους, παράλληλα με μια προτροπή προς την ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά και λόγω έλλειψης ή αδυναμίας ελέγχου, έδειξε να εξομαλύνει το χάσμα σε επίπεδο πρόσβασης στην κατοικία (Θ. Μαλούτας, Δ. Εμμανουήλ, και Μ. Παντελίδου Μαλούτα 2006). Οι κάτοικοι της δυτικής Αθήνας ακολουθούσαν δυο οδούς στέγασης. Η μια ήταν μέσω του γνωστού συστήματος της αντιπαροχής, η άλλη ήταν μέσω αυθαιρέτων και η τρίτη με τη μέθοδο “πανωσήκωμα”, όπου στον αρχικό πυρήνα, μέσω μικρής εργολαβίας, δανείου και προσωπικής εργασίας γινόταν επέκταση της υπάρχουσας εγκατάστασης (Μπελαβίλας Νίκος 2013; Μαλούτας Θ. and Σ. Σπυρέλης 2015). Η δεύτερη και η τρίτη ήταν οι κυρίαρχοι τρόποι στέγασης στην περιοχή αναφοράς, όπως διαπιστώνεται και στον χάρτη 4, γεγονός που αναδεικνύει την οικονομική κατάσταση των κατοίκων της περιοχής (Εικόνες 1,2).

Εικόνα 1: Αυτοστέγηση Αρχείο Σαρηγιάννης Ζοφρία 1977

Εικόνα 2: Αυτοστέγηση, Αρχείο Σαρηγιάννης Ζοφρία 1977

Το 1990 και έπειτα, η δυτική πλευρά του λεκανοπεδίου γνωρίζει, κατά περίπτωση, μια οικονομική άνθιση. Το φαινόμενο δεν είναι μαζικό, ωστόσο μέσω της οικοδομικής και βιομηχανικής δραστηριότητας, που γνώρισαν άνθιση τις δυο προηγούμενες δεκαετίες (1985-2005), αλλά και μέσω μηχανισμών του ίδιου του συστήματος, ο χαρακτήρας της εργατογειτονιάς αλλάζει. Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε η ιστορία της υπεργολαβίας. Εργάτες με μικρό κεφάλαιο και εμπειρία, βρίσκονται να αναλαμβάνουν υπεργολαβικά μικρότερα έργα και δραστηριότητες στο βιομηχανικό κλάδο. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στον κατασκευαστικό τομέα, όπου μέσω της αντιπαροχής μικροί εργολάβοι, πρώην εργάτες βρίσκονται με δουλειά και ιδιόκτητο σπίτι. Αυτό το πέρασμα από την εργατική τάξη σε ένα υβρίδιο εργάτη-μικροαστού ή σε μια καθαρά μικροαστική-αστική οικονομική κλίμακα γίνεται μέσω του εργολαβικού τομέα, με ταυτόχρονη εκμετάλλευση άλλων ακόμα χαμηλότερων οικονομικά στρωμάτων. Χαρακτηριστικό όμως είναι ότι, ενώ διαπιστώνεται κοινωνική κινητικότητα στη δυτική Αθήνα, δεν υπάρχει, ή καλύτερα φαίνεται να είναι χαμηλή η μετακίνησή τους σε άλλα μέρη του λεκανοπεδίου (Σαρηγιάννης Γιώργος 2008). Αυτό καταδεικνύεται από το γεγονός ότι υπάρχει έντονη ανοικοδόμηση των περιοχών αυτών στις δεκαετίες που προαναφέρθηκαν (Μαλούτας Θ. 2011; Σαρηγιάννης Γιώργος 2008). Το στοιχείο αυτό είναι κομβικό, τόσο για την εξέλιξη της κατοικίας και της αστικοποίησης των δυτικών προαστίων, όσο και για τη διαμόρφωσή των παραγόντων που καθορίζουν την κοινωνική συνοχή της περιοχής.

Παρόλα αυτά η διαδικασία της διχοτόμησης συνεχίστηκε. Καθοριστικός παράγοντας ήταν η εγκατάσταση μεταναστών από τρίτες χώρες, κυρίως από το πρώην Ανατολικό μπλοκ, με την Αλβανία (56%, απογραφή 2001) να κατέχει τη μερίδα του λέοντος και να ακολουθεί η Βουλγαρία (5%), η Ρουμανία και Γεωργία (3%) (Martin Baldwin-Edwards, Παναγιώτα Κακαλικά, και Γιάννης Κάτσιος 2004). Ιστορικά, η Δυτική Αθήνα αποτέλεσε πόλο συγκέντρωσης μειονεκτουσών κοινωνικό-οικονομικά ομάδων, που χαρακτηρίζονταν από αυξημένα ποσοστά φτώχειας, ανεργίας, έλλειψης πρόσβασης σε αγαθά/υπηρεσίες, χαρακτηριστικά που συνθέτουν και αναπαράγουν τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Σήμερα σε πολεοδομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο η δυτική Αθήνα έχει αναπτυχθεί και οριοθετείται δυτικά του Κηφισού και δίπλα στην “παρακηφίσια βιομηχανική συγκέντρωση”, με χρήσεις φτηνής και μεσαίας κατοικίας για τα εργατικά στρώματα, όπως περιγράφηκε, καθώς και βιομηχανικής – βιοτεχνικής δραστηριότητας, σε άναρχη μείξη μεταξύ τους (Μαλούτας Θ. 2011). Η κατά περιόδους ενσωμάτωση των αυθαίρετων περιοχών δόμησης, με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που τις συνόδευαν, έχουν απεικονισθεί στον χώρο ως έκφραση της κοινωνικοοικονομικής δομής των στρωμάτων που διαμόρφωσαν τις περιοχές αυτές. Παράλληλα, η διαδοχική πολεοδόμηση των περιοχών αυτών υλοποιήθηκε με διατάξεις που δεν συνέβαλαν έμπρακτα στην επίλυση των προβλημάτων του, ήδη, άναρχα αναπτυγμένου οικιστικού ιστού λόγω της μη εφαρμογής τους, αλλά και λόγω της μη διοχέτευσης πόρων στην κατεύθυνση της εκτέλεσης και ολοκλήρωσης έργων κοινωνικής και τεχνικής υποδομής (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012).

Είναι διακριτή η διαχρονική απουσία πολεοδομικού και χωρικού σχεδιασμού που οδήγησε σε άναρχη δόμηση (Μπίστη Μαριάννα 2012), ενώ σύμφωνα με τον ΑΣΔΑ και τα Επιχειρησιακά Προγράμματα των Δήμων της Δυτικής Αθήνας, τα τελευταία χρόνια, παράλληλα με την παγκόσμια οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα, παρατηρείται απότομη όξυνση όλων των προβλημάτων της περιοχής. Τέτοια είναι ο δυσμενής τρόπος παραγωγής δομημένου περιβάλλοντος, η μίξη αντιφατικών χρήσεων γης, η υψηλή

οικιστική πυκνότητα (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012). Έντονη είναι η έλλειψη πρασίνου αλλά και γενικότερα ελεύθερων χώρων (Ντούρος, Γ. 2001; Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος 2008). Παράλληλα πρέπει να σημειωθεί η μη ελεγχόμενη ανάπτυξη της πόλης προς τις παρυφές του Ποικίλου όρους, φαινόμενο που φαίνεται να βασίζεται στην πολιτική των δήμων σε σχέση με το πολιτικό κόστος της απαλλοτρίωσης εντός του αστικού ιστού. Εξίσου διακριτή είναι η έλλειψη κοινωνικού εξοπλισμού και υποδομών επιπέδου πόλης, ενώ παρατηρείται όξυνση των συγκοινωνιακών και κυκλοφοριακών προβλημάτων (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012).

Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί, η ρύπανση της ατμόσφαιρας και του περιβάλλοντος. Επίσης ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην κακή διαχείριση των φυσικών ρεμάτων της περιοχής, όπου μέσω των εγκιβωτισμών τους και της περιβαλλοντικής υποβάθμισής τους, της διοχέτευσης εντός αυτών πληθώρας απορριμμάτων, βιομηχανικών και αστικών λυμάτων, παράλληλα με το ελλιπές σχέδιο αντιπλημμυρικών έργων, αποτελούν τελικά, σημαντικές πηγές υποβάθμισης της περιοχής (Περιφέρεια Αττικής 2015; Ε.Μ.Π Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών 2000). Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις πλημμυρών λόγω υπερχείλισης του Κηφισού και άλλων ρεμάτων στη δυτική Αθήνα, όπως το ρέμα της Εσχατιάς, που διασχίζει και το Πάρκο Τρίτσης. Οι παραπάνω παράγοντες είναι καθοριστικοί και οδηγούν στην περιβαλλοντική υστέρηση και υποβάθμιση των δυτικών και νοτιοδυτικών προαστίων.

Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής μελέτης ανέρχεται σε 533.880 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Παρόλα αυτά με βάση τα στοιχεία της ΔΕΗ, ο πληθυσμός της περιοχής ξεπερνά κατά πολύ τα δεδομένα της απογραφής και ενδέχεται να ανέρχεται περίπου σε 700.000 κατοίκους (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012).

Διακριτό είναι επίσης, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2011, το εκπαιδευτικό χάσμα, αλλά και το χάσμα δεξιοτήτων, ενώ υπάρχει αυξημένο ποσοστό σχολικής διαρροής, σημαντικά μικρότερο ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ελλιπής πρόσβαση σε εκπαιδευτικές μονάδες, σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, δια βίου μάθηση κ.α., συγκριτικά με την υπόλοιπη Αθήνα (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012; Περιφέρεια Αττικής 2015; ΕΛΣΤΑΤ 2011).

Σε επίπεδο απασχόλησης σε περιοχές της δυτικής Αθήνας μετά το 2000, οι βιομηχανικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες, που αποτελούσαν το κύριο αντικείμενο εργασίας, έχουν πάρει την φθίνουσα ή έκλεισαν ή μετέφεραν τις δραστηριότητές τους σε άλλες περιοχές της χώρας ή ακόμα και εκτός Ελλάδας (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012). Αυτή η εξέλιξη έχει επιπτώσεις στα ποσοστά ανεργίας αλλά έχει αφήσει και ένα τεράστιο κενό όσον αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση των κατοίκων. Έτσι εμφανής είναι και η χωρίς έλεγχο και σχεδιασμό, προβληματική εντατικοποίηση ενός κλάδου της παραγωγής, σε περιοχές της δυτικής Αθήνας, που διαχρονικά τις υποβάθμιζε και εγκλώβισε το εργατικό δυναμικό, στα πλαίσια της αποβιομηχάνισης που βίωσε έντονα η χώρα μετά το 2000. Η πρακτική αυτή κάνει πιο ευάλωτη σε περιόδους κρίσεων της οικονομίας τις περιοχές μονοκαλλιέργειας κάποιου τομέα ή αντικειμένου της παραγωγής.

Στην ίδια κατεύθυνση χαρακτηριστικό του οικονομικού και εργασιακού αδιεξόδου είναι η πληθώρα δραστηριοτήτων χαμηλής προστιθέμενης αξίας, όπως καταστήματα εστίασης, γυμναστήρια, κομμωτήρια κ.α., τα οποία έχουν σύντομο χρόνο ζωής. Σύμφωνα δε με στοιχεία των παραγωγικών

δραστηριοτήτων της περιοχής που συγκεντρώθηκαν στα πλαίσια των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των Δήμων της Δυτικής Αθήνας σε ανάλυση του ΑΣΔΑ, προκύπτει ότι υπάρχει υποχώρηση των δραστηριοτήτων και του τριτογενή τομέα, του οποίου η συνεισφορά την περασμένη δεκαετία (2002-2012) είχε αγγίξει το 80% των συνολικών εσόδων (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012). Επιπλέον, η ανάλυση της κλαδικής κατανομής του τριτογενή τομέα, επιβεβαιώνει την πτώση του εμπορίου, που αποτελούσε τον κύριο πυλώνα της οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής τα χρόνια αυτά (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012).

Συγκεκριμένα για τους δύο Δήμους που σχετίζονται άμεσα με την περιοχή έρευνας (Παρκο Τρίτση), δηλαδή τους Δήμους Ιλίου και Αγίων Αναργύρων, αναφέρετε ότι ο πληθυσμός των Δήμων Ιλίου και Αγίων Αναργύρων-Καματερού ανέρχεται, σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ το 2011, στους 84.830 και 62.440 κατοίκους αντίστοιχα (ΕΛΣΤΑΤ 2011).

Η δυτική Αθήνα, ο δυτικός τομέας Αθηνών, στον οποίο και έγκειται η περιοχή αναφοράς, σε οικονομικό επίπεδο, είναι από τις φτωχότερες περιοχές του λεκανοπεδίου, καθώς έχει τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας από όλη την Αθήνα, σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Σήμερα η ανεργία συνολικά στη χώρα έχει αυξηθεί σημαντικά. Αντίστοιχα τα ποσοστά ανεργίας στον δυτικό τομέα Αθηνών είναι υψηλότερα από αυτά του 2011, που διαμορφώνονταν στο 20% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ 2011). Να σημειωθεί ότι στα ποσοστά αυτά δεν καταγράφεται η ανεργία των οικονομικών μεταναστών που διαμένουν στην περιοχή, και που είναι αυξημένα, άρα ενδέχεται το ποσοστό ανεργίας να διαμορφώνεται σε ακόμα υψηλότερα νούμερα (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012). Επίσης, σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, τα ποσοστά της ανεργίας αυξάνονται κυρίως στους νέους και στις γυναίκες (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012; ΕΛΣΤΑΤ 2011). Τέλος να σημειωθεί ότι, από την απογραφή του 2011 μέχρι σήμερα, μεσολαβούν 8 χρόνια κατά τα οποία η οικονομική κρίση οξύνθηκε, οπότε τα νούμερα της ανεργίας είναι πολύ πιθανό να είναι ακόμα μεγαλύτερα.

Σε κοινωνικό επίπεδο, διαπιστώνεται ευρεία φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, καθώς πληθυσμιακά υπάρχουν διαφορετικές – ετερόκλητες κοινωνικές ομάδες, ημεδαποί, αλλοδαποί διαφορετικών εθνικοτήτων και Ρομά. Εντός των ομάδων αυτών ενυπάρχουν και άλλες όπως, ΑΜΕΑ, πολυμελείς οικογένειες, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογένειες χωρίς κανέναν εργαζόμενο, που αποτελούν ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, με διαφορετικά ζητήματα και ανάγκες, όπου διαπιστώνεται, σύμφωνα με στοιχεία Περιφέρειας, περιθωριοποίηση των ομάδων αυτών (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012, 2014).

Στην έκθεση του ΑΣΔΑ αναφορά γίνεται στο μεγάλο ποσοστό ανεργίας, του Δήμου Αγίων Αναργύρων – Καματερού, λόγω του ότι οι κάτοικοι είναι στην πλειοψηφία τους μισθωτοί και έμποροι. Ενώ σημειώνεται, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού απασχολείται στο δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα. Αυτός είναι και ο λόγος που η μέση οικογένεια στον Δήμο πλήττεται ιδιαίτερα από τις συνέπειες της κρίσης καθώς αυτή επηρεάζει ιδιαίτερα όσους ασχολούνται με τις κατασκευές και το εμπόριο, αλλά και τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012).

Για τον Δήμο Ιλίου λόγος γίνεται για τα υψηλά επίπεδα αναλφαβητισμού και χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης στα άτομα του πληθυσμού άνω των 45 χρόνων, τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άντρες. Κάτι που είναι σημαντικό σε σχέση με την δυνατότητα εύρεσης εργασίας των ηλικιακών αυτών ομάδων, βάσει και των υψηλών ποσοστών ανεργίας και του σημερινού ανταγωνιστικού περιβάλλοντος (ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 2012; ΕΛΣΤΑΤ 2011).

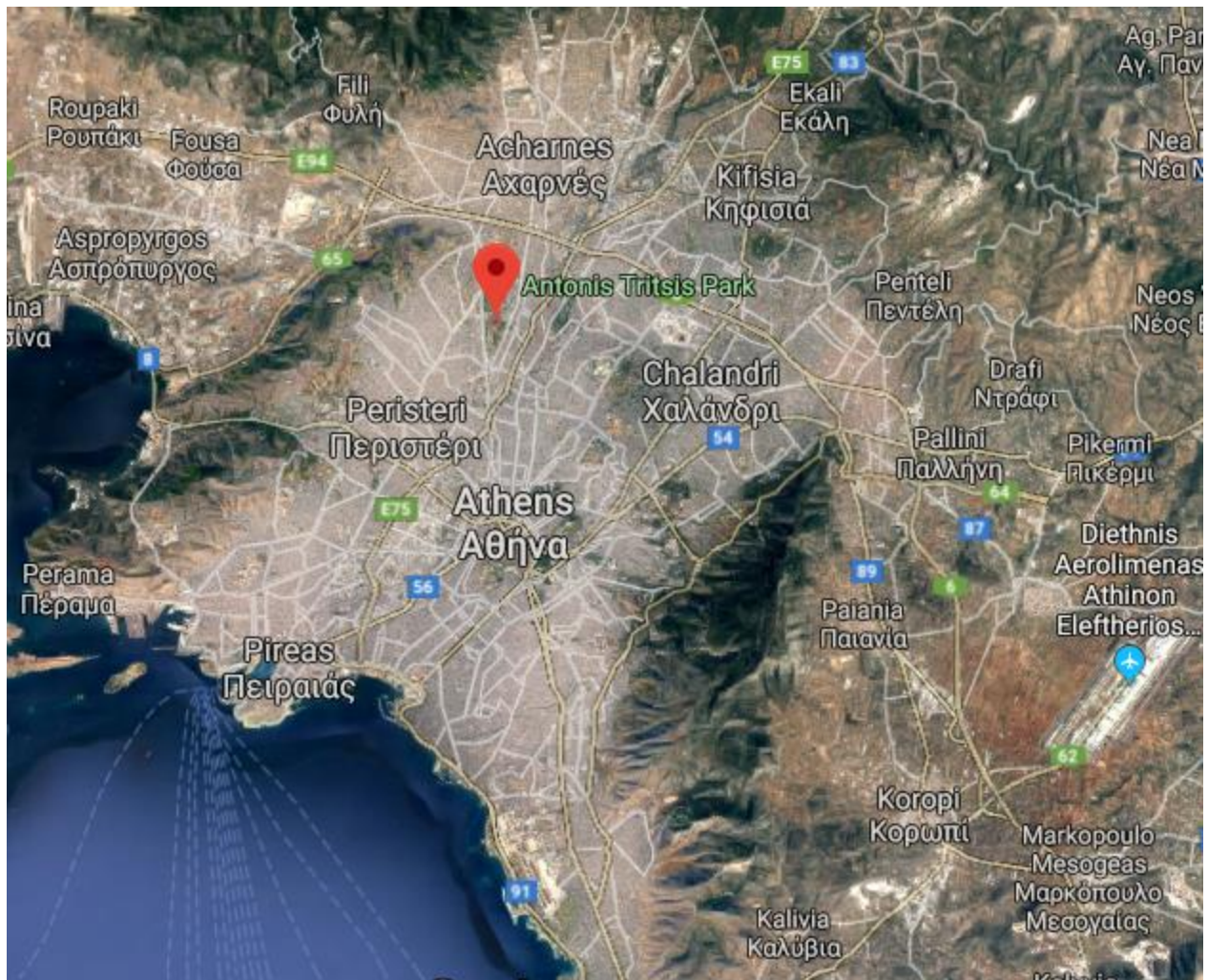
Τα στοιχεία που συγκεντρώνει σήμερα η Δυτική Αθήνα είναι προϊόν της άνισης χωρικής ανάπτυξης, η οποία εντάθηκε στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η ύπαρξη πληθώρας διαφορετικών εθνικών, θρησκευτικών και κοινωνικών ομάδων, εν τη απουσία μιας συλλογικής αντίληψης σε σχέση με την επιβίωση και την αξιοπρέπεια, οδηγούν στην κοινωνική απομόνωση και δημιουργούν δευτερογενή προβλήματα. Αυτά είναι η εξάπλωση της χρήσης των ναρκωτικών στις νεαρές ηλικίες, η αύξηση της οργανωμένης βίας, της παραβατικότητας και της εγκληματικότητας, η αυξανόμενη αίσθηση ανασφάλειας των κατοίκων, καθώς και το αίσθημα του περιθωριοποιημένου και απόβλητου πληθυσμού.

Κτήμα Επταλόφου-Πάρκο Τρίτσης

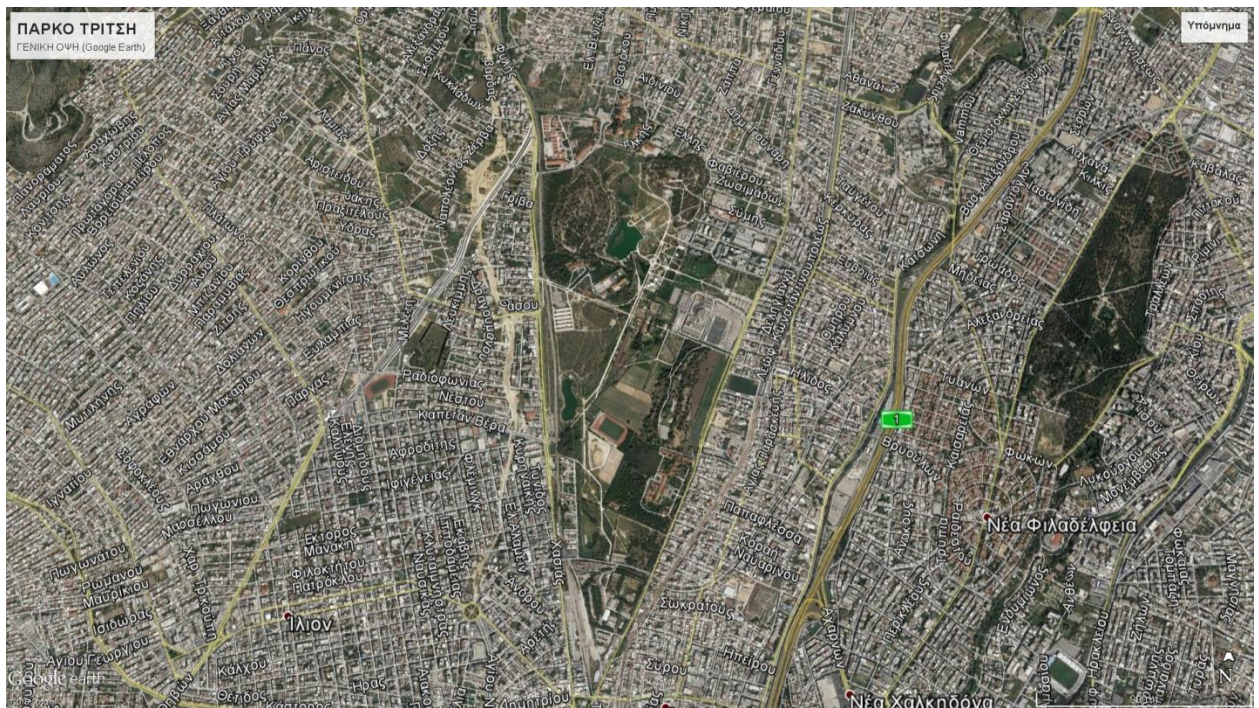
Στη διαδικασία δημιουργίας του κατάλληλου υπόβαθρου για την πλαisiώση της έρευνας, χρήσιμη είναι η περιγραφή του χώρου και η ιστορική διαμόρφωση αυτού. Μετά τη σκιαγράφηση της δυτικής Αθήνας απαραίτητη είναι και παράθεση της ιστορίας του Πάρκου, η οποία και είναι μακριά από αυτήν της δυτικής Αθήνας. Στη συνέχεια λοιπόν θα γίνει παρουσίαση της χρονικής πορείας του χώρου, καθώς και η σημερινή του κατάσταση.

Ιστορία του Κτήματος της Επταλόφου

Το σημερινό Μητροπολιτικό Πάρκο Περιβαλλοντικών και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων και Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας «Αντώνης Τρίτσης» βρίσκεται στη θέση με τοπωνύμιο Πύργος Βασιλίσσης ή Επτάλοφος στη δυτική Μητροπολιτική Αθήνα, εντός των διοικητικών ορίων του Δήμου Ιλίου, ενώ συνορεύει και με το Δήμο Αγ. Αναργύρων-Καματερού. Η έκτασή του σήμερα είναι περίπου 1200 στρέμματα.

Χάρτης του Λεκανοπεδίου Αττικής, το Πάρκο τοποθετείται στο Δυτικό και Βόρειο κομμάτι αυτού.

Μεγεθυμένοι Χάρτες του της Δυτικής Αθήνας

Στη σύγχρονη ιστορία της Αθήνας, η συγκεκριμένη περιοχή, άλλοτε μικρότερη και άλλοτε μεγαλύτερη σε έκταση, πέρασε από πολλά χέρια και ιδιοκτήτες. Ο πρώτος ιδιοκτήτης έκτασης 300 στρ με κέντρο το σημερινό κτήμα 'Βασιλίσσης' ήταν ο Ιωάννης Παπαθεοδώρου Λεφάκης. Ο Λεφάκης αποκτά τους τίτλους το 1836 και την ίδια χρονιά το πουλάει στους Άγγλους John Williams και George Miles. Παράλληλα, το Δημόσιο δίνει ως προίκα στον Όθωνα κτήμα που εκτεινόταν μεταξύ Κηφισίας, Άνω Λιοσίων, Ιλίου, Αγίων Αναργύρων και Καματερού και που αργότερα η Αμαλία ονόμασε Επτάλοφο. Οι δυο Άγγλοι επένδυσαν στη γη και σε εγκαταστάσεις, καλλιεργώντας την και διαμορφώνοντας αγροτικές υποδομές στην έκταση των 300 στρ ("Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,").

Το 1848 το κτήμα περνάει στα χέρια του Δημήτριου Κοντάκη και τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους το αγοράζουν οι βασιλείς, καθώς η Αμαλία συγκινήθηκε από τη δουλειά των δυο Άγγλων. Στη συνέχεια, στην προσπάθειά τους να το επεκτείνουν, αγοράζουν και άλλες εκτάσεις γύρω από την αρχική ("Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,").

Το 1861 η συνολική έκταση έφτανε τα 2.500 στρέμματα.

Η Αμαλία, λάτρης της φύσης, έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη διαμόρφωση του χώρου φέρνοντας τους δυο κηπουρούς που διαμόρφωσαν το Βασιλικό και μετέπειτα Εθνικό κήπο, Σμιτ και Μπαρβ. Παράλληλα, επιστράτευσε ανθρώπινο δυναμικό της γύρω περιοχής, αλλά και της περιοχής των Μεγάρων, γνωστούς την τότε εποχή για την αμπελοργία τους με στόχο να εγκατασταθούν στην περιοχή και να εργαστούν ως αγρότες και κτηνοτρόφοι. Τα επόμενα χρόνια φυτεύονται και καλλιεργούνται χιλιάδες οπωροφόρα δένδρα, 3.700 μουριές, πολλά στρέμματα φιστικιές, περίπου 180 στρέμματα αμπέλια, χιλιάδες ελαιόδεντρα, σπάνιες ποικιλίες καλλωπιστικών φυτών από χώρες του εξωτερικού. Επίσης καλλιεργούνταν και σπέρνονταν βαμβάκι, τριφύλλι, βρώμη, βρίζα, πατάτες, κουκιά και φασόλια. Παράλληλα στο κτήμα η Αμαλία έφερε 40 αγελάδες, πτηνά από τις Ινδίες και την Αφρική, πρόβατα, χοίρους, αραβικά άλογα, αλλά και καμηλοπαρδάλεις. Επιπλέον έγινε επέκταση των υποδομών και των εγκαταστάσεων, τόσο για την αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή αλλά και για τη στέγαση των εργατών. Όσον αφορά στις υποδομές άρδευσης ανοίχτηκαν πηγάδια, τα οποία υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Παράλληλα εισήχθησαν και αγροτικά μηχανήματα τεχνολογίας άγνωστης μέχρι τότε στην Ελλάδα. Το αποτέλεσμα ήταν ένα πρότυπο Κέντρο Γεωργίας και Κτηνοτροφίας, με προϊόντα που διακρίνονταν για την ποικιλία, αλλά και για την ποιότητά τους ("Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,"; Αναγνωστοπούλου Νίκη 2015; Συμπράκτονα Γραφεία 1995).

Στον χώρο τη διετία 1857-1858 κτίστηκε, στη θέση ενός παλαιού Πύργου που υπήρχε, στη μέση περίπου του κτήματος ένας νέος, γοτθικού ρυθμού, στο πρότυπο του Πύργου Hohen Schwangau, για να θυμίζει στον Όθωνα την πατρίδα του. Στα πλαίσια της 'Μεγάλης Ιδέας' η Αμαλία στους έξι φυσικούς λόφους που υπήρχαν στο αγρόκτημα, πρόσθεσε έναν έβδομο. Έτσι το κτήμα ονομάστηκε Επτάλοφος για να θυμίζει την Ινσταμπούλ (αλλιώς Κωνσταντινούπολη). Κάθε λόφος είχε και ένα όνομα ήρωα της Αργοναυτικής εκστρατείας ("Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,"; Μινέτου Ιωάννα 2016).

Το 1863, με ψήφισμα της Εθνοσυνέλευσης της Αθήνας, ο Όθωνας και η Αμαλία εκθρονίζονται. Κάθε δραστηριότητα σταματάει και το κτήμα ερημώνει. Τα ανάκτορα και οι Βασιλικοί Κήποι κηρύσσονται εθνική ιδιοκτησία, η διαχείριση του κτήματος ανατίθεται στο Υπουργείο Οικονομικών και η διοίκηση

στον Δήμο Αθηναίων. Το 1864 ο Ηλίας Παπαηλιόπουλος, σύζυγος της Κυρίας των Τιμών Πηνελόπης Λιδωρίκη- Παπαηλιοπούλου, νοικιάζει το κτήμα. Οι εγκαταστάσεις και το κτήμα στο σύνολό του, έχουν εγκαταλειφθεί και “ρημάζουν”, λίγοι είναι οι εργάτες που παραμένουν, οι οποίοι ασχολούνται κυρίως με τους στάβλους. Στο μεταξύ η Ελληνική Κυβέρνηση, είχε εκποιήσει πολλά από τα περιουσιακά στοιχεία του Όθωνα (Αναγνωστοπούλου Νίκη 2015; Συντακτική Ομάδα “Οιωνός” 2005).

Το 1867, ο Όθωνας πεθαίνει. Το έτος 1868 σύμφωνα με τη διαθήκη του Όθωνα, οι κληρονόμοι αξίωσαν αποζημίωση από την Ελληνική Κυβέρνηση για τις δαπάνες που είχε κάνει ο Όθωνας στον πύργο Βασιλίσσης, για την δημιουργία των διαφόρων ακινήτων, όπως τα ανάκτορα, οι Βασιλικοί κήποι, το Βασιλικό φαρμακείο, τα Ιπποστάσια κλπ. Μετά από επίμονες διαπραγματεύσεις, μεταξύ των κληρονόμων του Όθωνα και της Ελληνικής Κυβέρνησης, συμφωνήθηκε να αποζημιωθούν από το Ελληνικό Δημόσιο με το χρηματικό ποσό των 4.500.000 δρχ., το οποίο και καταβλήθηκε με δόσεις στους κληρονόμους, χωρίς αυτοί να εγείρουν δικαιώματα κυριότητας για το κτήμα του «Πύργου Βασιλίσσης». Όπως προκύπτει από το υπ’ αριθ: 862/2-6-1870 συμβόλαιο του Συμβολαιογράφου Βιέννης Λουδοβίκου Πρέυς, το κτήμα «Πύργος της Βασιλίσσης», μεταγράφηκε σε μερίδα της Αμαλίας ΙΘ 10702 Τόμος ΜΘ αυξ. αριθ. 165 Υποθ/κείου Αθηνών, το κτήμα Επταλόφου (Πύργος Βασιλίσσης) μεταβιβάστηκε το έτος 1870 από την Αμαλία στον Σίμωνα Σίνα, χωρίς το Ελληνικό Δημόσιο να διεκδικήσει το κτήμα Επταλόφου του οποίου μέχρι τότε του ανήκε η κυριότητα (Αναγνωστοπούλου Νίκη 2015).

Το 1878, η Αιμιλία Γεωργίου-Παχή το αγοράζει από τους κληρονόμους του Σίνα και στη συνέχεια το μεταβιβάζει στον σύζυγο της ως προίκα. Μετά από διαθήκη του άντρα της Γεώργιου, περνάει στα χέρια των δύο κορών τους, Λαυρίας και Ελένης. Η Λαυρία παντρεύεται τον γιο του Ιταλού μεταλλωρύχου και επιχειρηματία Giovanni Bartista Serpier, Φερνάνδο. Στη συνέχεια η Ελένη Παχή πουλάει το μερίδιο της στην αδερφή της Λαυρία και έτσι το κτήμα περνά στην οικογένεια Σερπιέρη. Ο γιός της Λαυρίας και του Φερνάνδου, ο Ιωάννης Βαπτιστής Σερπιέρης, που σπούδασε γεωπόνος στη Γαλλία, παντρεύτηκε την Ιουλία Βλαστού, συγγενή της Κυρίας των Τιμών της βασίλισσας Αμαλίας, Πηνελόπης Λιδωρίκη. Το ζεύγος αποφάσισε να ξαναζωντανέψει το κτήμα (Αναγνωστοπούλου Νίκη 2015).

Τον Ιούνιο του 1931, συνέστησαν Ανώνυμη Εταιρεία, υπό την επωνυμία “Αγροτική Εταιρεία Πύργου Βασιλίσσης Α.Ε”, σκοπός της οποίας ήταν να καταστήσει το εγκαταλειμμένο κτήμα πρότυπο κέντρο γεωργίας και κτηνοτροφίας, όπως είχε επιχειρήσει η βασίλισσα Αμαλία πριν από 80 χρόνια (“Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,”).

Ο Πύργος Βασιλίσσης κατέστη σύντομα ξανά πρότυπος κτηνοτροφικός σταθμός, με βουστάσια, ποιμνιοστάσια, χοιροτροφεία, μελισσοκομεία, μεταξοσκωληκοτροφεία, ορνιθοτροφεία. Τα γεωργικά προϊόντα του Πύργου ήταν εξαιρετικής ποιότητας, με πιο ονομαστά τα σταφύλια και το κρασί (“Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,”).

Τα επόμενα χρόνια, περί το 1925, πραγματοποιούνται αλλαγές σε χρήσεις γης στην περιοχή. Ο αστικός ιστός στα δυτικά προάστια εξαπλώνεται, δεχόμενος κύματα προσφύγων, μειώνοντας περίπου στο μισό τη συνολική έκταση του κτήματος. Το 1937 το Ελληνικό Δημόσιο αγοράζει για τη Βασιλική Αεροπορία

1300 στρ. Τα υπόλοιπα 900 παραμένουν στην οικογένεια Σερπιέρη. Το 1941 εγκαθίστανται στην περιοχή οι Γερμανικές Δυνάμεις Κατοχής (Μινέτου Ιωάννα 2016).

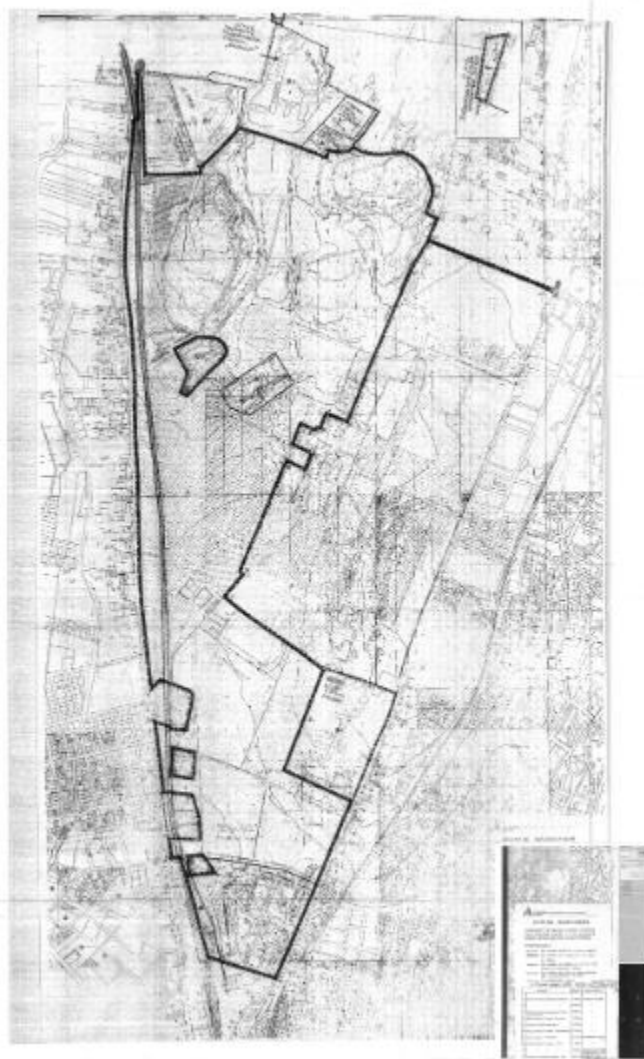
Μετά τα μισά του 20^{ου} αιώνα η γύρω περιοχή έχει αλλάξει χαρακτήρα, παύει να είναι αγροτική και σιγά σιγά χάνεται ο ενιαίος χαρακτήρας του Πάρκου. Το 1947 οι εκτάσεις των 1300 στρ μαζί με τις εγκαταστάσεις, παραχωρούνται στο “Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα”. Το 1948 παραχωρείται, από τον βασιλιά Παύλο, έκταση στη βόρεια πλευρά του Πάρκου, στο Σώμα Ελλήνων Προσκόπων. Το ‘50 παραχωρείται στην κοινότητα των Αγίων Αναργύρων ο χώρος που είναι σήμερα η πλατεία. Τα επόμενα χρόνια παραχωρούνται διαδοχικά εκτάσεις του. Το 1953 η βασίλισσα Φρειδερίκη παραχωρεί έκταση στο Κέντρο Βρεφών Μητέρα, σήμερα Κέντρο Προστασίας του Παιδιού Αττικής. Το 1958 παραχωρείται έκταση στο Ίδρυμα Προστασίας και Αποκατάστασης Παίδων και Νέων με νοητική Υστέρηση η Θεοτόκος, παράλληλα με άλλες παραχωρήσεις για σχολεία και επεκτάσεις υπαρχόντων ιδρυμάτων. Το 1973 δίδεται έκταση στο Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων, σήμερα Εθνικό Κέντρο Αποκατάστασης. Το 1970 κατασκευάζεται το Δημοτικό γήπεδο Ιλίου, καθώς και αμαξοστάσια για τα απορριμματοφόρα, παράλληλα με ένα φυτώριο για τις ανάγκες του Δήμου (“Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,”; Αναγνωστοπούλου Νίκη 2015; Μινέτου Ιωάννα 2016).

Σύμφωνα με το Ιστορικό Οικολογικού Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης «Πύργου Βασιλίσσης» του Ο.Ρ.Σ.Α, το 1985 στις 13 Αυγούστου ο Υπουργός του Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε μεταβιβάζει τον χώρο στην Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου και τις αρμοδιότητες στον Οργανισμό Αθήνας, όπου και ξεκινάνε οι πρώτες διαδικασίες για την αξιοποίηση του χώρου (“Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης,”). Τα 250 στρ ανήκουν στην οικογένεια Σερπιέρη, εντός των οποίων είναι και ο Πύργος Βασιλίσσης και 913 στρέμματα ανήκουν στο ελληνικό δημόσιο. Το 1987, εντός των εκτάσεων των 913 στρ και εφεξής Πάρκο, ολοκληρώνεται η κατασκευή των εργατικών κατοικιών του Δήμου (Αναγνωστοπούλου Νίκη 2015).

Στις 8 Μαΐου 1987 εκπονούνται οι πρώτες μελέτες από τον Οργανισμό Αθήνας και κατοχυρώνεται ο ενιαίος χαρακτήρας της έκτασης, που κινδύνευε να διαμελιστεί από αντιφατικές χρήσεις. Έτσι, κατά το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (Ν. 1515/85, 2052/92) και τις ειδικές μελέτες του Οργανισμού της Αθήνας (Ο.Α.), η έκταση προορίζεται να διαμορφωθεί σε υπερτοπικό πόλο αναψυχής, “οικολογικό πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και κέντρο εκπαίδευσης” (Συμπράτωνα Γραφεία 1992).

Στις 16.7.1992 κατατίθεται στον Οργανισμό Αθήνας και στους ΟΤΑ ο πρώτος προϋπολογισμός δαπανών των έργων της Α΄ φάσης, που περιλαμβάνει και τα αναγκαία κονδύλια για τα έργα χορηγίας. Το 1993 ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ προχωρούν στη δημοπράτηση της πρώτης φάσης του έργου για τη δημιουργία ενός πρότυπου οικολογικού πάρκου και υπερτοπικού πόλου αναψυχής. Η Α΄ φάση αφορά στη γενική διαμόρφωση της υποδομής, την κατασκευή των δομικής σημασίας έργων (κήποι, νερό, τρένο), την ολοκλήρωση του πρώτου πυρήνα λειτουργίας του πάρκου, κτίρια κλπ και τις βασικές διαμορφώσεις για υποδοχή συμπληρωματικών εγκαταστάσεων χρήσεων. Στόχος ήταν να διαμορφωθεί από την αρχή η τελική επιφάνεια του Πάρκου. Ταυτόχρονα σημαντικό στόχο αποτελούσε η καθιέρωση της εικόνας και του στίγματος του Πάρκου στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και η δημιουργία ανταποδοτικών πηγών (αναψυκτήρια). Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι είχε γίνει αναλυτική παρουσίαση σε πίνακα των έργων πρώτης φάσης, τα οποία είχαν ανατεθεί το

κάθε ένα ξεχωριστά στους εκάστοτε αρμόδιους (ΔΕΗ, Υπουργεία, Ε.Ι.Ν, ΑΣΔΑ, ιδιωτικές εταιρίες , ΟΣΕ, Γενική γραμματεία Αθλητισμού), δημιουργώντας έτσι ένα πλέγμα συνεργασίας στη βάση του διεπιστημονικού καταμερισμού (Συμπράττοντα Γραφεία 1992). Τα συμπράττοντα γραφεία μελετών, στην Α' φάση, ήταν "Θύμιος Παπαγιάννης και Συνεργάτες ΑΕΜ", "Ιωάννης Δουκουμετζίδης", "Ιωάννης Κολλιιάτης", "Ι. Αλαβάνος – Χρ. Αθανασόπουλος Ε.Ε", "Ο.Τ.Μ.- Όμιλος Τεχνικών Μελετών, Τ.Ε.Π.Ε". Η Β' φάση, που αφορά στη συνολική περιοχή του πάρκου, ολοκληρώθηκε το 2001 και εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον του Β' ΚΠΣ. Τα παραπάνω έργα υλοποιήθηκαν από τη Διεύθυνση Ειδικών Έργων Αναβάθμισης Περιοχών (ΔΕΕΑΠ), ΥΠΕΧΩΔΕ. Το έργο αναλαμβάνει ομάδα αρχιτεκτόνων, με υπεύθυνο την Ρ. Κλουτσινιώτη και το γραφείο Παπαγιάννη (Συμπράττοντα Γραφεία 1992).

Το Πάρκο σύμφωνα με τα τοπογραφικά της μελέτης Παπαγιάννη (Αρχείο Παπαγιάννη)

Το 1996 ολοκληρώνεται η Α' φάση του έργου και η έκταση της "Επταλόφου" ονομάζεται "Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης". Την ίδια χρονιά παραχωρείται από τον Σερπιέρη έκταση 60 στρεμμάτων για τη δημιουργία εισόδου προς το πάρκο από τη λεωφόρο Δημοκρατίας, με αντάλλαγμα την εμπορική εκμετάλλευση 40 στρ εκτός υποχρεώσεων Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου. Η εμπορική αυτή εκμετάλλευση είναι σήμερα το Supermarket Carrefour και ο πολυχώρος αναψυχής και διασκέδασης Escape (Χατζηπέτρου Αυγή, Χριστίδου Στυλιανή, and Χριστοφοράκη Αικατερίνη 2015).

Το 2001 ολοκληρώνεται και η Β' φάση του έργου και παραχωρείται η χρήση του στον ΑΣΔΑ (Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Δυτικής Αττικής).

Το 2002, σύμφωνα με το ΦΕΚ 172/2002, δημιουργείται ο φορέας διαχείρισης του Πάρκου και το 2003 παραχωρείται το ακίνητο στον φορέα προς χρήση και διαχείριση (Κ.Ε.Δ 2003).

Το 2011, αλλάζει το καθεστώς και συστήνεται ο "Μητροπολιτικός Φορέας Ανάπλασης και διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Αττικής". Στον μητροπολιτικό αυτό φορέα συγχωνεύονται οι φορείς διαχείρισης του Πάρκου μαζί με τις περιοχές του Κηφισού και του Ελαιώνα. Το 2014, ο τότε Υπουργός Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, αναθέτει τη διαχείριση του Πάρκου στον ΑΣΔΑ. Τέλος από το 2016 μέχρι σήμερα το Πάρκο βρίσκεται υπό τη διαχείριση του Φορέα Διαχείρισης του Πάρκου Περιβαλλοντικών και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων και Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας «Αντώνης Τρίτσης». Ο φορέας συστάθηκε και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Τεύχος Α' 149/09.08.2016 με τον νόμο 4414/2016.

Οι εγκαταστάσεις του Πάρκου σήμερα (Αρχείο Πάρκου)

Σύγχρονη Ιστορία του Πάρκου: Σχολιασμός και Συνεντεύξεις

Στη συνέχεια θα γίνει παρουσίαση και σχολιασμός της σύγχρονης πορείας του Πάρκου, από τη στιγμή που δημιουργείται ως ιδέα και υλοποιείται, μέχρι και σήμερα. Η πορεία που θα περιγραφεί επιλέγεται να χωριστεί σε επιμέρους συγκεκριμένες περιόδους. Η επιλογή αυτή, βασίζεται στην αρχική διατύπωση που εξετάζει η παρούσα εργασία, που είναι οι περιβαλλοντικές πολιτικές και οι διαχειριστικοί φορείς. Για αυτό το λόγο τα κομβικά σημεία που παρουσιάζονται στη συνέχεια ορίζονται από τις αλλαγές στη διοίκηση και διαχείριση του Πάρκου, καθώς θεωρείται ότι αυτές εκφράζουν τις αντίστοιχες περιβαλλοντικές πολιτικές και το κυρίαρχο πολιτικό πλαίσιο.

Ο ιστορικός σχολιασμός που ακολουθεί βασίζεται σε βιβλιογραφική έρευνα και σε συνεντεύξεις με ανθρώπους και φορείς, άμεσα εμπλεκόμενους με τη σύγχρονη πορεία του Πάρκου. Επιλέχθηκαν προσωπικότητες, με θεσμικό πρόσωπο (σημερινός και παλιός φορείς διαχείρισης του Πάρκου, δήμοι, Περιφέρεια, ΑΣΔΑ, Υπουργεία), με μη θεσμικό πρόσωπο, αλλά άμεσα εμπλεκόμενες (πολιτικά κόμματα και οργανώσεις, τοπικά κινήματα, Πανεπιστήμια και Μ.Κ.Ο). Τέλος κομβική κρίθηκε και η

άποψη της τοπικής κοινωνίας, που εκφράστηκε μέσα από κινήματα και ακτιβιστικές δράσεις. Να σημειωθεί εδώ ότι από όλους τους φορείς και τους παράγοντες, από το Υπουργείο και την τοπική αυτοδιοίκηση μέχρι την τοπική κοινωνία, που δραστηριοποιούνται στο Πάρκο, με τους μόνους που δεν επετεύχθη επικοινωνία ήταν ο δήμος Ιλίου, άρα όποιες απόψεις θα παρατεθούν στη συνέχεια είναι από δημόσιες τοποθετήσεις του δημάρχου κ. Ζενέτου.

Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε μια σειρά ερωτήσεων, κοινών για όλους του ερωτηθέντες, αλλά δεν απέκτησε τη δομή τυποποιημένου ερωτηματολογίου. Είχαν τη μορφή ελεύθερου διαλόγου, που βασιζόταν στην αφετηρία και τη σχέση του κάθε συνεντευξιζόμενου με το Πάρκο και την διαδρομή του.

Περίοδος εκκίνησης του Πάρκου Περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης “ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ”

Το 1985, που πρακτικά δρομολογείται η απόφαση αξιοποίησης του κτήματος “Επτάλόφου”, συγκεντρώνει κάποια χαρακτηριστικά, που μόνο τυχαία δεν κάνουν τη δημιουργία του. Η χρονική συγκυρία στην οποία λαμβάνεται η απόφαση αξιοποίησης είναι κομβική, καθώς συγκεντρώνει χαρακτηριστικά που αφορούν τις ευρύτερες πολιτικές εξελίξεις, τα οικονομικά κίνητρα είναι επίσης διακριτά, ενώ ταυτόχρονα η ίδια η πόλη βρίσκεται σε ένα σημείο καμπής σε σχέση με τον τρόπο και τους ρυθμούς αστικοποίησής της, ιδιαίτερα στα δυτικά προάστια. Βεβαίως όλα αυτά συμβαίνουν παράλληλα, κάτι που κάνει διακριτή την αλληλεπίδραση των παραγόντων αυτών προς την κατεύθυνση λήψης της απόφασης.

Κομβικό είναι λοιπόν το χρονικό σημείο που ξεκινούν οι διαδικασίες αξιοποίησης του χώρου και διαμόρφωσης αυτού προς τη δημιουργία του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης, τόσο όσον αφορά στις εξελίξεις σε εθνικό, ευρωπαϊκό, αλλά και διεθνές επίπεδο. Στην επικαιρότητα είναι το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής και της προστασίας του περιβάλλοντος. Ένα ζήτημα γύρω από το οποίο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αναπτύσσεται έντονη ρητορική και αποκτά πολιτική βαρύτητα στην Ευρώπη και τον κόσμο. Πυροδοτεί, τουλάχιστον σε θέματα αποφάσεων, διαδικασίες αλλαγής της πολιτικής ατζέντας σε επίπεδο χωρικού σχεδιασμού, κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, σε πολλές χώρες και κυρίως στο επονομαζόμενο ανεπτυγμένο κόσμο. Οι εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, όσο αφορά την αντίληψη γύρω από τον σχεδιασμό, αποκρυσταλλώνονται και στην έκθεση "Το Κοινό μας Μέλλον" της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ, που δημοσιεύθηκε το 1987, δίνοντας ώθηση στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης (World Commission on Environment and Development. 1987). Στην Ελλάδα, οι αντίστοιχες πολιτικές ζυμώσεις ήταν σε πρώιμο στάδιο και η οποία εκδήλωσή τους ήταν μέσα από κάποιες θεσμικές αναλαμπές, που προέκυψαν από τις διαδηλώσεις στην αρχή της ίδιας δεκαετίας, με αφορμή το νέφος της Αθήνας. Ο Γ. Πολύζος, καθηγητής του Ε.Μ.Π, ο οποίος διετέλεσε πρόεδρος του Οργανισμού Αθήνας και σήμερα είναι πρόεδρος του Φορέα Διαχείρισης του Πάρκου, μεταξύ άλλων και με αφορμή το Πάρκο, αναφέρει: «Αυτό είναι το σημείο καμπής στην ιστορία της πόλης, όπου παίρνεται η απόφαση να σχεδιαστεί ένα πάρκο με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε να συμβάλει και στα θέματα περιβάλλοντος που τότε υπήρχαν. Ο όρος κλιματική αλλαγή είναι μεταγενέστερος, αλλά και τότε τα θέματα περιβάλλοντος υπήρχαν. Άρα το αίτημα ήταν να διασώσουμε ένα χώρο πρασίνου και να δημιουργήσουμε ένα φορέα για την διαχείρισή του[...»

Όσο αφορά τις εγχώριες εξελίξεις, είναι μια περίοδος που για πρώτη φορά επιχειρείται να μπει μια “τάξη” στο λεκανοπέδιο, το οποίο βιώνει έντονη αστικοποίηση. Ο Νίκος Μπελαβίλας, αναπληρωτής καθηγητής του Ε.Μ.Π και αντιπρόεδρος του φορέα, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Είναι μια καθοριστική στιγμή για την Αθήνα. Είναι η στιγμή που έχει τελειώσει η πρώτη φάση σχεδιασμού της το 1982-85 και επιχειρείται για πρώτη φορά να μπει μια τάξη στο λεκανοπέδιο. Κάπου εκεί γεννιέται η ιδέα της ίδρυσης μητροπολιτικών πάρκων, δηλαδή της συγκρότησης μεγάλων χώρων μητροπολιτικού πρασίνου σε κομβικά σημεία της Αθήνας.» Στην ίδια λογική ο Γιάννης Πολύζος, τονίζει «...]το '85 υπάρχει μια αναλαμπή όσο αφορά την διαφαινόμενη εξαφάνιση του χώρου, επηρεασμένο σαφώς το δημόσιο από τις κουβέντες της εποχής και σε σχέση με το ρυθμιστικό της Αθήνας. Σε μια Αθήνα με πολύ έντονη αστικοποίηση, σε μια Αθήνα που μεγαλώνει. Όλα αυτά επί υπουργού Τρίτση με τον νόμο Ν.1515/1985: “Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας”, περνάει μέσα στον Οργανισμό Αθήνας και στο ΥΠΕΧΩΔΕ η ιδέα ότι κάποιους μεγάλους χώρους πρασίνου πρέπει να τους σώσουμε.».

Η διεθνής κοινότητα και δη η Ε.Ο.Κ, σήμερα Ε.Ε, νομοθετεί, με τις προβληματικές και τα χαρακτηριστικά που περιγράφηκαν σε προηγούμενες ενότητες και εφαρμόζει προγράμματα συγχρηματοδότησης στα κράτη μέλη. Είναι ξεκάθαρο λοιπόν και το οικονομικό κίνητρο που δίνεται από την τότε Ε.Ο.Κ, όπου την περίοδο εκείνη χρηματοδοτεί μέσω των “Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης” περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες. Το κίνητρο αυτό επισημαίνει τόσο ο κ. Ρουσιάς, εκπρόσωπος του Υπουργείου Περιβάλλοντος στο Δ.Σ του Φορέα Διαχείρισης: «Ήταν καλός ο σχεδιασμός, υλοποιήθηκε σε ένα μεγάλο κομμάτι μέσω του ΕΣΠΑ της εποχής, του Β' Κ.Π.Σ, αν δεν κάνω λάθος.», όσο και ο κ. Διαμαντόπουλος, υπάλληλος του ΑΣΔΑ και ειδικός στα θέματα που αφορούν το Πάρκο Τρίτσης, ο οποίος αναφέρει: «Αυτό ξεκίνησε τότε με πρωτοβουλία του Οργανισμού Αθήνας, καθώς υπήρχε αυτός ο μεγάλος χώρος, δημόσιο κτήμα μέσα στην πόλη, σε μια τελείως εγκαταλελειμμένη κατάσταση. Υπήρχαν τότε επίσης κάποιες ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις που αποτέλεσαν κίνητρο. Έτσι έπεσε αυτή η ιδέα να γίνει αυτό το Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης, από το μηδέν.»

Παράλληλα ο χώρος του σημερινού Πάρκου, δεν αποτελεί τυχαίο σημείο του λεκανοπεδίου. Η Δυτική Αττική είναι η περιοχή που φιλοξένησε πολλά από τα προσφυγικά ρεύματα των προηγούμενων χρόνων και μια περιοχή άναρχα κατοικημένη, με ξεκάθαρη την έλλειψη ελεύθερων χώρων. Ο κ. Ψύχας, μέλος της Ορνιθολογικής Εταιρείας και διατελέσας πρόεδρος της, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι στόχος ήταν «...] η αναβάθμιση μιας περιοχής σχετικά υποβαθμισμένης οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά, που μένουν κοινωνικά στρώματα με χαμηλά εισοδήματα και που δεν είχαν πολλούς ελεύθερους χώρους [...». Στην ίδια λογική κινείται και ο κ. Βανδόρος, κάτοικος της περιοχής τα τελευταία 30 και πλέον χρόνια, μέλος της Μ.Κ.Ο “Φίλοι του Πάρκου”, μέλος του Δ.Σ του Φορέα, αλλά και χρήστης του χώρου, πριν ακόμα αυτό διαμορφωθεί στη σημερινή του μορφή, ο οποίος περιγράφει την ανάγκη της περιοχής για ελεύθερους και πράσινους χώρους, με εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό υπόβαθρο.

Όσον αφορά στη χρήση και το περιεχόμενο του συγκεκριμένου χώρου, από την αρχή της σύγχρονης ιστορίας του έχει πολύ διακριτά χαρακτηριστικά. Τόσο οι πρώτοι αγοραστές John Williams και George Miles, που προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα πρότυπο κέντρο Γεωργίας, αλλά και αργότερα η Βασίλισσα Αμαλία, όπου επενδύει στο χώρο, τον ενοποιεί και προχωράει στην ανάδειξή του σε πρότυπο κέντρο γεωργίας και κτηνοτροφίας, στελεχώνοντάς το και με αγρότες της γύρω περιοχής. Άρα

ένα «...] Πάρκο Περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, με βάση και το όραμα της βασίλισσας Αμαλίας όπου ήθελε ένα Πάρκο να έρχεται ο κόσμος να βρίσκεται σε επαφή με τη φύση και να εκπαιδεύεται σε καλλιέργειες κ.λ.π., ήταν ένας από τους παράγοντες δημιουργίας [...», αναφέρει η Κ. Χριστοφοράκη Υποψήφια Διδάκτωρ της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Ε.Μ.Π, με ερευνητικό έργο σε σχέση με το Πάρκο, ενώ παράλληλα εκτελεί χρέη γραμματείας του Δ.Σ του Φορέα Διαχείρισης του Πάρκου.

Τελευταίο, αλλά καθοριστικό κίνητρο αποτέλεσε η αποτροπή περαιτέρω διάσπασης και κατακερματισμού του χώρου. Ο χώρος όπως αναφέρθηκε και παραπάνω συμπιεζόταν από την εκθετική ανάπτυξη του αστικού ιστού. Παράλληλα με αυτήν την εξέλιξη, όπως φάνηκε και από την ιστορική διαδρομή που προηγήθηκε, ο χώρος απαλλοτριωνόταν από την τοπική αυτοδιοίκηση και από άλλους φορείς, σε βαθμό που απειλούταν η επιβίωσή του, καθώς δεν υπήρχε θεσμικό πλαίσιο σε επίπεδο χρήσεων γης που να το προστατεύει. Ο κ. Λύτρας, δικηγόρος και πρώην διευθυντής του Πάρκου (από Φεβρουαρίου του 2017 έως Δεκέμβριο του ίδιου έτους), αναφέρει: «Η λογική ήταν να διατηρηθεί ο ενιαίος και δημόσιος χαρακτήρας μιας έκτασης, όσης είχε απομείνει από ένα κτήμα πρώην βασιλικό 2500 στρ, το οποίο άρχισε να τεμαχίζεται σταδιακά. Επίσης, έγινε αυτή η ενέργεια επειδή τότε το '90 είχε μετατραπεί σε μια τεράστια αλάνα, σκουπιδοτόπο.».

Οι παράγοντες που οδήγησαν στην δημιουργία του Πάρκου φαίνεται να είναι πολλοί. Παρόλα αυτά οι επικρατούσες περιβαλλοντικές πολιτικές και πολιτικές σχεδιασμού του χώρου, σε διεθνές επίπεδο, κάνουν διακριτή την παγκόσμια επιρροή και τη σχέση της με τον σχεδιασμό των εθνικών πολιτικών, μέσω προγραμμάτων χρηματοδότησης και όχι μόνο. Επίσης υπάρχουν παράγοντες που αφορούν τις μεθόδους σχεδιασμού, που, σαφώς, δεν είναι ανεπηρέαστοι από τις επικρατούσες πολιτικές, αλλά που έρχονται να απαντήσουν στα ερωτήματα “γιατί πάρκο”, “γιατί πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης”, αλλά και σε άλλα χαρακτηριστικά, που αφορούν το πιο επιστημονικό κομμάτι του σχεδιασμού. Σε εθνικό και τοπικό επίπεδο εντοπίζονται παράγοντες που διαμορφώνουν την ελληνική πραγματικότητα και το πέρασμά της σε μια διαδικασία οργάνωσης του χώρου, για πρώτη φορά στο λεκανοπέδιο. Τέλος εντοπίζονται στοιχεία που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της περιοχής και του συγκεκριμένου χώρου. Από την περιγραφή γίνεται διακριτή η σχέση του τοπικού με το παγκόσμιο, με τις διαβαθμίσεις και τα βήματα που απαιτούνται για την συσχέτιση αυτή. Η σχέση αυτή θα συνοδεύσει την ανάλυση των περιόδων και των χαρακτηριστικών του Πάρκου μέχρι τέλους.

Μελέτη και Εργολαβία

Αποτελεί γεγονός ότι πολλοί από τους ερωτηθέντες σχολίασαν την απόκλιση που υπήρξε σε σχέση με την ποιότητα και το περιεχόμενο τη αρχικής μελέτης από την τελική και ημιτελή παράδοση του έργου. Χαρακτηριστικά ο Γ.Πολύζος αναφέρει: «Μιλάμε για μια μελέτη πολύ υψηλού επιπέδου, [...] και δεν ήταν μόνο το γραφείο Παπαγιάννη. Συνεργάστηκαν πολλοί μελετητές και επιστήμονες για αυτό και καλό είναι να τα λέμε αυτά, γιατί έχουμε δει και άλλες μελέτες για λογαριασμό του Δημοσίου που είναι κάκιστες.[...]. Το Δημόσιο είχε βρει την εύκολη λύση να αναθέτει σε μεγάλες εργολαβικές εταιρείες τη μελέτη και την ολοκλήρωση του έργου, όπως η ΜΗΧΑΝΙΚΗ (εταιρεία που ανέλαβε το Πάρκο). Αυτό κατέληγε σε μελέτες χαμηλού επιπέδου, φτηνιάρικες, οι οποίες συνήθως οδηγούσαν σε υπερβάσεις του προϋπολογισμού καραμπινάτες. Για αυτό η ΜΗΧΑΝΙΚΗ έπεσε έξω και αντικαταστάθηκε από την ΤΟΜΗ. [...] η ειδησιογραφία της εποχής μιλάει για κακοτεχνίες, τις οποίες τις ξέρουμε και σήμερα [...]. Γεγονός είναι ότι η μελέτη είναι υψηλής ποιότητας και η εργολαβία είναι άλλο πράγμα από τη

μελέτη.». Το ίδιο επισημαίνει και ο Τ. Λύτρας αναφερόμενος στη μη υλοποίηση της αρχικής μελέτης. Αντίστοιχη απάντηση έδωσε ο κ. Διαμαντόπουλος όπου εξηγεί: «Το πράγμα είναι λίγο σύνθετο. Όταν έγινε η πρώτη εργολαβία, η οποία ήταν μελέτη-κατασκευή, με ότι κακό μπορεί να περιέχουν αυτές οι διαδικασίες, αυτή δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Δόθηκε μια πάρα πολύ μεγάλη έκπτωση για εκείνη την εποχή για τη μελέτη-κατασκευή. Το αποτέλεσμα ήταν ότι έγιναν μόνο τα χωματουργικά από την πρώτη εργολαβία και μετά ο εργολάβος σηκώθηκε και έφυγε. Μετά έγιναν διορθωτικές κινήσεις, έγιναν συμπληρωματικές μελέτες και μπήκαν καινούριοι εργολάβοι μέσα. Αυτοί ολοκλήρωσαν κάποια πράγματα. Ενώ άλλες εργασίες π.χ. το ανοιχτό θέατρο το έφτιαξε ο ΑΣΔΑ. Το αποτέλεσμα στο τέλος της ημέρας είναι ότι κάποια έργα δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ.». Στην ίδια λογική κινείται και κ. Ψύχας αναφέροντας σε σχέση με την εργολαβία ότι: « [...] Βέβαια ο σχεδιασμός και η υλοποίηση είναι δυο διαφορετικά πράγματα και σαφώς δεν είμαστε ικανοποιημένοι από τον σχεδιασμό. Έτσι έγιναν τα εγκαίνια από την Παπανδρέου (Υπουργός Ανάπτυξης), μη έχοντας ολοκληρωθεί τα έργα όμως, καθώς για παράδειγμα η τελευταία 6^η λίμνη δεν φτιάχτηκε ποτέ. Έγινε περίπου 12 χρόνια αργότερα. Για να καταλάβουμε πόσο λάθος είναι ο σχεδιασμός, είχαμε 5 λίμνες που τροφοδοτούνταν με νερό καθαρό, ένα κανάλι που οδηγούσε το νερό στη νότια πλευρά και από εκεί στην αποχέτευση.».

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι μέλη της τοπικής κοινότητας, όπως ο κύριος Κομμάτας, επικεφαλής της δημοτικής κίνησης Αγ. Αναργύρων Καματερού “ Αλληλεγγύη η δύναμη μας”, κάτοικος και ακτιβιστής της περιοχής, δηλώνει ότι: «Η αρχική μελέτη είχε στοιχεία υπερβολής, όπως το υδάτινο περιβάλλον του οποία η έκταση θα μπορούσε να είναι μικρότερη, εφόσον δεν ήταν διασφαλισμένη η συνεχής τροφοδοσία του με νερό.». Επίσης μέλος της τοπικής κίνησης της ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α αναφέρει ότι «γίνανε έργα που δεν είχαν σχέση με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση [...]. Τέτοια έργα είναι για παράδειγμα το σιντριβάνι [...]που είναι ένα τέρας και τέλος πάντων τι σχέση έχει ένα σιντριβάνι σε ένα πάρκο περιβαλλοντικό. Το σιντριβάνι βέβαια δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ, έκαναν ένα έργο γιατί φαίνεται κάποιον εργολάβο ήθελαν να εξυπηρετήσουν οι τότε διαχειριστές. Πέρα από αυτό όμως, έκαναν και τις τεχνητές λίμνες, οι οποίες μπορεί να φαίνονται πολύ ωραίες, αλλά είναι ένα περιβάλλον που δεν υπήρχε, για αυτό βλέπετε και ότι με το πέρασμα του χρόνου είναι δύσκολη και η συντήρησή τους.».

Παρόλα αυτά, με τις οποίες προβληματικές στον αρχικό σχεδιασμό και υλοποίηση, που κακώς όμως παραβλέπονται στην τελική ανάγνωση της κατάστασης, η εικόνα του Πάρκου «στις αρχές του 2000, ήταν ενός πάρκου που μπορούσε να λειτουργήσει, είχε τις λίμνες του ,τις διαμορφώσεις του, τις πλακοστρώσεις του κλπ, τέλος πάντων είχε τις υποδομές και τον εξοπλισμό και μπορούσε να λειτουργήσει.» αναφέρει ο κ. Λύτρας, προσανατολίζοντας την κουβέντα στο κομβικότερο κομμάτι της ιστορικής διαδρομής του Πάρκου που αφορά στη διαχείριση και τη χρηματοδότηση.

Στη μη ολοκληρωμένη εφαρμογή της μελέτης υπαίτιοι είναι δυο παράγοντες, έτσι όπως αναδείχθηκαν παραπάνω. Ο πρώτος αφορά τα χαρακτηριστικά της εποχής και της ελληνικής πραγματικότητας, σε σχέση με το πεδίο των εργολαβιών, το οποίο ιδιαίτερα εκείνη την εποχή, δηλαδή μετά το 1990 έθρεψε την ελληνική κοινωνία, αποτελώντας ταυτόχρονο κινητήριο μοχλό της οικονομίας, αλλά και ένα από τα μεγαλύτερα πεδία οικονομικής εκμετάλλευσης στην οικοδομική και κατασκευαστική βιομηχανία της χώρας. Παρόλα αυτά η ίδια η μελέτη Παπαγιάννη κάνει λόγο για τις δυσκολίες του εγχειρήματος, αναφέροντας: «Η έλλειψη εμπειρίας που υπάρχει στην Ελλάδα σε παρεμβάσεις συνολικού χαρακτήρα,

οφείλει να αποτελέσει τροχοπέδη για την ολοκλήρωση του στόχου “μελέτη, δημιουργία, λειτουργία” του Πάρκου.”. Στην κατεύθυνση αντιμετώπισης των κινδύνων κάνει σαφή την χρονική περίοδο έναρξης λειτουργίας του Φορέα. «Στην περίπτωση όπου άλλος από τον ειδικό Φορέα έχει προωθήσει τη μελέτη, χρηματοδότηση και κατασκευή του πάρκου, όπως εν προκειμένω ο Οργανισμός Αθήνας, τότε ο Ειδικός Φορέας πρέπει να δημιουργηθεί και να παρέμβει στις διαδικασίες το ταχύτερο δυνατό, ώστε να τις κατευθύνει προς τους στόχους του.» Ενώ συμπληρώνει ότι: “Η συντονισμένη και συνεχής δράση όλων των φορέων, που εκ των πραγμάτων θα κληθούν να συμμετέχουν στην ολοκλήρωση του στόχου, αποτελεί μοναδικό τρόπο για να ξεπεραστεί τέτοιου είδους δυσχέρεια.».

Ο δεύτερος παράγοντας είναι κατά πολλούς, η υπερβολικού χαρακτήρα μελέτη, σε επίπεδο σχεδιασμού, η οποία έκανε ανώμαλη προσγείωση στην ελληνική πραγματικότητα. Η μελέτη που έγινε για τη δημιουργία του Πάρκου ήταν σαφώς επηρεασμένη από διεθνή παραδείγματα και πολιτικές, κάτι που αναφέρεται και στην ίδια τη μελέτη, καθώς καθοριστικό παράγοντα έπαιξαν οι επισκέψεις σε άλλα πάρκα και θεματικούς χώρους στο εξωτερικό. Έτσι, παράγοντες όπως το πολυσυζητημένο υδατικό περιβάλλον του Πάρκου, το οποίο από τη μια αποτελεί το σήμα κατατεθέν του, αλλά από την άλλη είναι και ο μεγαλύτερος βραχνάς του, καθώς η εγκατάσταση τους θα έπρεπε να προϋποθέτει αποθεματικά νερού. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε μια εξειδικευμένη έρευνα σε σχέση με τη διαχείριση των αστικών υδάτων του λεκανοπεδίου. Μια έρευνα που να ακουμπάει σε κάποιο αναπτυξιακό σχέδιο της Αθήνας, προβλέποντας τους μεταγενέστερους εγκιβωτισμούς των ρεμάτων ή αποτρέποντάς τους, αλλά και την εκτεταμένη τοιμεντοποίηση της δυτικής Αθήνας, καθώς το απόθεμα που απαιτεί η ομαλή λειτουργία των λιμνών είναι δυσανάλογο με τις σημερινές διαθέσιμες πηγές, σύμφωνα με μελέτες αλλά και από την επιτόπου παρατήρηση και μέτρηση που έγινε από την ομάδα του εργαστηρίου “Τεχνικής Γεωλογίας & Υδρογεωλογίας” της σχολής Μηχ.Μετ.Μετ του Ε.Μ.Π (Μιχάλης Λιονής 2009; Εργαστήριο Τεχνικής Γεωλογίας & Υδρογεωλογίας” της σχολής Μηχ.Μετ.Μετ του Ε.Μ.Π και Αναστασάκος Παρασκευόπουλος Δημήτρης 2017; Κατσαφάδου 2017)

Επίσης, θα έπρεπε να ληφθούν υπό όψιν παράγοντες σε σχέση με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής και τον υποβαθμισμένο χαρακτήρα της, ώστε το εγχείρημα να πατάει στις ανάγκες των κατοίκων, για να μπορεί να το αγκαλιάσει πρώτα από όλα η τοπική κοινωνία. Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση στα συμπεράσματα της μελέτης Παπαγιάννη, όπου αναφέρεται: «τα παραπάνω σημεία, [...] , οδηγούν μονοσήμαντα στην αντίληψη ότι είναι αναγκαίο στο πάρκο να στηθεί μια, όσο το δυνατό, επαρκέστερη και πλούσια υποδομή, πάνω και γύρω από την οποία πολλοί θα χτίζουν δραστηριότητες με κεντρικό άξονα το θέμα “Περιβάλλον – Ευαισθητοποίηση”. Είναι προφανές πως οι δραστηριότητες αυτές θα είναι μεταβαλλόμενες, με ρυθμούς που θα ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των χρηστών του, φορέων και ιδιωτών.» Ενώ συμπληρώνεται ότι : «είναι ασφαλώς δεδομένο για όλους, ότι η πρώτη περίοδος λειτουργίας του πάρκου θα είναι κρίσιμη, αφού τότε θα προσδιοριστεί καθοριστικά ο βαθμός και το είδος της έλξης που μπορεί να ασκήσει και να συνεχίσει να ασκεί.»

Ιστορική διαδρομή από τον πρώτο Οργανισμό μέχρι και τον σημερινό Φορέα

Οργανισμός Διοίκησης και Διαχείρισης Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης

Το 2002, σύμφωνα με το ΦΕΚ 172/2002, συστήνεται ο πρώτος Οργανισμός Διαχείρισης. Το Δ.Σ του Οργανισμού είχε τριετή θητεία. Ο Οργανισμός που συστάθηκε πρακτικά έπαψε να ισχύει το 2011, όπου συστήνεται ο “Μητροπολιτικός Φορέας Ανάπλασης και διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Αττικής”. Κοινός τόπος των ερωτηθέντων αποτελεί κυρίως η υποχρηματοδότηση του Οργανισμού. Χαρακτηριστικά ο Τ. Λύτρας συμπληρώνει: «Η εξ υπαρχής αστοχία ήταν ότι δημιουργήθηκε ένας φορέας το 2002, ο οποίος κυρίως δεν είχε εξασφαλισμένη χρηματοδότηση και επομένως δεν μπορούσε να διαχειριστεί το Πάρκο με βάση έναν συγκεκριμένο προϋπολογισμό». Στην ίδια λογική τοποθετούνται και ο κ. Διαμαντόπουλος καθώς και ο κ. Ελαιοτριβάρης, αντιδήμαρχος Αγ. Αναργύρων και μέλος του Δ.Σ του σημερινού Φορέα Διαχείρισης, ο οποίος εξηγεί: «Ο Νόμος προέβλεπε τακτική επιχορήγηση, κάτι που δεν έγινε πότε μέχρι και τώρα. Με αποτέλεσμα να έρχονται λεφτά στο Πάρκο, να γίνονται κάποια πράγματα, αλλά συνέχεια δεν υπήρχε, οπότε και εγκαταλείπονταν πάλι καθώς δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στα έξοδα του.».

Πέρα από την υποχρηματοδότηση, πολλοί ερωτηθέντες απέδωσαν την κακή πορεία του Οργανισμού μέχρι την κατάργησή του και σε άλλους παράγοντες. Ένας από αυτούς τους παράγοντες, ο οποίος αναφέρθηκε τόσο από θεσμικά πρόσωπα, όσο και από μέλη της τοπικής κοινωνίας, είναι το πόσο σημαντική ήταν η προσωπική διάθεση των ανθρώπων που αναλάμβαναν. Ο κ. Κομματάς αποδίδει σε τρεις λόγους το γιατί «οι άνθρωποι του Δ.Σ το έβλεπαν σαν πάρεργο και δεν έδιναν την ψυχή τους στο να προωθηθεί η ζωή του Πάρκου.». Ο πρώτος είναι οι σχέσεις μεταξύ τους, εντός του Δ.Σ, με τον κ. Λύτρα να το κάνει πιο συγκεκριμένο και να αναφέρει το ζήτημα των τοπικών συμφερόντων και την, πολλές φορές, εσκεμμένη άρνηση συνεργασίας, η οποία οδηγούσε σε απαξίωση, που ίσως να προσδοκούσε σε πιθανή μελλοντική παραχώρηση σε αυτούς όλου του Πάρκου ή τμημάτων αυτού. Συγκεκριμένα, ο κ. Ψύχας αναφέρει: «Έχουν ευθύνες (οι Δήμοι) για τα χάλια των φορέων διαχείρισης, αλλά όχι για το ότι αυτοί δεν διαχειρίστηκαν σωστά το Πάρκο.». Συμπληρώνοντας ότι: «Ήταν πάγιο αίτημα των Δήμων η παραχώρηση του Πάρκου σε αυτούς όσο αφορά τη διαχείριση, αίτημα που ουδέποτε έγινε δεκτό από το Υπουργείο Περιβάλλοντος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές φορές να λειτουργούν διαλυτικά μέσα στον φορέα.». Δεύτερος λόγος «[...] ήταν ότι η σχέση τους με το Πάρκο ήταν εθελοντική, όπου πολλοί χρησιμοποιούσαν τη σχέση τους με το Πάρκο ως έναν τρόπο να προβληθούν στην κοινωνία και όχι για να προσφέρουν έργο.» αναφέρει ο κ. Κομματάς. Ο κ. Διαμαντόπουλος συμπληρώνει σε αντίστοιχη λογική ότι: «έχουν περάσει διάφοροι (από το Δ.Σ), από καθηγητές, μέχρι οτιδήποτε άλλο [...], οι οποίοι όσο καλοί και αν είναι, όσο καλές προθέσεις και αν έχουν, δεν έχουν σχέση με την περιοχή. Τότε η λογική ήταν να κυβερνούν οι καθηγητές, γιατί ήταν ο αφρός της κοινωνίας.» Αναδεικνύοντας έτσι το γεγονός της έλλειψης γνώσης του χώρου και της τοπικής κοινωνίας από τα μέλη του Δ.Σ. Ο τρίτος λόγος, σύμφωνα με τον κ. Κομματά, «είναι το γεγονός ότι οι όμοροι Δήμοι δεν είχαν όλα αυτά τα χρόνια το Πάρκο στο επίκεντρο της πολιτικής τους, αλλά το είχαν σαν ένα χώρο όπου μπορούσαν να αναπτύξουν δραστηριότητες μικροκομματικής σκοπιμότητας. Παράδειγμα, δεν έχουμε χώρο που να βάλουμε το αμαξοστάσιο μας; πέταξε το στο Πάρκο, δεν έχουμε αθλητικό πυρήνα στην πόλη μας; κατέλαβε ένα χώρο του Πάρκου και μετέτρεψε τον σε τέτοιο.

Αποκορύφωμα αυτών των ενεργειών είναι όταν ο Δήμος Ιλίου χρησιμοποίησε χώρο του Πάρκου ως χώρο προσωρινής απόθεσης απορριμμάτων, καθώς δεν επαρκούσαν τα οχήματά του (σ.σ. υπάρχει και σχετική καταγγελία).». Οι τρεις παραπάνω λόγοι εκφράστηκαν από πολλούς ερωτηθέντες με διαφορετικούς τρόπους. Ο κ. Κομματάς θεωρεί ότι βασικό αίτιο αυτών των καταστάσεων και συνθηκών είναι ο μη δεσμευτικός ρόλος των μελών του Δ.Σ απέναντι στο Πάρκο.

Ένας άλλος παράγοντας σύμφωνα με τον κ. Ψύχα είναι ότι: «ο Οργανισμός που φτιάχτηκε την περίοδο αυτή, ναι μεν είχε ένα σωστό νομικό πλαίσιο, αλλά από την άλλη δεν προέβλεψε ποτέ το Υπουργείο έναν τρόπο ελέγχου και επίβλεψης του φορέα αυτού σε οικονομικό και διαχειριστικό επίπεδο.» Συμπληρώνοντας ότι: «..κατά περιόδους έχουν γίνει ερωτήσεις στη Βουλή για τα οικονομικά του Πάρκου και αυτό που αναδείχθηκε είναι ότι τα οικονομικά του Πάρκου για κάποια χρόνια δεν ήταν κανονικά [...] , δεν κρατάγανε τα σωστά βιβλία, τιμολόγια και γενικά δεν είχαν μια χρηστή λογιστικά οικονομική διαχείριση, ώστε να μπορεί και το Υπουργείο να πει πάρτε τόσα χρήματα και να ξέρει ότι αυτά θα αξιοποιηθούν». Το παραπάνω ήταν και αίτημα τοπικών κινημάτων, σε σχέση με τη διάσωση του δημόσιου και ενιαίου χαρακτήρα του Πάρκου. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή κατοίκων για τη Σωτηρία του Πάρκου, προσέφυγε το 2012 στον Συνήγορο του Πολίτη, αλλά όπως επιβεβαιώνουν και οι ίδιοι στην ιστοσελίδα τους, ποτέ δεν πήραν απάντηση. Ενώ ο κ. Κουτσοθεοδωρής, εκπρόσωπος της Περιφέρειας στο σημερινό Δ.Σ, επισημαίνει ότι: «σε επαφές που κάναμε με τον ΑΣΔΑ (κατά τη σύσταση του σημερινού Φορέα και από πλευράς Περιφέρειας), που από τον Νόμο Μανιάτη είχε αναλάβει την υποχρέωση να κάνει εκκαθάριση του προηγούμενου καθεστώτος, δεν βρέθηκε τίποτα, ήταν ένα διαλυμένο πράγμα, ούτε οικονομικά στοιχεία, ούτε καταγραφή υλικών, ούτε της περιουσίας του. Επίσης αναφέρει ότι: «δεν υπήρξαν μόνο αμέλειες, υπήρξαν μέχρι και εγκληματικού χαρακτήρα οικονομικές πράξεις, που αυτή τη στιγμή δεν έχουν διερευνηθεί σε όλη τους την έκταση.». Το 2015 ανέφερε στη Βουλή ο αναπληρωτής Υπουργός Περιβάλλοντος Γ. Τσιρώνης, «τα πέντε ΑΦΜ των φορέων δεν απενεργοποιήθηκαν, αλλά συνέχισαν να χρησιμοποιούνται, και ουδέποτε τηρήθηκαν βιβλία λογιστικής παρακολούθησης και στοιχεία ΚΒΣ (Κώδικας βιβλίων και στοιχείων). Επίσης, δεν έχει γίνει οικονομικός και διαχειριστικός έλεγχος όλων των διοικήσεων του Πάρκου.» (“Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτση,’”).

Πολλοί ερωτηθέντες αναφέρουν ότι την περίοδο αυτή υπήρξαν πολλές δραστηριότητες εντός του Πάρκου και εν γνώσει των φορέων, που δεν είχαν καμία σχέση με τον χαρακτήρα του. Αναφέρονται κυρίως σε εμπορικού τύπου δραστηριότητες. Αναδεικνύοντας, έτσι πέρα από τον οικονομικό και διαχειριστικό έλεγχο που δεν ασκούσαν στο Φορέα, την απουσία ελέγχου και σε επίπεδο προγραμματισμού εργασιών σύμφωνα με τις κατευθυντήριες του ΦΕΚ 172/2002.

Στην παραπάνω λογική κινείται και η άποψη του κ. Πολύζου, ο οποίος αναδεικνύει το συγκεκριμένο ζήτημα σε υπόθεση πολιτικής βούλησης της κεντρικής εξουσίας, υπονοώντας ότι οι εκάστοτε αρχές με τον έναν ή τον άλλο τρόπο δεν κινούνταν στην κατεύθυνση να κάνουν το Πάρκο λειτουργικό. Αυτό συνέβαινε, είτε λόγω των ανθρώπων που επιλέγονταν να στελεχώσουν τον φορέα, είτε του ελέγχου που δεν γινόταν από μεριάς του Υπουργείου. Κάνοντας λόγο για μια γενικά μη εντατική προσπάθεια στην κατεύθυνση του να λειτουργήσει το Πάρκο, με όποιες παραμέτρους έχει αυτή. Στην ίδια λογική είναι και η άποψη του κ. Μπελαβίλα, ο οποίος μιλάει για την έλλειψη κατοχύρωσης του Πάρκου θεσμικά και χωρικά. Μια διαδικασία που έδινε χώρο και πάτημα σε κάθε επίδοξο καταπατητή ή

κακοπληρωτή, ανεξαρτήτως ιδιότητας και νομικού προσώπου, να δρα ελεύθερος στον χώρο. Μια προβληματική που όπως ανέφεραν οι ερωτηθέντες, αλλά και που αναδείχθηκε μέσα από έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό, κυρίως από την πλευρά των κατοίκων μέσω των κατά περιόδους τοπικών κινημάτων που αναπτύχθηκαν στην περιοχή με αντικείμενο την διεκδίκηση του δημόσιου και περιβαλλοντικού του χαρακτήρα, οδηγούσε σε εσκεμμένη απαξίωση του Πάρκου. Ο κ. Μπελαβίλας συμπληρώνει, κάνοντας πιο γενική ανάγνωση της κατάστασης που επικρατούσε σε σχέση με τις περιβαλλοντικές πολιτικές, τον αστικό σχεδιασμό και την κοινωνική πολιτική, ότι: «[...]υπήρχε μια γενικότερη απαξίωση του δημόσιου χώρου. Εγκαταλείφτηκε (το Πάρκο) έτσι όπως εγκαταλείφθηκαν οι πλατείες, τα πάρκα, οι δρόμοι, οι υποδομές κοινωνικής πρόνοιας κ.α. Ήταν ζήτημα πολιτικής και τίποτα άλλο, δεν είναι ζήτημα ανικανότητας, Ήταν εγκατάλειψη του δημόσιου τομέα γενικότερα».

Μια ακόμα διάσταση σε σχέση με την πορεία του Πάρκου, η οποία είναι και σε αντίθετη κατεύθυνση με άλλες, είναι μια ερμηνεία που έδωσε ο κ. Διαμαντόπουλος, ο οποίος σχολιάζει: «φτιάχναμε φορέα για το οτιδήποτε και δεν είχαν τίποτα να κάνουν, το πρόβλημα ήταν πώς συγκροτούνται αυτοί οι φορείς.». Θίγει το ζήτημα του μοντέλου των φορέων, αυτό καθ' αυτό και στη συνέχεια αναδεικνύει ακόμα ένα ζήτημα που το αφορά, το ποιος θα έπρεπε να έχει την αρμοδιότητα διαχείρισης του Πάρκου. Μεταξύ άλλων λοιπόν αναφέρει: «Το πρόβλημα είναι ο φορέας, ένας κρατικός φορέας που προσπαθεί να λύσει ένα τοπικό ή περιφερειακό πρόβλημα, δεν έχει καμία αρμοδιότητα. Όλη η λογική της εξέλιξης της κρατικής μηχανής, τόσο σε επίπεδο εθνικό, όσο και ευρωπαϊκό, είναι ότι οι αρμοδιότητες πρέπει να πηγαίνουν όσο πιο κοντά γίνεται στα επίπεδα διοίκησης τα οποία αφορά. Είναι η αρχή της εγγύτητας. [...] Το Πάρκο είναι ή τοπικό και το παίρνουν οι δήμοι, ή είναι περιφερειακό και το παίρνει η Περιφέρεια, εθνικό δεν είναι για να το έχει ένας φορέας.» Την ίδια αρχή εξέφρασε και ο κ. Πολύζος, χωρίς όμως να αναιρεί το μοντέλο του φορέα, ότι δηλαδή τα μητροπολιτικά πάρκα είναι αρμοδιότητα της Περιφέρειας και δεν μπορεί να είναι του κεντρικού επιτελικού υπουργείου και επίσης ότι τα διαμερισματικά πάρκα δεν πρέπει να είναι στην αρμοδιότητα ενός Δήμου μόνο.

Ένας ακόμα παράγοντας που αναδύθηκε ήταν η έλλειψη μόνιμου προσωπικού. Υπάρχουν μέχρι και σήμερα τρεις εργάτες, που όμως ήταν για χρόνια κακοπληρωμένοι όπως αναφέρει κ. Λύτρας, λόγω της ασυνέχειας στις διοικήσεις του Πάρκου, ενώ συμπληρώνει ότι δεν επαρκούν για τις εργασίες αλλά και τη διοίκηση του Πάρκου.

Μια τελευταία αλλά εξαιρετικά σημαντική διάσταση του προβλήματος της εγκατάλειψης είναι αυτή που έδωσε ο κ. Κουτσοθεοδωρής. Η προσέγγισή του, πέρα από την υποχρηματοδότηση και την κακοδιαχείριση, περιλαμβάνει την «έλλειψη ευαισθησίας και συμμετοχής των πολιτών, γιατί αν υπήρχε η έγνοια από την πλευρά των πολιτών, όσο κακή και αν ήταν η διαχείριση, θα υπήρχε μια πίεση, που θα εξισορροπούσε αυτό το αποτέλεσμα.». Παραδέχεται ότι «υπήρχαν άνθρωποι και συλλογικότητες που δραστηριοποιούνταν στο Πάρκο, κάνοντας αναδασώσεις, πυροπροστασία και γενικά που το φρόντιζαν εθελοντικά όταν ήταν παραμελημένο από την πολιτεία [...]». Αλλά τονίζει ότι: «δεν μπορούμε να πούμε ότι ήταν ένα μαζικό φαινόμενο που να αφορούσε τους κατοίκους της περιοχής και πόσο μάλλον το σύνολο της Αθήνας.». Επίσης, πέρα από το επίπεδο των διεκδικήσεων, επισημαίνει ότι δεν αγκαλιάστηκε ούτε από τους επισκέπτες, παρόλο που συγκεκριμένες μέρες μπορεί να είχε πολύ κόσμο. Ενώ, τονίζει ότι : «Είναι μια γενικότερη αποξένωση του ανθρώπου στη σύγχρονη πόλη από το πράσινο. Πρέπει να πάρει μέτρα η πολιτεία σε σχέση με αυτό. Δηλαδή πως θα

ενθαρρύνει, από το σχολείο ακόμα, να βγουν έξω τα παιδιά από τα σπίτια και τα βίντεο game και να πάνε να κάνουν ποδήλατο στο δάσος.»

Οι παράγοντες που αναφέρθηκαν αφορούν την υποχρηματοδότηση του φορέα, ενώ νύξεις έγιναν και σε σχέση με το μοντέλο του φορέα ως διαχειριστικό όργανο. Επίσης υπήρξαν αιχμές σε σχέση με τη στελέχωση, αλλά και τη δομή του φορέα. Εκ του αποτελέσματος φάνηκε η απουσία ελέγχου του φορέα από το Υπουργείο, ενώ φάνηκε ότι καθοριστικός ήταν ο παράγοντας τοπική κοινωνία που απουσίαζε από τη διεκδίκηση του χώρου.

Σε σχέση με την υποχρηματοδότηση είναι χαρακτηριστική η διατύπωση στη μελέτη Παπαγιάννη στο τεύχος “Υποστήριξης της Πρότασης”, όπου αναφέρεται: «Το διατιθέμενο χρηματικό ποσό, είναι ανεπαρκές για την ανάπτυξη και τη λειτουργία ενός Πάρκου, σε δύσκολα προσπελάσιμη περιοχή, με δύσκολο θέμα και μεγάλη, αλλά και αβόλου σχήματος έκταση.». Η έλλειψη χρηματοδότησης πατάει σε μια γενικότερη απουσία ολοκληρωμένου σχεδίου περάτωσης του έργου στα πλαίσια της “μελέτης, δημιουργίας και λειτουργίας” του Πάρκου.

Αυτό που αναδείχθηκε σε μεγάλο βαθμό είναι ότι οι επιλογές που έγιναν, τόσο σε σχέση με τη χρηματοδότηση, όσο και σε σχέση με το μοντέλο και τη στελέχωση του Οργανισμού, είχαν πολιτικό χαρακτήρα. Ήταν δηλαδή θέμα βούλησης και ατζέντας της πολιτικής ηγεσίας της χώρας και των εκπροσώπων της, την περίοδο αυτή.

Το τελευταίο ζήτημα που θίχτηκε ήταν η απουσία της τοπικής κοινωνίας, κάτι που όμως επιδέχεται πολλές αναγνώσεις. Υπάρχει η θεσμική ανάγνωση που δεν έχει το ίδιο λεξιλόγιο και πρακτικές με τους “διεκδικητές”, οπότε το τι θεωρείται καλός και κακός, θεμιτός ή αθέμιτος τρόπος διεκδίκησης επαφίεται στην αφετηρία του παρατηρητή. Παρόλα αυτά ενώ υπάρχει σταθερή παρουσία στο χώρο τοπικών κινημάτων, μέσα από εκδηλώσεις και δράσεις, φαίνεται τελικά ότι έλλειψε η συντονισμένη δράση αυτών. Η σύγκριση προκύπτει από την παρουσία άλλων εγχειρημάτων και διεκδικήσεων ελεύθερων χώρων στην Αθήνα. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχει καμία ασφαλής μέθοδος αξιολόγησης των κινηματικών δυναμικών. Η όποια προσπάθεια έγκειται στην πολιτική σκοπιά και τις καταβολές του παρατηρητή. Πολλοί παράγοντες θα μπορούσαν να θεωρηθούν σημαντικοί σε σχέση με την απουσία συλλογικών διεκδικήσεων. Στην περιοχή, καθοριστικό ρόλο παίζει η ανομοιογένεια της σε πολιτιστικό επίπεδο, αλλά και η απουσία περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και μόρφωσης. Ένας ακόμα ανατρεπτικός παράγοντας θα μπορούσε να είναι η επιβαρυσμένη οικονομικά κοινωνία της δυτικής Αθήνας και τα πολύ σοβαρά ζητήματα των κατοίκων της, σε σχέση με βασικά αγαθά και κυρίως την πρόσβαση στην εργασία αλλά και τις κοινωνικές υποδομές. Επίσης για πολλούς λόγους, το Πάρκο για πολλά χρόνια ήταν άγνωστο ή καλύτερα “μακριά”, με ότι συμπεριλαμβάνει αυτό, από το σύνολο του λεκανοπεδίου. Αυτό το οδήγησε στην αφάνεια, άρα και στην αδιαφορία μέσω της άγνοιας, ως προς την κατάσταση του από τους κατοίκους της υπόλοιπης Αθήνας. Τέλος, υπάρχουν και παράγοντες που δεν είναι άμεσα περιγράψιμοι, κοινωνικοί, πολιτικοί και οικονομικοί, πάντα συναρτημένοι της χρονικής συγκυρίας που διαμορφώνουν κινηματικές λογικές και λογικές διεκδίκησης.

Μητροπολιτικός Φορέας Ανάπλασης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Αττικής

Το 2011 καταργείται ο Οργανισμός και ιδρύεται ο “ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ” σύμφωνα με το ΦΕΚ Α 180/2011. Η περίοδος αυτή είναι κρίσιμη για την Ελλάδα και κομβική για τη χάραξη πολιτικής στην Ευρώπη. Η Ελλάδα έχει μόλις την προηγούμενη χρονιά υπογράψει το πρώτο μνημόνιο, ενώ την ίδια χρονιά υπογράφεται το “Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής”. Η Ευρώπη περνάει σε μια περίοδο πολιτικών λιτότητας, οι οποίες βρίσκουν εφαρμογή στην Ελλάδα της κρίσης. Τα πακέτα των μέτρων που επιβάλλονται απαιτούν, πέρα από τη μείωση μισθών και συντάξεων και αλλαγών στο ασφαλιστικό, την συρρίκνωση του δημοσίου τομέα. Γίνεται εμφανής η αλλαγή της πολιτικής ατζέντας όσον αφορά στην κοινωνική πολιτική, η οποία περνάει στα χέρια διακυβερνητικών οργάνων, μέσα από συμπράξεις του δημοσίου με ιδιωτικές πρωτοβουλίες. Έτσι, «αρχίζουν οι πολιτικές κατάργησης, κατάργηση του Οργανισμού Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και καταργούνται γενικά οι φορείς που είχαν άμεση σχέση με τον χωρικό σχεδιασμό.», όπως αναφέρει ο κ. Πολύζος, «προκειμένου να δείξουμε εμείς οι Έλληνες στην Ε.Ε ότι οι δημόσιοι φορείς έχουν μειωθεί.» σημειώνει ο κ. Ψύχας.

Στην ίδια λογική κινούνται και άλλοι ερωτηθέντες, οι οποίοι συνδέουν την απόφαση κατάργησης του φορέα με την οικονομικοπολιτική κατάσταση που επικρατεί και τα επιχειρηματικά συμφέροντα που αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα της κρίσης και των μνημονίων, τα οποία συνδέονται με την ιδιωτικοποίηση της δημόσιας περιουσίας, αυτό που το λεξιλόγιο της κρίσης ονόμασε “αξιοποίηση”. Στην προκειμένη περίπτωση, όπως κάποιοι αναφέρουν, στόχος ίσως αποτελούσε, μέσω της απαξίωσης και παραμέλησης του χώρου, ο τεμαχισμός και στην συνέχεια η παραχώρηση τμημάτων αυτού, στην τοπική αυτοδιοίκηση προς αξιοποίηση. Συγκεκριμένα ο κ. Λύτρας εξηγεί το πόσο χρήσιμος είναι αυτός ο χώρος για τους Δήμους, προκειμένου να τον χρησιμοποιήσουν για διάφορους λόγους, καθώς η Δυτική Αττική έχει έλλειψη ελεύθερων χώρων, λόγω της άναρχης δόμησής της. Έτσι “βολεύει” να επεκταθεί ένας Δήμος προς το βουνό ή στη συγκεκριμένη περίπτωση προς το Πάρκο, από το να απαλλοτριώσει εκτάσεις εντός του οικιστικού ιστού καθώς αυτό έχει οικονομικό και πολιτικό κόστος. Επίσης πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη ότι την συγκεκριμένη περίοδο πολλοί είναι οι Δήμοι που επιλέγουν να δημοπρατούν τέτοιους χώρους προς αξιοποίηση από ιδιώτες. Παραδείγματα τέτοια υπάρχουν πολλά και κυρίως στις ακτές από τον Πειραιά μέχρι και τη Βούλα.

Στα τέλη του 2011 δημιουργείται ο “ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ”, στον οποίο συμπύχθηκαν ο Οργανισμός του Πάρκου με ,πρακτικά, δυο ανύπαρκτους φορείς, αυτόν του Κηφισού και αυτόν του Ελαιώνα. Ο κ. Διαμαντόπουλος εξηγεί ότι αυτό έγινε «στη λογική ότι σιγά σιγά σε αυτόν τον φορέα θα έδιναν όλη την αρμοδιότητα για τα θέματα των πάρκων της Αττικής». Ο κύριος Πολύζος αναφέρει: «[...] θα μπορούσε αυτή η συγχώνευση να μην ήταν τραγική, με την έννοια ότι ήταν με τον Κηφισό.». Στη συνέχεια εξηγεί ότι «[...]η ενοποίηση με τον Κηφισό δεν ήταν λάθος, γιατί και πολλούς φορείς να δημιουργήσεις και αυτό προβληματικό είναι». Αλλά στη συνέχεια διευκρινίζει ότι, ενώ η ένωση με τον Κηφισό θα μπορούσε να είναι θετική, καθώς ο Κηφισός χρειάζεται ένα φορέα διαχείρισης, η ένωση με τον Ελαιώνα ήταν προβληματική, γιατί είναι τελείως διαφορετικό το πρόβλημα στον Ελαιώνα και γιατί δεν υπάρχει δημόσια γη. Αντίθετα στο Πάρκο και στην β' ζώνη του Κηφισού η αφετηρία είναι η δημόσια γη.

Επόμενη προβληματική που αναδείχθηκε ήταν, όπως καταγγέλλεται, ότι ούτε αυτός ο φορέας είχε διαχειριστική ικανότητα, καθώς δεν χρηματοδοτήθηκε από πουθενά. Συγκεκριμένα ο κ. Ρουσιάς θεωρεί «ότι ο μητροπολιτικός φορέας δεν είχε τη δυνατότητα να διαχειριστεί τόσο σημαντική δουλειά», παρόλο που υπήρχε αρχή που τον επόπτευε, το ΥΠΕΚΑ. Σημειώνοντας ότι: «Το αποτέλεσμα και στους τρεις χώρους είναι αυτό που μπορεί να δει κανείς κοιτώντας οποιονδήποτε από τους τρεις χώρους, ακόμα και σήμερα.» Επίσης επισημαίνεται, τόσο από τον κ. Μπελεβίλα αλλά και τον κ. Πολύζο ότι δεν υπήρχε πλάνο διαχείρισης καθώς, όπως αποδείχθηκε, υπήρχε πλήρης απαξίωση του δημόσιου χώρου, μέσα από την πολιτική κατάργηση του Οργανισμού Αθήνας. Στην ίδια λογική κινείται και ο κ. Διαμαντόπουλος, ο οποίος σημειώνει ότι: «αυτό (η κατάργηση και η νέα σύσταση) δυστυχώς συνοδεύτηκε και με την πολιτική κατάργηση-διάλυση του Οργανισμού Αθήνας», συμπληρώνοντας πως «κανονικά θα έπρεπε είτε αυτός (ο Οργανισμός Αθήνας) να διαχειρίζεται τα πάρκα της Αττικής, είτε η Περιφέρεια.».

Επίσης, όπως αναφέρθηκε, απόρροια του προβληματικού πλαισίου δημιουργίας του μητροπολιτικού φορέα ήταν ότι ο ορισμός των μελών του Δ.Σ δεν έγινε ποτέ οριστικός, ενώ οι έντονες αντιπαραθέσεις οδήγησαν στη σταδιακή παραίτηση των μελών του Δ.Σ, αλλά και σε συνεχείς αντικαταστάσεις προέδρων. Η έλλειψη ελέγχου και διαχείρισης δημιούργησαν μια άναρχη κατάσταση, όπως καταγγέλλουν κυρίως μέλη της τοπικής κοινωνίας, καθώς αναπτύχθηκαν δραστηριότητες που δεν είχαν σχέση με τη φυσιογνωμία του Πάρκου (λούνα παρκ, παζάρια, μικροπωλητές παιχνιδιών και καναρινιών σε κλουβιά, υλοτόμηση κ.α). Ταυτόχρονα γινόταν υπενόηση εγκαταστάσεων, ενώ δεν υπήρχε από τους νόμιμους ενοικιαστές καμία καταβολή ενοικίων και γενικά επικρατούσε ένα «οικονομικό και διαχειριστικό μπάχαλο», όπως αναφέρει ο κ. Ψύχας. Χαρακτηριστικά, ο πρώτος πρόεδρος του Μητροπολιτικού Φορέα, κ. Μιχαλόπουλος υποστηρίζει πως το πάρκο το κατατρέχουν οι αμαρτίες και τα χρέη του παρελθόντος, όπως δήλωσε σε εφημερίδα και συμπληρώνει ότι με το ζόρι κρατάει το ΔΣ να μην παραιτηθεί. Υπογράμμισε επίσης ότι χωρίς λογιστή ή νομική υπηρεσία δεν είναι δυνατόν να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του (“Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτη,’”; Χουρμούζη Λένα 2014).

Οι πολιτικές λιτότητας οδηγούν σε συρρίκνωση του δημόσιου τομέα, κάτι που οδηγεί σε εκπτώσεις στην κοινωνική πολιτική και στην απαξίωση του δημόσιου χώρου. Ο δημόσιος χώρος και η κρατική περιουσία, αποτελούν αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης, στα πλαίσια της αξιοποίησης. Τα παραδείγματα είναι πολλά στην Ελλάδα της κρίσης, από την “αξιοποίηση” του “Ελληνικού”, την ιδιωτικοποίηση, μέσω πολυετών παραχωρήσεων σε ιδιώτες, τμημάτων του παραλιακού μετώπου του λεκανοπεδίου, από τον Πειραιά μέχρι τη Βούλα, αλλά και άλλων χώρων σε όλη την Ελλάδα. Οι πολιτικές αυτές εκφράζονται στο χώρο του Πάρκου μέσω της ίδρυσης του Μητροπολιτικού φορέα, ενός φορέα με προβληματική οργάνωση εξ αρχής, όπως αναδείχθηκε από τις παρατηρήσεις των ερωτηθέντων. Ασαφές χωρικό περιβάλλον, με ετερόκλητο ιδιοκτησιακό καθεστώς, χωρίς πόρους, πλάνο και σκοπό ιδρύσεως. Στο ΦΕΚ Α 180/2011 η λυτή αναφορά σε σχέση με τον σκοπό ιδρύσεως είναι η παρακάτω: “Ειδικότερα σκοπός του φορέα είναι ιδίως η διοίκηση, διαχείριση, προστασία, βελτίωση και ανάδειξη των εκτάσεων αστικού πρασίνου, πάρκων πρασίνου, αναψυχής και πολιτισμού, και πάρκων και αλσών υπερτοπικής σημασίας της Μητροπολιτικής Περιφέρειας Αττικής.”. Η πρόταση αυτή αποτελεί μια γενική περιγραφή σε σχέση με τη διαχείριση τριών τεράστιων και ετερόκλητων

χώρων στην Αθήνα. Επίσης δεν υπήρξαν στην συνέχεια νέοι νόμοι ή συμπληρωματικά διατάγματα που να ξεκαθαρίζουν το τοπίο.

Η συρρίκνωση του δημοσίου και η άμεση εμπλοκή του ιδιωτικού κεφαλαίου, παίζει καθοριστικό ρόλο στο σχεδιασμό του χώρου. Η κατεύθυνση αυτή αποτελεί γενικευμένη πολιτική των κυρίαρχων δυνάμεων στον ανεπτυγμένο κόσμο , η οποία βρίσκει εφαρμογή, μέσω των πολιτικών λιτότητας, στις εξαρτημένες οικονομικά χώρες, κάνοντας διακριτή την κάθετη σχέση του παγκόσμιου με το τοπικό. Η κατάρρηση οργανισμών οργάνωσης και σχεδιασμού του χώρου, όπως ο Οργανισμός Αθήνας, αλλά και η απαξίωση των φορέων διαχείρισης, είναι δείγματα της συστηματικής αλλαγής της πολιτικής ατζέντας σε σχέση με το δημόσιο χώρο και την κοινωνική πολιτική.

Περίοδος ΑΣΔΑ – Νόμος Μανιάτη

Ο Υπουργός ΠΕΚΑ Γ. Μανιάτης με την τροπολογία που κατατέθηκε στις 17/9 και ψηφίστηκε στις 19/9 του 2014 με αριθμό 1824/275, παραχώρησε το Πάρκο προς διαχείριση στο ΑΣΔΑ. Όπως αναφέρουν πολλοί, αλλά και ο κ. Διαμαντόπουλος (ΑΣΔΑ), ήταν μια κίνηση χωρίς λογική, καθώς δεν συνοδεύτηκε από πακέτο χρημάτων. Ενώ ο κ. Ρουσιάς επισημαίνει ότι :«Ο ΑΣΔΑ δεν ανέλαβε ποτέ τη συντήρηση του Πάρκου για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς ήταν ότι δεν έγινε ποτέ η καταγραφή (οικονομική και χωρική), που όφειλε να γίνει τότε». Ενώ, συμπληρώνει ότι επικρατούσε στασιμότητα και τα προβλήματα καθημερινά αναβίωναν και οι υποδομές του είχαν πάρει μια φθίνουσα πορεία.

Παρόλα αυτά ,αναδείχθηκε μερικώς, από τους ερωτηθέντες, ότι καθοριστικές σε αυτήν την επιλογή του τότε Υπουργού ήταν, οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, καθώς την περίοδο εκείνη διεξάγονται εκλογές σε περιφερειακό επίπεδο. Εκλογές στις οποίες τότε επικράτησε η κα Ρ. Δούρου με την παράταξη του ΣΥΡΙΖΑ. Σε μια περίοδο όπου το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ έδειχνε να δημιουργεί τις συνθήκες ώστε να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή της χώρας.

Δεν είναι η πρώτη φορά που στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης και του δικομματισμού επικρατούν μικροπολιτικά συμφέροντα απέναντι στην κοινή λογική και στο δημόσιο συμφέρον. Είναι πολλά τα παραδείγματα, τα οποία έχουν πλέον και δικαστικές εκκρεμότητες, κατάχρησης εξουσίας των εκάστοτε πολιτικών ηγεσιών, που καταφεύγουν σε επιλογές κομματικής σκοπιμότητας. Παρόλα αυτά δεν αποτελεί επιστημονικό τεκμήριο η άποψη ότι η παράδοση της διαχείρισης του Πάρκου στον ΑΣΔΑ είναι προϊόν κομματικών και μικροπολιτικών συμφερόντων. Ούτε μπορεί να στηριχτεί μια επιστημονική τοποθέτηση πάνω σε μια δημοσιογραφική άποψη. Η ουσία βρίσκεται στο αποτέλεσμα μιας πολιτικής κίνησης που βρίσκει το Πάρκο υπό την διαχείριση του ΑΣΔΑ , αλλά χωρίς σχέδιο και χρηματοδότηση.

Η επιλογή της παραχώρησης της διαχείρισης του Πάρκου στον ΑΣΔΑ, δεν αποτελεί κατ' ανάγκη μια λανθασμένη επιλογή, όπως προέκυψε από τις απόψεις των ερωτηθέντων, καθώς ο Σύνδεσμος αποτελεί έναν άριστο γνώστη της περιοχής με αρμοδιότητες και πλάνο για την περιοχή, ενώ παράλληλα έχει διοικητική και τεχνική αυτοτέλεια. Παρά ταύτα, ο τρόπος που έγινε, είτε αποτελεί συνειδητή επιλογή του Υπουργού στα πλαίσια της ευημερίας του χώρου, είτε προϊόν μικροπολιτικής, είναι μια απόφαση που δεν συνοδεύτηκε από κάποιο σχεδιασμό ή χρηματοδότηση, με αποτέλεσμα να αποτελέσει μια ακόμα άκαρπη προσπάθεια διάσωσης του Πάρκου.

Άλλες προσεγγίσεις στο Χώρο

Κλείνοντας το κομμάτι της ιστορικής διαδρομής μέχρι και το σημείο που αναλαμβάνει ο σημερινός Φορέας Διαχείρισης, σημαντικό είναι να αναδειχθούν οι απόψεις μερίδας της τοπικής κοινωνίας, που την περίοδο αυτή διαμόρφωναν και πρόβαλαν μια άλλη άποψη. Οι πληροφορίες σε σχέση με αυτές τις ομάδες είναι από προφορικές κουβέντες και από έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό τους στο διαδίκτυο.

Τα τοπικά αυτά κινήματα αναπτύχθηκαν στην περιοχή με αφορμή το Πάρκο και ξεκίνησαν από μια ανάγκη των κατοίκων να διεκδικήσουν μια άλλη προοπτική για το Πάρκο, αλλά και να αντιμετωπίσουν άμεσους κινδύνους για αυτό. Οι δράσεις αυτές κορυφώθηκαν την περίοδο των μνημονίων και μέχρι , πρακτικά, που ανέλαβε ο σημερινός Φορέας. Κοινή αφετηρία αυτών των πρωτοβουλιών ήταν ότι: «το Πάρκο είναι ένας όμορφος και ζωντανός χώρος, στον οποίο όμως , συστηματικά, γίνεται μια προσπάθεια υποβάθμισής του, παραλείποντας το στοιχείο της έντονης επισκεψιμότητας από τους κατοίκους της γύρω περιοχής και την δραστηριοποίηση του κόσμου σε σχέση με την συντήρηση του χώρου, αλλά και των διεκδικήσεων σε σχέση με αυτόν» αναφέρει μέλος της Λαϊκής Ανοιχτής Συνέλευσης ενάντια στην εμπορευματοποίηση του Πάρκου. Η αφορμή της σύστασης και δημιουργίας αυτών των ομάδων ήταν όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον ιστότοπο της “Επιτροπής για την Σωτηρία του Πάρκου Τρίτσης”: «Τα έργα και οι ημέρες των φορέων διαχείρισης κινητοποίησαν τους πολίτες των όμορων δήμων, που έβαλαν τα θέματα της διαφθοράς, της υποβάθμισης, της εκμετάλλευσης του Πάρκου.».

Οι δράσεις τους είχαν πολλαπλά μέτωπα. Υπήρχαν νομικές διεκδικήσεις σε σχέση με τον οικονομικό έλεγχο των μέχρι τότε Φορέων, οι οποίες συμπληρώνονταν από επί τόπου παρεμβάσεις απέναντι στις ανεξέλεγκτες και συνεχείς μισθώσεις χώρων. Χαρακτηριστικό αυτών των ομάδων όμως ήταν, ότι δεν αποτελούνταν απλά από εθελοντές και δεν δρούσαν ως μέλη Μ.Κ.Ο, ζητώντας έναν πιο όμορφο χώρο ή μόνον κλαδεύοντας και φυτεύοντας εντός του Πάρκου, αλλά οι δράσεις τους είχαν σκοπό την διεκδίκηση του ίδιου του Πάρκου, απέναντι στην εμπορευματοποίηση και τον κατακερματισμό του. Παράλληλα με τις όποιες διεκδικήσεις τους, πρόβαλαν και μια σειρά από προτάσεις σε σχέση με την επόμενη μέρα για το Πάρκο.

Από τις ιδρυτικές διακηρύξεις αυτών των ομάδων, αλλά και από τα καλέσματα που έχουν κατά περιόδους κάνει στον κόσμο της περιοχής και ευρύτερα της δυτικής Αθήνας, διακρίνονται κάποια προτάγματα σε σχέση με το όραμα τους για τον χώρο.

Πρώτο σημείο είναι η εξασφάλιση μιας αξιοπρεπούς εικόνας, μέσω άμεσης κρατικής χρηματοδότησης, για τη φύλαξη, την καθαριότητα και τη σταθερή παροχή σε ρεύμα και νερό. «Να αναλάβει το κράτος εξ’ ολοκλήρου το κόστος λειτουργίας, φύλαξης και συντήρησής του. Να προσληφθεί επαρκές και μόνιμο προσωπικό» αναφέρει σε προκήρυξή της η «Λαϊκή Ανοιχτή Συνέλευση Ενάντια στην εμπορευματοποίηση του Πάρκου”. Επίσης λόγος γίνεται και για τον ενιαίο χαρακτήρα του Πάρκου, όπου διεκδικείται η ενσωμάτωση όλων των χώρων του Πάρκου που έχουν καταπατηθεί (“Παρατηρητής Αγίων Αναργύρων,”).

Σημείο δεύτερο, που αφορά τη διαχείρισή του, η “Επιτροπή για τη σωτηρία του Πάρκου Αντώνης Τρίτσης” αναφέρει : «Θα πρέπει να δημιουργηθεί ένας φορέας, με εσωτερικό κανονισμό και αρχές, με

σχεδιασμό και υλοποίηση, που θα προκύψει από συγκερασμό απόψεων ανθρώπων που ξέρουν τις ιδιαιτερότητες του Πάρκου. [...] θα χρειαστεί να εργαστούν στο φορέα εξειδικευμένοι άνθρωποι, [...] ελεγχόμενοι και αποκλειστικής απασχόλησης, λαμβάνοντας υπόψη το ζητούμενο, αλλά και την πραγματικότητα, κάτω από την καθοδήγηση του διοικητικού συμβουλίου του φορέα και μέσα από δομημένες και σύννομες διαδικασίες.[...] Δεν θα πρέπει το πάρκο να αποτελεί πάρεργο ή δεύτερη δουλειά για κανέναν, καθώς τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα αντίστοιχης διαχείρισης ερευνώνται ακόμα για ατασθαλίες, αυθαιρεσίες, αστικές και ποινικές ευθύνες, ενώ τα πρακτικά αποτελέσματά της είναι για τον κάθε απλό πολίτη ορατά (“Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτση,’”).

Σημείο τρίτο: «Η συμμετοχή των όμορων πολιτών στις δραστηριότητες του πάρκου είναι επιβεβλημένη, για να το αισθάνονται τμήμα της ζωής τους, του ελεύθερου χρόνου τους, να το φροντίζουν και να το προστατεύουν. Αυτό θα επιτευχθεί μόνο αν το πάρκο γίνει κύτταρο κοινωνικών διεργασιών, με πυρήνα τις δράσεις περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης. Οι πολίτες, με την παρουσία και τις δράσεις τους, έχουν θωρακίσει την προστασία των ελάχιστων –πλέον- ελευθέρων χώρων και των πράσινων αδόμητων εκτάσεων σε μια πυκνοκατοικημένη πόλη, όπως η Αθήνα. Το δικαίωμα στην πόλη και η ανάδειξη της χρησιμότητας των ελευθέρων χώρων είναι αδιαμφισβήτητες αξίες και δεν έχουν ακόμα κερδηθεί.» (“Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτση,’”).

Ένα ακόμα κομβικό σημείο είναι ότι : «Το πάρκο δεν είναι μόνο χώρος αναψυχής, αλλά και αισθητικής, πολιτισμού, παιδείας. Αντανακλά τον γύρω του τόπο και τις υπάρχουσες πολιτιστικές προσλαμβάνουσες ιδέες και πράξεις. Οι επιδράσεις πρέπει να είναι αμφίδρομες. Όλοι μας πρέπει να αποδείξουμε ότι κατανοούμε το μέγεθος και το ρόλο ενός πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης και να το αναδείξουμε στο πέρασμα του χρόνου, σε ένα από τα πιο σημαντικά πάρκα της χώρας μας.» (“Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτση,’”).

Στην ίδια πάνω κάτω λογική, αλλά και με πιο αιχμηρές τοποθετήσεις σε σχέση με τον δημόσιο χαρακτήρα του Πάρκου, έχουν εκφραστεί τόσο η Τομεακή Οργάνωση του Κ.Κ.Ε, όπου σε ανακοίνωσή της μιλάει για «τη σημερινή απαράδεκτη κατάσταση που επικρατεί στο Πάρκο, η οποία δεν είναι ούτε τυχαία, ούτε οφείλεται σε ανικανότητα. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι το Πάρκο έμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ρεύμα και νερό, με ότι αυτό συνεπάγεται για τη βιοποικιλότητα, τον κίνδυνο πυρκαγιάς και την ασφάλεια των επισκεπτών, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. Η σταδιακή εμπορευματοποίηση του πάρκου και η ανεξέλεγκτη δράση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, στο όνομα της «οικολογίας», στην πράξη βάζουν από την πίσω πόρτα τις επιχειρήσεις στο Πάρκο.» (Τ.Ο Δυτικών Συνοικιών της Κ.Ο Αττικής του Κ.Κ.Ε 2013). Όσο και η δημοτική κίνηση Αγ.Αναργύρων Καματερού “Ανυπότακτη Πόλη” , όπου υποστηρίζουν ότι η υποβάθμιση του Πάρκου είναι μεθοδευμένη και στόχο έχει να παρουσιάσει ότι είναι προβληματικός ο δημόσιος χαρακτήρας του και ότι απώτερος στόχος είναι η σταδιακή ένταξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (“Ανυπότακτη Πόλη,”).

Γίνεται ξεκάθαρη η διαφοροποίηση μερίδας της τοπικής κοινωνίας, απέναντι στις πολιτικές που οδηγούν στην απαξίωση του δημόσιου χώρου. Οι απόψεις που παρατίθενται και αναδεικνύονται από τα κείμενα, έρχονται σε σύγκρουση με τις μέχρι σήμερα επιλογές διαχείρισης του Πάρκου και κατ’

επέκταση με τις κυρίαρχες πολιτικές σε σχέση με την οργάνωση του χώρου που επιβάλλονται μέσω των πολιτικών λιτότητας. Αυτή η στάση και ο λόγος των πρωτοβουλιών αυτών, λόγω της κάθετης διαφοροποίησης τους από τον κυρίαρχο πολιτικό λόγο, οδήγησε σε αρκετές περιπτώσεις σε σύγκρουση με τις δομές και τους φορείς διαχείρισης.

Φορέας Διαχείρισης Μητροπολιτικού Πάρκου Περιβαλλοντικών και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων και Ανάπτυξης Κοινωνικής Οικονομίας "Αντώνης Τρίτσης"

Σκοπός του Φορέα

Η διαχείριση του Πάρκου έμεινε στα χέρια του ΑΣΔΑ για μια διετία. Στα τέλη του 2016, με τον Νόμο 4414 και το ΦΕΚ 149/2016, συστήνεται ο νέος "ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ «ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ»". Στόχος του Φορέα, σύμφωνα με το ΦΕΚ, είναι: α) η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και εκπαίδευση των πολιτών και μαθητών, καθώς και η ανάδειξη της ιδιαίτερης αξίας του πρασίνου εντός του αστικού ιστού, με κάθε πρόσφορο μέσο, με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων εντός του πάρκου, αλλά και εκτός αυτού, εφόσον κρίνεται σκόπιμο και πρόσφορο, β) η εκπόνηση μελετών και η υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας και εκπαίδευσης στο χώρο του Πάρκου, στον αστικό ιστό και στο φυσικό περιβάλλον της Αττικής, γ) η διαχείριση και προστασία των θεσμοθετημένων υγρότοπων «Ρέμα Πύργου Βασιλίσσης» και «Τεχνητός Υγρότοπος Νερών Πύργου Βασιλίσσης», όπως και της ορνιθοπανίδας και των άλλων μορφών άγριας ζωής που αυτοί φιλοξενούν, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις του ν. 4277/2014 (Νέο ΡΣΑ/Αττικής) και της ισχύουσας περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

Το εννεαμελές Δ.Σ του Φορέα αποτελείται από τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρο τους οποίους έχει ορίσει η Περιφέρεια Αττικής, από έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, έναν της Περιφέρειας, έναν του ΑΣΔΑ, έναν από κάθε Δήμο (Αγ. Αναργύρων-Καματερού και Ιλίου), έναν του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών και έναν της κοινωνίας των πολιτών, στην προκειμένη περίπτωση, της μη κυβερνητικής οργάνωσης "Φίλοι του Πάρκου".

Η νέα τότε κυβέρνηση αποφάσισε να ιδρύσει έναν νέο Φ.Δ, ο οποίος τουλάχιστον σε πρώτη ανάγνωση φαίνεται να ακολουθεί τα πλαίσια του προηγούμενου Οργανισμού (ΦΕΚ 2002) σε επίπεδο περιεχομένου και αρμοδιοτήτων, κάτι που επισημαίνει ο κ. Κουτσοθεοδωρής, που ήταν παρόν και συμμετείχε στις διαβουλεύσεις, από πλευράς Περιφέρειας, σε επίπεδο δημιουργίας του Νόμου, τονίζοντας ότι : «Το βασικό που έλειπε ήταν η πολιτική βούληση. Δεν είναι ο καινούριος Φορέας πολύ μακριά από το προηγούμενο σχήμα.». Παρόλα αυτά, ο Νόμος βάζει και κάποιες παραμέτρους που ενδέχεται να καθορίσουν την πορεία του σε οργανωτική και οικονομική κατεύθυνση. Οι παράμετροι αυτοί, όπως η χρηματοδότηση, η σύνθεση του Φ.Δ, αλλά και άλλα, όπως ο παράγοντας της κοινωνικής οικονομίας και οι κατευθυντήριες του ίδιου του Νόμου, θα συζητηθούν στην πορεία.

Χρηματοδότηση του Φορέα

Σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το παρελθόν είναι η χρηματοδότηση του Πάρκου, η οποία φαίνεται να συστηματοποιείται. Το ΦΕΚ149 και ο Ν4414 διαφοροποιείται σημαντικά από αυτό του ΦΕΚ 172/2002, όπου στους πόρους του Πάρκου δεν περιγράφεται κάποια τακτική χρηματοδότηση. Στο ΦΕΚ του 2016 αναφέρεται συγκεκριμένα ότι οι Πόροι του Φορέα Διαχείρισης είναι: α. Μηνιαία

πρόσοδος, το ύψος της οποίας καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Οικονομικών, από την αναλογική κατανομή των Κεντρικών Αυτοτελών Πόρων (Κ.Α.Π.) που προορίζονται για τους δήμους της Περιφέρειας Αττικής, σύμφωνα με το άρθρο 259 παράγραφοι 3 και 4 του ν. 3852/2010 όπως ισχύει, ως αντιστάθμισμα της περιβαλλοντικής ζημίας στο περιβάλλον της Αττικής, που προκαλείται από την αστική λειτουργία και τη δραστηριότητα των δήμων.[...] Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Οικονομικών και το ύψος της μηνιαίας προσόδου δύναται να αναπροσαρμόζεται ανά τριετία, ανάλογα με τη σταθεροποίηση των λειτουργικών δαπανών του Φορέα Διαχείρισης και το βαθμό επίτευξης οικονομικής αυτοτέλειας από τις δραστηριότητές του και την αξιοποίηση της παραχωρηθείσας σε αυτόν δημόσιας περιουσίας.” β. Τα ανταποδοτικά δημοτικά τέλη και δημοτικοί φόροι που εισπράττονται από τα καταστήματα που λειτουργούν εντός των ορίων του χώρου διαχειριστικής ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης. [...] γ. Πρόσοδοι από την εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων που έχουν παραχωρηθεί στον Φορέα Διαχείρισης και έσοδα από τις δραστηριότητες αυτού, σύμφωνα με τους σκοπούς του. δ. Επιχορηγήσεις, δωρεές, κληρονομίες, κληροδοσίες και κάθε είδους τακτικές ή έκτακτες εισφορές και χορηγίες φυσικών ή νομικών προσώπων, που εγκρίνονται με απόφαση του Δ.Σ. ε. Επιχορηγήσεις που δύνανται να δίδονται στον Φορέα Διαχείρισης από το Πράσινο Ταμείο, τα Προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων των Υπουργείων Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, καθώς και από τους τακτικούς προϋπολογισμούς Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ και Β΄ βαθμού. στ. Πόροι που διατίθενται από το Περιφερειακό και τα Τομεακά Συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα (ΕΣΠΑ) και λοιποί πόροι προερχόμενοι από ταμεία και λοιπά προγράμματα της Ε.Ε. ζ. Έσοδα από Προγραμματικές Συμβάσεις που δύναται να συνάπτει ο Φορέας Διαχείρισης με Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου η. Κάθε άλλο νόμιμο έσοδο που εγκρίνει το Δ.Σ..

Παρόλα αυτά υπάρχουν εντάσεις και ενστάσεις σε σχέση με το καθεστώς χρηματοδότησης του φορέα και συγκεκριμένα για την πρώτη παράγραφο, που είναι και αυτή η οποία διαφοροποιεί τον Νόμο αυτό από εκείνον του 2002. Η συγκεκριμένη παράγραφος αναφέρει ότι από τους Κεντρικούς Αυτοτελείς Πόρους (Κ.Α.Π) του συνόλου των Δήμων της Περιφέρειας Αττικής (66) θα παρακρατείται ένα ποσοστό της τάξης του 0.23% και θα παραχωρείται στον Φορέα Διαχείρισης του Πάρκου. Η απόφαση αυτή βρήκε συμμάχους, αλλά βρήκε και αντιμαχόμενους. Ο κ. Κουτσοθεοδωρής αναφέρει ότι ήταν μια «απόφαση που, ναι μεν είχε κόστος (πολιτικό όπως εξηγεί), αλλά θα δώσει ζωή στο Πάρκο σε ένα πλαίσιο δημοσιονομικής ασφυξίας.».

Έτσι και έγινε, οι κύριοι πολέμιοι αυτής της απόφασης ήταν οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπου έχει σχηματιστεί και σχετική δικογραφία σε σχέση με την συνταγματικότητα της απόφασης, τη συγκεκριμένη προσφυγή στο ΣτΕ την έκανε ο Δήμος Ιλίου. Συγκεκριμένα ο κ. Ζενέτος σε συνέντευξή του στην Εφημερίδα των Συντακτών, στις 17.08.2016, αναφέρει «Οι ΚΑΠ, που ούτως ή άλλως είναι περικομμένοι (σ.σ. κατά 60% την περίοδο 2010-2014), για να διατεθούν απαιτούν τη σύμφωνη γνώμη της ΚΕΔΕ (Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος), κάτι που δεν το βλέπω να συμβαίνει [...]» («Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτση,’”). Πέρα από τους Δήμους, προβληματισμένος σε σχέση με αυτήν την απόφαση είναι και ο κ. Διαμαντόπουλος ο οποίος αναφέρει: «Ήρθε λοιπόν η κυβέρνηση τώρα και είπε το εξής καταπληκτικό, πρώτον αυτοδιοίκηση σου παίρνω την

αρμοδιότητα, δεύτερον αυτοδιοίκηση σου παίρνω και λεφτά, γιατί έτσι θέλω, αυτή τη στιγμή τα λεφτά που παίρνει το Πάρκο είναι λεφτά της Τ.Α , είναι από τους Κ.Α.Π, είναι σαν αυτό που λέμε “κηδεία με ξένα κόλλυβα”, αυτό κάνει η κυβέρνηση τώρα. Και όλα αυτά, χωρίς να είναι ένας φορέας της τοπικής αυτοδιοίκησης, είναι ένας κρατικός φορέας.». Συμπληρώνοντας ότι :«τόσα χρόνια η κυβέρνηση δεν έβρισκε πόρους να δώσει (στο Πάρκο), η αυτοδιοίκηση ή ο ΑΣΔΑ ξόδεψαν αρκετά εκατομμύρια για να μπορέσει να επιβιώσει το Πάρκο, όχι να βελτιωθεί, για να επιβιώσει, να μην καταστραφεί. [...] από τη στιγμή που πήραν τα λεφτά από την αυτοδιοίκηση, θα μπορούσαν να το είχαν κάνει τόσα χρόνια μια χαρά, όταν ήταν υπεύθυνη η αυτοδιοίκηση, αλλά τότε δεν ήξεραν να το κάνουν.». Να σημειωθεί εδώ ότι η βασική χρηματοδότηση του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αττικής (ΑΣΔΑ), βάσει του καταστατικού ίδρυσής της ,που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Β915/1988, είναι με ποσοστό από τους ετήσιους προϋπολογισμούς των 9 δήμων που συμμετέχουν σε αυτόν. Το ποσοστό αυτό βάσει τροποποίησης που έγινε και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 1563/2017, ανέρχεται στο 1%.

Στην αντίθετη λογική φαίνεται να κινούνται όλοι οι υπόλοιποι φορείς και προσωπικότητες που δεν έχουν σχέση με την τοπική αυτοδιοίκηση. Συγκεκριμένα ο κ. Πολύζος στηρίζει αυτήν την κίνηση και θεωρεί ότι είναι αναγκαία και επιβεβλημένη για το σύνολο των μητροπολιτικών χώρων της Αθήνας, όχι μόνο για το Τρίτσης. Στην ίδια περίπτωση λογική κινείται και ο κ. Λύτρας λέγοντας ότι η κίνηση αυτή έγινε «[...] προκειμένου να μην επιβαρυνθεί ο προϋπολογισμός με νέα δαπάνη, πράγμα που θα ήταν απαγορευτικό την εποχή των μνημονίων και αντίθετο στις μνημονιακές δεσμεύσεις της χώρας». Θεωρώντας ότι ήταν μια καλή κίνηση από τη στιγμή που αυτό το ποσό «για κάθε Δήμο είναι αμελητέο» και που βάση αυτού, όμως, μπορεί να «λειτουργεί ένα πάρκο το οποίο είναι, αλλά και φιλοδοξεί η πολιτεία να γίνει, ένα μητροπολιτικό πάρκο. Άρα αυτό ήταν απόλυτα δικαιολογημένο σαν κίνηση γιατί θα έχει άμεσο ανταποδοτικό όφελος στους κατοίκους των Δήμων.». Η απόφαση αυτή βρήκε συμμάχους και σε μερίδα της τοπικής κοινωνίας, όπου θεωρεί ότι καλώς έγινε αυτή η κίνηση μετά από τόσα χρόνια.

Σε σχέση με το καθεστώς χρηματοδότησης υπάρχει και μια τρίτη άποψη, η οποία εκφράστηκε από τη δημοτική κίνηση ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α στα Δυτικά, όπου αναφέρει ότι παρόλο που ο Νόμος μιλάει για τους Κ.Α.Π, η λογική παραμένει ίδια, ότι δηλαδή μέσω της μη χρηματοδότησης, εισάγεται πιο έντονα η επιχειρηματική δραστηριότητα μέσα από τις κοινωφελείς επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι: «Η ουσία είναι ότι εισάγει μέσω αυτής της διαδικασίας την μη κρατική χρηματοδότηση του Πάρκου, αλλά σταδιακά.» (“Ανυπότακτη Πόλη,”). Συγκεκριμένα ο Νόμος αναφέρει σχετικά με το παραπάνω επιχείρημα ότι, *η μηνιαία πρόσοδος θα αναπροσαρμόζεται ανά τριετία, ανάλογα με τη σταθεροποίηση των λειτουργικών δαπανών του Φορέα Διαχείρισης και τον βαθμό επίτευξης οικονομικής αυτοτέλειας από τις δραστηριότητές του και την αξιοποίηση της παραχωρηθείσας σε αυτόν δημόσιας περιουσίας.* Επίσης εκτίμηση γίνεται, λόγω της ανάγνωσης των Ευρωπαϊκών πολιτικών χρηματοδότησης σε επίπεδο περιβαλλοντικών πολιτικών και επιχειρηματικότητας, ότι η κύρια χρηματοδότηση που θα διεκδικηθεί θα είναι μέσω των ΕΣΠΑ, όπου σήμερα απαιτούν τη σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Επίσης για την αυτοσυντήρηση, δεν αποκλείουν το γεγονός να αυξηθούν και άλλοι εμπορικές χρήσεις μέσα στο Πάρκο ή να μπει εισιτήριο κάτι που είχε συζητηθεί και παλαιότερα.

Φορέας εκ του μηδενός

Άλλο χαρακτηριστικό, που κρίνεται σημαντικό και διαφοροποιεί τον Φορέα αυτόν, είναι ότι δεν υπάρχει καμία διοικητική και οικονομική συνέχεια με αυτούς του παρελθόντος. Τα χρέη, οι υποχρεώσεις και οι εκκρεμότητες των προηγούμενων ετών περνούν στον ΑΣΔΑ, σύμφωνα με το ΦΕΚ149/2016. Συγκεκριμένα το ΦΕΚ αναφέρει: *Το σύνολο των στοιχείων του παθητικού μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον Αναπτυξιακό Σύνδεσμο Δυτικής Αθήνας (Α.Σ.Δ.Α.) και καλύπτεται με χρηματοδότηση από τους Κεντρικούς Αυτοτελείς Πόρους του άρθρου 259 του ν. 3852/2010, που καταβάλλονται σε αυτόν με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης.*

Σε σχέση με αυτήν την απόφαση πάλι οι απόψεις διίστανται. Ο κ. Διαμαντόπουλος αναφέρει: «Δυστυχώς εδώ έχει γίνει και ένα άλλο έγκλημα, που είναι ότι το Υπουργείο αποφάσισε να κάνει παρθενογένεση, η οποία δεν υπάρχει στο νομικό μας καθεστώς, αλλά το Υπουργείο έτσι θέλει, και δημιούργησαν έναν φορέα που δεν κληρονομεί τις οφειλές των προηγούμενων, αλλά τις αφήνει στον ΑΣΔΑ. Βέβαια αυτό είναι αντισυνταγματικό και δεν έχει υλοποιηθεί μέχρι τώρα και δεν μπορεί να υλοποιηθεί, αλλά δημιουργεί πρόβλημα, γιατί διάφοροι βλέπουν τις διατάξεις στο Νόμο και απευθύνονται στον ΑΣΔΑ. Εμείς έχουμε ανοίξει μια βιομηχανία με εξώδικα που τους στέλνουμε και τους λέμε "Παιδιά προσγειωθείτε! Διάδοχος του φορέα είναι ο φορέας, άρα απευθυνθείτε στο Υπουργείο που είναι εποπτεύον".».

Αντίθετα η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, αλλά και απόψεις της τοπικής κοινωνίας, που έχουν κατά περιόδους δημοσιευτεί, κρίνουν την απόφαση λυτρωτική για την πορεία του Φορέα, ο οποίος απεγκλωβίζεται από το παρελθόν του. Ο κ. Καβούρας Δημοτικός Σύμβουλος της δημοτικής κίνησης «Αλληλέγγυα Πόλη» και επικεφαλής αυτής στον Δήμου Ιλίου, σε συνέντευξή του στην *Εφημερίδα των Συντακτών*, αναφέρει: *«Ο Νόμος έρχεται να δώσει απάντηση σε μια αδιέξοδη κατάσταση. Ο νέος φορέας θα είναι απαλλαγμένος από χρέη.»*. Με τον κ. Λύτρα να συμπληρώνει ότι αν «αναλάμβανε ως διάδοχος ο σημερινός φορέας, είναι βέβαιο ότι θα διαλύονταν ο ίδιος, γιατί δεν θα μπορούσε να ασχοληθεί με τίποτα άλλο από το να βάλει μια τάξη στο μαγαζί για τις παρελθούσες χρήσεις, κάτι που και με την έλλειψη προσωπικού θα ήταν αδύνατο.».

Σύνθεση Φορέα

Ένα τρίτος παράγοντας που αναδείχθηκε, είναι η σύνθεση του Δ.Σ του Φορέα. Το Δ.Σ κουβαλάει τρία χαρακτηριστικά, έτσι όπως αυτά αναδείχθηκαν από τις συνεντεύξεις. Χαρακτηριστικά που για κάποιους, είτε μεμονωμένα, είτε στο σύνολό τους, δίνουν ένα πλεονέκτημα σε σχέση με το παρελθόν.

Προσωπικότητες

Πρώτο χαρακτηριστικό είναι οι προσωπικότητες που το απαρτίζουν. Πιο συγκεκριμένα αναφορές γίνανε για τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο, τόσο ως πρόσωπα, όσο και ως προς την ιδιότητά τους ως επιστήμονες και καθηγητές. Ο κ. Διαμαντόπουλος αναφέρει: «Κατά την προσωπική μου άποψη ο Πρόεδρος είναι καλός, αν όχι ο καλύτερος που έχει περάσει όλα αυτά τα χρόνια.», με τον κ. Ψύχα να το κάνει πιο συγκεκριμένο και να περιγράφει τα πλεονεκτήματα αυτής της επιλογής, καθώς, κατά την γνώμη του, υπάρχει «μια διοίκηση η οποία αποτελείται από ανθρώπους αξιόλογους, ανθρώπους με δημόσιο πρόσωπο, οι οποίοι ενδιαφέρονται για το Πάρκο και στους οποίους δεν μπορείς να υποσχεθείς χρήματα και να μην τα δώσεις.». Επίσης αναφέρει ότι μέσα από τον επιστημονικό τους

ρόλο αντιλαμβάνονται τον διεπιστημονικό χαρακτήρα που απαιτείται και έτσι κατά τη λήψη των αποφάσεων έρχονται σε επαφή με τους πλέον αρμόδιους. Επίσης αναδεικνύει τον ρόλο τους ως καθηγητές, όπου κατά την απαιτούμενη καταγραφή του χωρικού, κτηριακού και γενικά περιουσιακού αποθέματος του Πάρκου, κατά την ανάληψη της διοίκησης από τον Φορέα, επιστράτευσαν τους φοιτητές της σχολής αρχιτεκτόνων μηχανικών, για την περάτωση της.

Σύνθεση

Δεύτερο στοιχείο που αναδείχθηκε σε σχέση με την σύνθεση του Δ.Σ, είναι ότι περιέχει την τοπική αυτοδιοίκηση (δήμους, περιφέρεια, ΑΣΔΑ) με τις υπηρεσίες της, η οποία παρέχει τόσο την γνώση για την περιοχή, καθώς είναι ότι πλησιέστερο, θεσμικού χαρακτήρα, στους κατοίκους, την τοπική κοινωνία και τον χώρο αναφοράς ευρύτερα, όσο και μερικώς μια βοήθεια όσον αφορά στην πυρόσβεση, την αποκομιδή σκουπιδιών και άλλες παρεμφερείς περιφερειακές εργασίες.

Η συμμετοχή του ΑΣΔΑ εξασφαλίζει, πέρα από τα προαναφερθέντα, μια σημαντική τεχνική βοήθεια και εμπειρία σε μελέτες και περατώσεις έργων, καθώς διατηρεί στις τάξεις της, τόσο τεχνικά συνεργεία, όσο και μηχανικούς. Με τον κ. Πολύζο να επισημαίνει ότι: «έχει επιτευχθεί μια σημαντική συνεργασία (με τον ΑΣΔΑ), καθώς είναι και ο μοναδικός αναπτυξιακός σύνδεσμος που έχει επιβιώσει, είναι επίσης στην ίδια γεωγραφική ενότητα, εκπροσωπεί τους 9 δήμους των δυτικών συνοικιών της Αθήνας, το Πάρκο ανήκει σε αυτήν την τοπική ενότητα, έχει μια καλή γνώση του χώρου και εκ των πραγμάτων είναι αναγκαία η συνεργασία σε επίπεδο τεχνικής υποστήριξης και ανάληψης έργων, καθώς τα μέλη του Δ.Σ δεν μπορούν να αναλάβουν έργα.»

Επίσης περιέχει δυο επιστημονικούς φορείς οι οποίοι μέσω, του επιστημονικού αντικείμενού τους, ο κάθε ένας της εμπειρίας του σε αντίστοιχα ζητήματα, αλλά και της μη εμπλοκής τους με τοπικοαυτοδιοικητικά και πολιτικά συμφέροντα, μπορούν να παρέχουν μια πιο επιστημονική, αλλά και διαφορετικού τύπου διαχείριση. Από τη μια το Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Ε.Μ.Π «το οποίο έχει δείξει γνώση και εμπειρία επί του θέματος» αναφέρει ο κ. Κομματάς και από την άλλη το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο που έχει τη γνώση σε σχέση με τη διαχείριση του πρασίνου. Παρόλα αυτά ο κ. Πολύζος επισημαίνει ότι η «[...] συμβολή των δυο πανεπιστημιακών ιδρυμάτων είναι κάτι που εγώ το θεωρώ αυτονόητο», αλλά ταυτόχρονα μιλάει και για το Τ.Ε.Ι Αθηνών-Πειραιώς και την ανάγκη συνεργασίας με αυτό: «καθώς έχουν και μια εντοπιότητα με το χώρο και φαίνεται ότι δραστηριοποιούνται περισσότερο από εμάς (πανεπιστήμια) σε μερικά πράγματα.»

Τελευταίο αλλά καθοριστικό, σε σχέση με τη σύνθεση, όπως αναφέρθηκε επανειλημμένα, είναι η συμμετοχή της τοπικής κοινωνία, μέσω της συμμετοχής των “Φίλων του Πάρκου”. Συγκεκριμένα ο κ. Ρουσίας αναφέρει ότι ήταν «αυτοί που έκαναν σε εθελοντικό επίπεδο ότι μπορούσαν και μπόρεσαν και κράτησαν το Πάρκο λίγο και δεν έπεσε στην ολική καταστροφή.», με τον κ. Λύτρα να συμπληρώνει ότι «έπρεπε κάποια στιγμή να ακουστεί η δική τους φωνή (κατοίκων)». Σημαντικό το θεωρεί ο κ. Κουτσοθεοδωρής, από πλευράς σύνδεσης με την τοπική κοινωνία, αναδεικνύοντας την πολιτική σημασία της επιλογής. «Επίσης βασικό είναι ότι έβαλε στη συνάρτηση την κοινωνία των πολιτών. Έτυχε στην προκειμένη περίπτωση να ορίσει ο Υπουργός τους “Φίλους του Πάρκου”, που είναι ένα πλατύ πράγμα, αλλά το βασικό είναι ότι μπαίνει η λογική ότι σε τέτοιου είδους πράγματα αν δεν μπει και η κοινωνία μέσα στη διαχείριση θα είναι ένα πράγμα αποστεωμένο, γραφειοκρατικό, που ανάλογα με

την καλή διάθεση του κάθε ενός θα πηγαίνει καλύτερα ή χειρότερα.[...] τότε μπορούμε να πούμε ότι έχει μέλλον το σχήμα έτσι όπως το οραματιζόμαστε.». Αντίθεση με την αισιόδοξη στάση των περισσότερων είχε μέλος της ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α και κάτοικος της περιοχής, όπου αναφέρει ότι η επιλογή των “Φίλων του Πάρκου” δεν είναι τυχαία καθώς «Οι φίλοι του Πάρκου πάντα συνεριζόντουσαν με τους κατά περιόδους φορείς διαχείρισης και δεν είναι κάτι άλλο από μια εθελοντική προσφορά προς το Πάρκο. Δεν έχουν κάποιο πολιτικό λόγο και περιεχόμενο, ούτε κάποιο διεκδικητικό χαρακτήρα. Για αυτό και τους διαλέξανε και τους έβαλαν στο Δ.Σ , ως αντιπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών.».

Οι “Φίλοι του Πάρκου” είναι μια ομάδα κατοίκων, που ανέκαθεν δραστηριοποιούνταν στο χώρο του Πάρκου, μερικοί εξ αυτών πριν ακόμα υπάρξει στη σημερινή του μορφή. Η διακήρυξη τους στο προφίλ που διατηρούν στα social media αναφέρει: “Οι “Φίλοι του Πάρκου Τρίτση” είναι Εθελοντικός, Περιβαλλοντικός Σύλλογος. Σκοπός του συλλόγου είναι: Η εθελοντική δράση και προσφορά για την υπεράσπιση, προστασία και ενίσχυση του χαρακτήρα και της φυσιογνωμίας του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης. Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα τόσο τοπικά , όσο και ευρύτερα. Η διάδοση της αγάπης για τη φύση και κατ’ επέκταση η δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης.” (Φίλοι του Πάρκου). Τα ερωτηματικά που μπαίνουν σε σχέση με τους “Φίλους του Πάρκου” αφορούν, όχι τις προθέσεις ή το ποιόν των ανθρώπων αυτών, καθώς ούτε και την προσφορά τους στο Πάρκο, ιδιαίτερα την περίοδο που αυτό ήταν “ορφανό” από την πολιτεία. Κυρίως έχουν να κάνουν με την απεύθυνση και το περιεχόμενο του περιβαλλοντικού αυτού συλλόγου. Έχουν ρόλο κυρίως ενημερωτικό προς το κοινό που τους παρακολουθεί από τα social media, μέσω των οποίων δημοσιεύουν θέματα γενικού περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, ενώ το site τους είναι ανενεργό από το 2010. Δεν είναι στόχος η κριτική στην ομάδα αυτή, αλλά αποτελεί γεγονός ότι αυτή τη στιγμή είναι δύσκολο να ισχυριστεί κανείς ότι οι “Φίλοι του Πάρκου” έχουν ενεργή παρουσία εντός της κοινωνίας και αποτελούν την φωνή της εντός του Δ.Σ, παρόλο που η εμπειρία μεμονωμένων ατόμων του συλλόγου αυτού είναι κρίσιμη σε σχέση με το Πάρκο. Η κοινωνία εντός του Πάρκου, με τις δυσκολίες που κουβαλάει αυτό το εγχείρημα, είναι σίγουρα κάτι περισσότερο από μια ομάδα περιβαλλοντικών ενδιαφερόντων και εθελοντικής εργασίας.

Πλειοψηφία

Τρίτο στοιχείο και πιο πολυσυζητημένο είναι η πλειοψηφία που φαίνεται να έχει η τοπική αυτοδιοίκηση. Ο Ν.4414/2016, που αφορά την σύσταση του νέου Φ.Δ (Φορέα Διαχείρισης), ορίζει εννεαμελές Δ.Σ , όπου την πλειοψηφία, σε πρώτη ανάγνωση, φαίνεται να την έχει η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς ο Πρόεδρος και ακόμη ένα μέλος ορίζονται από την Περιφέρεια, οι όμοροι Δήμοι (Αγ. Ανάργυροι και Ίλιον) έχουν από έναν ο κάθε ένας και τέλος θέση στο Δ.Σ έχει και ένας εκπρόσωπος του ΑΣΔΑ. Το εννεαμελές συμπληρώνουν ένας από κάθε Πανεπιστήμιο (Ε.Μ.Π και Γεωπονικό), ένας από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και ένας από την Κοινωνία των Πολιτών. Η πραγματικότητα διαμορφώνεται τελικά στα 5/9 υπέρ της αυτοδιοίκησης. Παρόλα αυτά οι απόψεις σε σχέση με τη σύνθεση, αλλά και τον τρόπο συγκρότησης του Δ.Σ, ποικίλουν.

Θετικές απόψεις έχουν εκφραστεί κυρίως από την τοπική αυτοδιοίκηση με τον κ.Ελαιοτριβάρη να επικροτεί την κίνηση και να εξηγεί ότι με την πλειοψηφία αυτή «δεν γίνεται κάθε φορά που γίνονται εκλογές και αλλάζει η κυβέρνηση να αλλάζει η πλειοψηφία και η φιλοσοφία του Πάρκου, έτσι

διατηρείται η υγεία, δεν μπορούν να αλλάξουν πολιτική κατεύθυνση όλοι οι Δήμοι μαζί και η Περιφέρεια και ο ΑΣΔΑ. Θα πρέπει λοιπόν να συμφωνήσει όλη η δυτική Αθήνα τι θέλει από το Πάρκο.». Αντίστοιχα υπάρχουν και άνθρωποι της τοπικής κοινωνίας, αλλά και της αντιπολίτευσης των όμορων Δήμων που στηρίζουν και θεωρούν πολύ σημαντικό το γεγονός ότι την πλειοψηφία την έχει η τοπική αυτοδιοίκηση, κυρίως διότι έχουν καλύτερη γνώση των τοπικών συνθηκών σε κοινωνικό και χωρικό επίπεδο.

Από την άλλη όμως υπάρχουν και απόψεις που κοιτάνε πιο επιφυλακτικά την επιλογή αυτή. Οι απόψεις αυτές έρχονται κυρίως από μέλη της τοπικής κοινωνίας, που έχουν χρόνια εμπειρία στο Πάρκο και έχουν συμμετάσχει σε κινηματικές διαδικασίες σε σχέση με τη διεκδίκηση του δημόσιου και ενιαίου χαρακτήρα του. Παρόλο που αναγνωρίζεται η αρχή της εντοπιότητας σε σχέση με τον χώρο, προβάλλουν εκείνα τα ζητήματα που οδήγησαν στην πρόσφατη κακή του κατάσταση και επικεντρώνονται στη μέχρι σήμερα μη ωφέλιμη για το Πάρκο στάση των Δήμων. Στην κατεύθυνση αυτή μέλος των "Φίλων του Πάρκου" αναφέρει «αποτέλεσμα αυτής της επιλογής είναι ότι εμείς προβληματιζόμασταν πάρα πολύ με το αν θα έπρεπε να υπάρχει πλειοψηφία της αυτοδιοίκησης. Άποψη μου είναι ότι το Πάρκο χρειάζεται σαφώς να υπάρχει αντιπροσώπευση από τους Δήμους, αλλά θα πρέπει να έχει και ανθρώπους, πώς να τους χαρακτηρίσω, "τεχνοκράτες", που να ξέρουν το αντικείμενο, όπου θα μπορούν να λειτουργούν και να δουλεύουν ανεπηρέαστοι από όποια συμφέροντα.»

Σε μια λογική αμφισβήτησης, της σύνθεσης του Φ.Δ, είναι και ο κ. Διαμαντόπουλος που αναφέρει ότι ο Πρόεδρος και τα μέλη του Δ.Σ, ανεξαρτήτως της ιδιότητας ή της προέλευσης τους, πρέπει να είναι θεσμικά. Εξηγεί ότι «το πρόβλημα είναι θεσμικό, αλλάζει ο Υπουργός ξηλώνει και τον Πρόεδρο για να βάλει τον δικό του. Δεν χρειάζεται να αλλάξει η κυβέρνηση μόνο ο Υπουργός να αλλάξει. [...] Δεν μπορεί να δουλέψει ένας φορέας έτσι. Δεν μπορεί να έχει την αρμοδιότητα ένας Πρόεδρος και ένας Δήμαρχος, ή ένας Περιφερειάρχης να τον αλλάζει.» Σε αντίθεση με τη μέχρι τώρα λογική ο ΑΣΔΑ, σύμφωνα με τον κ. Διαμαντόπουλο, είχε προτείνει «ασχέτως πολιτικού χρώματος, Πρόεδρος του φορέα να είναι κάποιος αντιπεριφερειάρχης του δυτικού τομέα. Σήμερα είναι ο κ. Τζόκας, αύριο ας είναι όποιος θέλει. Αλλά είναι εκλεγμένος για πέντε χρόνια και δεν μπορεί κανείς να τον αλλάξει, γιατί έτσι θέλει.». Τέλος, συμπληρώνει ότι «η δομή του φορέα δεν δίνει την εικόνα ότι κουβαλάει χαρακτηριστικά που μπορούν να κάνουν τη διαφορά σαν θεσμός.».

Τέλος από την πλευρά του Υπουργείου ο κ. Ρούσιος δηλώνει ότι η σύνθεση του Φ.Δ είναι αυτή που μπορεί να «εξασφαλίζει ότι το Πάρκο έχει την ευκαιρία να αλλάξει λίγο τη σημερινή κατάσταση και να γυρίσει σε μια αναπτυξιακή πορεία και σε μια καλύτερη υπηρεσία που θα προσφέρει στους επισκέπτες του.».

Πλάνο και υποχρεώσεις

Χαρακτηριστικό του καινούριου Νόμου, που από τους ερωτηθέντες κρίθηκε κρίσιμο για την εν δυνάμει επιτυχία του Φορέα, είναι η αναλυτική περιγραφή των υποχρεώσεων και των προγραμματισμών που οφείλει να κάνει το Δ.Σ από την αρχή της ίδρυσής του. Επίσης του αποδίδονται υποχρεώσεις, ως προς τη θεσμική και χωρική κατοχύρωση του χώρου, αλλά και περιγράφονται εκτενώς τα χαρακτηριστικά και η φυσιογνωμία του χώρου. Στη λογική αυτή δεν εκφράστηκαν αντικρουόμενες απόψεις. Ο κ. Λύτρας

κάνει λεπτομερή περιγραφή των στοχεύσεων του Νόμου. «Ο Νόμος [...] περιγράφει τους σκοπούς του Πάρκου και τους θεματικούς άξονες πάνω στους οποίους πρέπει να αναπτυχθεί η δράση του. Με αυτή την έννοια και παρόλο που φαίνεται κάπως προδιαγεγραμμένο, στην πραγματικότητα όμως μπαίνουν, μέσα από αυτούς τους θεματικούς, όλες οι αναγκαίες ασφαλιστικές δικλίδες για να κινηθεί το Πάρκο σε μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Δηλαδή στον δημόσιο και ενιαίο χαρακτήρα του [...] αλλά και σε σχέση με τις δράσεις του, οι οποίες θα εξασφαλίζουν τον περιβαλλοντικό και εκπαιδευτικό του χαρακτήρα. [...]Εξασφαλίζει επίσης το Πάρκο και μελλοντικά σε σχέση με επόμενες διοικήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν αυθαίρετα να δώσουν ένα χαρακτήρα στο Πάρκο ασύμβατο με την αρχική λογική ίδρυσης του.» Ο κ. Μπελαβίλας περιγράφοντας το έργο που ανέλαβε ο Φ.Δ, ως προς την κατοχύρωσή του, επισημαίνει το ότι ο Νόμος ουσιαστικά βάζει φρένο σε διεκδικήσεις και δημιουργεί τις συνθήκες εκκαθάρισης διαφόρων καταστάσεων από το παρελθόν. Ενώ, συμπληρώνει ότι «...» με το ειδικό χωρικό σχέδιο που στήνουμε αυτή τη στιγμή, επιχειρούμε να λύσουμε αυτό το γρίφο (σε σχέση με τις χρήσεις γης και τις διεκδικήσεις σε χώρο που έχουν οι Δήμοι και άλλοι). Ένα νέο σχέδιο το οποίο θα πει ναι όλο αυτό θα είναι Πάρκο και δεν θα επιτρέπει σε κανέναν Δήμο να έρθει και να ισχυριστεί οτιδήποτε σε σχέση με τις χρήσεις του χώρου. Αυτό είναι και το master plan του φορέα. Ένα ειδικό χωρικό σχέδιο και μια μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, που θα επιβεβαιώσει τον αρχικό σχεδιασμό. Πρακτικά, με διαφορά 20 χρόνων, φτιάχνουμε το ειδικό master plan, γιατί το σχέδιο υπάρχει (μελέτη Παπαγιάννη), για να πάρει τη βούλα των Υπουργείων, ώστε να τελειώσουν αυτές οι εκκρεμότητες και οι αντιφάσεις. Επίσης, κάτι τέτοιο κατοχυρώνει και τον φορέα, καθώς η θητεία είναι τρία χρόνια, οπότε επιδιώκουμε συνέχεια χωρική, θεσμική και οργανωτική.». Το ίδιο περιγράφει και ο κ. Λύτρας, αλλά και ο κ. Πολύζος σε χωρικό επίπεδο, όπου ο τελευταίος αναφέρει: «Σήμερα στόχος είναι η διεκδίκηση αυτών των 913 στρεμμάτων, γιατί ο φορέας μέχρι σήμερα διαχειριζόταν 600 κάτι στρέμματα.», βάζοντας το ζήτημα των διεκδικήσεων ως προς τους Δήμους και τα διάφορα Ιδρύματα που βρίσκονται εντός του, αλλά και το ξεκαθάρισμα του τοπίου σε σχέση με τις χρήσεις γης. Η παραπάνω λογική περιγράφηκε και στην τριήμερη παρουσίαση που έκανε ο Φ.Δ στις 9-10-11/6/2017 σε σχέση με τον προγραμματισμό του. «Ο στόχος του φορέα, έτσι όπως έχει περιγραφεί, είναι η διασφάλιση του ενιαίου και δημόσιου χαρακτήρα του Πάρκου.» συμπληρώνει ο κ. Κομματάς.

Κοινωνική Οικονομία

Τελευταία διαφοροποίηση του Φ.Δ από τον προηγούμενο Νόμο είναι η αναφορά στο θεσμό της Κοινωνικής Οικονομίας, ο οποίος δεν συγκαταλέγεται απλώς στις ενότητες του ΦΕΚ, αλλά βρίσκεται στον τίτλο του Φορέα, δίπλα στις βασικές ιδιότητες του Πάρκου, που είναι η Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και Εκπαίδευση. Το εγχείρημα των ΚΟΙΝΣΕΠ βρήκε πολέμιους, αλλά και υποστηρικτές, είτε ως γενική πολιτική, είτε συγκεκριμένα όσον αφορά στο Πάρκο.

Από πλευράς Υπουργείου, ο κ. Ρούσιας,, ως το πλέον αρμόδιο θεσμικό πρόσωπο σε σχέση με τις πολιτικές κατευθύνσεις της σημερινής κυβέρνησης, σημειώνει αναφορικά με τον θεσμό της κοινωνικής οικονομίας: «Η κοινωνική οικονομία είναι μια μεγάλη ιστορία και καταρχάς έχει να κάνει με το τι ανάπτυξη θέλουμε, όχι μόνο εμείς σαν Ελλάδα, αλλά γενικά στις ανεπτυγμένες χώρες. [...] Ο τρίτος τομέας της οικονομίας, δηλαδή η σύμπραξη του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, ή οι λεγόμενες ΚΟΙΝΣΕΠ, σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία ή η Γερμανία, ξεπήδησε από μόνος του ως υποχρέωση αυτών των ανθρώπων να βρουν μια διέξοδο, ώστε να μπορέσουν να βάλουν σημαντικά πράγματα σε

λειτουργία, που δεν μπορούσαν με τα πλαίσια, είτε τα οικονομοτεχνικά, δηλαδή του κέρδους, είτε τα διοικητικά, δηλαδή τα δημοτικά ή τα κυβερνητικά.» Στην ίδια λογική της πρωταρχικής ανάγκης, αλλά με πιο ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά κινείται και ο κ. Κομμάτας που μιλάει για «πιθανή απάντηση στην καπιταλιστική κρίση που όλοι βιώνουμε», αλλά και ο κ. Κουτσοθεοδωρής, αναφέρει «Στην ουσία πάντα υπήρχε ένα αίτημα από ιδεολογικά χαρακτηρισμένους χώρους αμφισβήτησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής μέσα από νέες μορφές. Δεν λέω ότι είναι ντε και καλά η κοινωνική οικονομία ένα αντικαπιταλιστικό πρότυπο, όμως είναι σημείο που διαρρηγνύει το βασικό μοντέλο παραγωγής.» Ενώ αναλύει το πολιτικό υπόβαθρο που οφείλουν να έχουν, σύμφωνα με τον ίδιο. «Έχουν γίνει πολλές δράσεις αλληλεγγύης ας πούμε στην κοινωνία, δηλαδή πως δεν θα κάνουμε μια φιλανθρωπία να μοιράσουμε τη φτώχεια μας, αλλά με ένα διεκδικητικό πρόσημο και ένα πρόσημο αξιοπρέπειας να βοηθήσει ο ένας τον άλλο. Αλλά δεν έχουμε βρει τρόπο οι μηχανικοί, που λόγο κρίσης βρέθηκαν εκτός παραγωγής, να κάνουν συνεταιρισμούς. Δεν μπόρεσε το κίνημα αλληλεγγύης να μετουσιωθεί σε κάτι άλλο. Αυτό νομίζω είναι η κοινωνική οικονομία, ειδικά στη σημερινή συγκυρία.» Παρόλα αυτά επισημαίνει ότι: «Δεν μπορεί να γίνει και το ανάποδο, να φτιάξεις με το ζόρι συνεταιρισμούς, το είδαμε απέτυχε. Σαφώς οφείλει η πολιτεία να ενημερώσει και να προωθήσει τη λογική, αλλά δεν παύει η αφετηρία να είναι η ανάγκη.», ανάγοντας την ανάγκη, σε βασικό παράγοντα εφαρμογής και επιτυχίας των δομών αυτών. Κάτι που σημειώνει και ο κ. Ρουσίας, όπου ισχυρίζεται ότι επειδή στην Ελλάδα επιβλήθηκε ως νόμος και όχι το ανάποδο, υπάρχουν ακόμα πολλά κενά με βασικό το να καταφέρουν στο περιβάλλον της κρίσης να καταστούν βιώσιμες. Το αποτέλεσμα σύμφωνα με τον ίδιο είναι ότι «πάρα πολλοί έφτιαξαν ΚΟΙΝΣΕΠ για διάφορους άλλους λόγους, παρά γι' αυτόν για τον οποίο προορίζονταν και που υπήρξε η αναγκαιότητα να θεσμοθετηθεί.»

Το πολιτικό περιεχόμενο που εκφράσανε από πλευράς πολιτείας το Υπουργείο και η Περιφέρεια αναγνωρίζει και ο Διευθυντής του Πάρκου κ. Λύτρας όπου αναφέρει «...] γενικά υπάρχει η πολιτική βούληση από την πολιτεία να προχωρήσει (το ζήτημα της κοινωνικής οικονομίας), γιατί γενικά αντιμετωπίζει τις ΚΟΙΝΣΕΠ ως ένα μοχλό παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας.» Στην ίδια λογική κινείται και ο Πρόεδρος κ. Πολύζος, επισημαίνοντας τη σημασία τους εντός του Πάρκου και της κοινωνίας, στην ημερίδα που έγινε το καλοκαίρι παρουσία του τότε Υπουργού Περιβάλλοντος κ. Σκουρλέτη.

Σε σχέση με το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα όλοι όσοι αναγνωρίζουν τις δομές αυτές, σημειώνουν το πολύπλοκο θεσμικό πλαίσιο. Χαρακτηριστικά ο κ. Κουτσοθεοδωρής αναφέρει: «Είναι ακόμα ασαφές το πλαίσιο τους, βρισκόμαστε σε φάση ψηλάφησης τέτοιων μορφών οικονομικής οργάνωσης.»

Ενώ κάποιοι, κυρίως θεσμικά πρόσωπα του Υπουργείου και της Περιφέρειας, βλέπουν ένα ρόλο βοηθητικό που ήρθε να παίξει το Πάρκο στην ψηλάφηση αυτών των δομών στη σημερινή συνθήκη. «Θεωρώ ότι το Πάρκο λόγω του εύρους του και του κοινωνικού σκοπού που επιτελεί, έχει τη δυνατότητα να φιλοξενήσει φορείς κοινωνικής οικονομίας.» αναφέρει ο κ. Ρούσιος.

Σε σχέση με τη μη επιτυχημένη εφαρμογή μέχρι τώρα αναφέρει ο κ. Ρούσιος «...] είναι ακόμα σε ανώριμο στάδιο γιατί είναι και ανώριμη η ελληνική κοινωνία στο κομμάτι της κοινωνικής οικονομία και του κοινωνικού επιχειρείν.» Ο κ. Κουτσοθεοδωρής προσθέτει, πέρα από την πρωταρχική ανάγκη που αναφέρθηκε παραπάνω, και τον παράγοντα θεσμικό πλαίσιο με έναν αντιφατικό τρόπο. Από τη μια

αναφέρει την ανάγκη ύπαρξης ένας σφικτού θεσμικού πλαισίου, που θεωρεί ότι είναι απαραίτητο «για να αποφύγεις τη διαπλοκή του παρελθόντος». Αλλά από την άλλη, θεωρεί ότι το πλαίσιο αυτό «σου έχει αποστεώσει όλες τις δυνατότητες να κάνεις άλλη πολιτική.»

Οι απόψεις, όσων βλέπουν θετικά το εγχείρημα των ΚΟΙΝΣΕΠ στο Πάρκο, ποικίλουν, είτε ανάλογα με την ιδιότητα του καθενός, είτε με την αντίληψή του σε σχέση με τον προγραμματισμό του Φ.Δ. Τα θεσμικά πρόσωπα, Περιφέρεια και Υπουργείο, έτσι όπως αναλύθηκε, βλέπουν τόσο την “ανωριμότητα” της κοινωνίας, όσο και το περίπλοκο θεσμικό πλαίσιο, να τις καθυστερεί σε σχέση με την εφαρμογή τους.

Οι άμεσα υπεύθυνοι και νομικά πρόσωπα του Πάρκου Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος και Διευθυντής αναφέρουν τη διάθεση από πλευράς Πάρκου να δώσει προτεραιότητα σε αυτά τα εγχειρήματα, απέναντι σε ιδιωτικές εταιρίες, χωρίς να παρακάμπτεται η νόμιμη οδός, δηλαδή οι διαγωνισμοί ανάθεσης. Οι προσωπικές τους απόψεις δεν ταυτίζονται αλλά επιθυμούν τη διασφάλιση της νομιμότητας. Ειδικά ο κ. Μπελαβίλας αναφέρει «...] θα πρέπει να επιβεβαιώνει την αποτελεσματικότητα της (η ΚΟΙΝΣΕΠ), όχι με ανταγωνιστικά κριτήρια σε σχέση με μια ιδιωτική εταιρεία που μπορεί να ζητάει λιγότερα, αλλά για αυτό που έχουμε συμφωνήσει. Πρέπει να λειτουργήσουν ως αυτόνομες συνεταιριστικές μονάδες, που πρέπει να λειτουργήσουν και να βγάλουν τα λεφτά τους, κάνοντας μια πρόταση που θα είναι βιώσιμη.». Ο κ. Λύτρας προσθέτει επ’ αυτού ότι η ομάδα που κατέθεσε την πρόταση δεν ήταν ορθά προετοιμασμένη, καθώς δεν είχε τα απαραίτητα δικαιολογητικά και έτσι η πρόταση απορρίφθηκε, βέβαια σε προσωπικό επίπεδο ο κ. Πολύζος ισχυρίζεται ότι η γραφειοκρατία είναι αυτή που αποθαρρύνει αυτές τις προσπάθειες. Ο κ. Λύτρας αναφέρει ότι γενικά είναι δύσκολο να διακρίνεις, το αν μια ομάδα είναι όντως ΚΟΙΝΣΕΠ ή υποβόσκουν επιχειρηματικά συμφέροντα, έτσι υπάρχει μια σχετική ατομία στο Δ.Σ. Επίσης αναφέρει και τη χρονική συγκυρία ως τροχοπέδη, «ο φορέας έχει να αντιμετωπίσει ένα βουνό προβλήματα και δεν είναι εύκολο να επικεντρωθεί μόνο σε ένα πράγμα και ειδικά όταν αυτό αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εφαρμογή.».

Από πλευράς του Δήμου Αγ. Αναργύρων, ενώ αναγνωρίζει την ουσία του εγχειρήματος, έτσι όπως περιγράφηκε, σημειώνει τη γραφειοκρατική δυσκολία, αλλά το βασικό πρόβλημα το βλέπει σε σχέση με την έλλειψη πρωτοβουλίας από τα νομικά πρόσωπα του Φ.Δ και συνολικά του Δ.Σ.

Τέλος η κοινωνία των πολιτών, στην προκειμένη περίπτωση, οι “Φίλοι του Πάρκου”, θέλουν τις δομές αυτές, αλλά βάζουν ως άμεση προτεραιότητα να είναι και λειτουργικές. Συγκεκριμένα αναφέρουν: «Άποψη μας είναι να δίνεται μια προτεραιότητα σε αυτής της μορφής επιχειρήσεις, αλλά όμως θα πρέπει να υπάρχουν σοβαρά προσόντα και γνώση του αντικειμένου, ώστε να μπορεί να λειτουργήσει. Υπήρξε μια προσπάθεια, αλλά στην πρόταση που έκαναν στον διαγωνισμό δεν ήταν όπως θα έπρεπε προετοιμασμένοι, με αποτέλεσμα να δοθεί σε μια εταιρία κλασικής μορφής.» . Αναδεικνύοντας έτσι τον πρωταρχικό ρόλο που παίζει για αυτούς η λειτουργικότητα του Πάρκου και η εξασφάλισή του. Τόσο ο κ. Λύτρας, όσο και οι “Φίλοι του Πάρκου” αναφέρονται σε έναν διαγωνισμό που έγινε σε σχέση με την φύλαξη του Πάρκου, όπου κατέθεσαν πρόταση μια ομάδα ανθρώπων που σύστησαν μια ΚΟΙΝΣΕΠ για αυτό τον λόγο, αλλά που τελικά η πρόταση δεν ήταν ικανή, σύμφωνα με τον Φορέα, να αναλάβει τη φύλαξη, καθώς εκκρεμούσαν πολλά ζητήματα σε σχέση με το θεσμικό κομμάτι της πρότασής τους.

Παρόλα αυτά υπάρχουν και απόψεις που δεν βλέπουν με θετικό τρόπο τις ΚΟΙΝΣΕΠ, τόσο συνολικά όσο και πιο συγκεκριμένα σε σχέση με το Πάρκο. Ειδικότερα από πλευράς της δημοτικής κίνησης της ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α αναφέρεται ότι οι ΚΟΙΝΣΕΠ «...» είναι η είσοδος της επιχειρηματικής δραστηριότητας στο Πάρκο. Ο νόμος λέει ότι μετά τα 2-3 χρόνια δεν θα υπάρχει χρηματοδότηση από το κράτος, αυτό σημαίνει ότι αφήνουμε τη χρηματοδότηση κάπου αλλού. [...]Το Πάρκο πρέπει να έχει δημόσιο χαρακτήρα και να είναι ανοιχτό για όλο τον κόσμο, οποιαδήποτε λογική οικονομικής αξιοποίησής του δεν χωράει στον χαρακτήρα του Πάρκου και πόσο μάλλον όταν μιλάμε για περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, είναι αντιφατικό να επιχειρείς εις βάρος της φύσης και να αντλείς υπεραξία από αυτήν.». Ενώ συμπληρώνει ότι: «Εμείς δεν είμαστε με την ανταποδοτικότητα έτσι όπως αναφέρεται, θα μπορούσαν κάλλιστα να μπουν στους χώρους διάφοροι κοινωνικοί φορείς και να τους λειτουργήσουν ανάλογα.». Στην ίδια περίπτωση λογική τοποθετείτε σε προσωπικό επίπεδο ο κ. Διαμαντόπουλος όπου μεταξύ άλλων λέει: «Αυτό κατά τη γνώμη μου είναι ιδεολόγημα του Υπουργού που το ψήφισε και δεν έχει καμία επαφή με την πραγματικότητα, εκτός και αν θέλει να πάει στη σταδιακή ιδιωτικοποίηση του Πάρκου. Δεν έχουμε την πολυτέλεια αυτή τη στιγμή στο Πάρκο, έτσι όπως είναι, να αρχίσουμε να βάζουμε στη συνολική έκταση του Πάρκου τέτοιες ιδιωτικές λειτουργίες , γιατί τώρα κοιτάζτε να δείτε πέρα από τα πώς τα βαφτίζουμε στο τέλος ιδιωτικά είναι, απλώς παίζουμε με τις λέξεις και για το ποιος είναι ο ιδιοκτήτης, αν είναι μια ευρύτερη ομάδα ανέργων ή δεν ξέρω εγώ τι είναι όλα αυτά τα σχήματα το ΚΑΛΟ, τα ΚΟΙΝΣΕΠ κτλ ή αν είναι ένας ιδιώτης με το κεφάλαιο.». Δεν τίθεται συνολικά αντίθετος με τις δομές αυτές, αλλά σημειώνει ότι: «Λίγες είναι δυστυχώς αυτή τη στιγμή οι ΚΟΙΝΣΕΠ, οι οποίες δικαιώνουν το όνομα τους, δηλαδή είναι πραγματικά αυτό και δεν ξεφεύγουν και γίνονται μια άλλη επιχείρηση, που απλώς είναι πολυμετοχική ως το πούμε.». »

Η πρωταρχική ανάγκη της κοινωνικής οικονομίας βασίζεται στις έννοιες της αλληλεγγύης και της αυτοοργάνωσης, έννοιες που δεν συμβαδίζουν με τις κυρίαρχες πολιτικές, καθώς γεννιούνται στην ανάγκη για επιβίωση, με όρους αξιοπρέπειας του πληγέντα, από την οικονομική κρίση και των πολιτικών λιτότητας, πολίτη. Η θεσμική ενσωμάτωση των δομών αυτών, με όρους επιχειρηματικότητας, μέσω προγραμμάτων χρηματοδότησης, αλλοιώνει τον χαρακτήρα τους και δείχνει να μη βρίσκει ουσιαστική εφαρμογή. Όπως αναφέρθηκε πολλάκις και παραπάνω, το εγχείρημα είναι καινούργιο τόσο θεσμικά για το κράτος και τις δομές του, όσο και για τον κόσμο που τολμά να επιχειρήσει προς αυτή την κατεύθυνση, έτσι δεν μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την εφαρμογή του. Η παρουσία τέτοιων δομών στο Πάρκο, βασισμένων σε αρχές αυτοοργάνωσης και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, δεν μπορεί να είναι παρά ευπρόσδεκτες, όπως επισημαίνουν και πολλοί από τους ερωτηθέντες, στο βαθμό, όπως τονίζεται, που διατηρούν τα χαρακτηριστικά τους και απευθύνονται σε ανέργους και άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, που αποτελούν και την πλειοψηφία των όμορων περιοχών του Πάρκου. Η ουσιαστική λειτουργία τέτοιων δομών μόνο θετικά στοιχεία μπορεί να βάλει, ως προς την κοινωνική συνοχή, προβάλλοντας μια διαφοροποιημένη άποψη σε σχέση με την κοινωνική και οικονομική οργάνωση.

Στα πλαίσια μιας γενικής κριτικής στο εγχείρημα του νέου Φ.Δ και με βάση της πληροφορίες από δημοσιογραφικό υλικό που συγκεντρώθηκε, επιφυλακτική είναι η τοποθέτηση του Δήμου Ιλίου σε σχέση με το νέο Νόμο συνολικά. Σε τοποθέτηση του δημάρχου κ. Ζενέτου στην Εφημερίδα των Συντακτών σε άρθρο του Στέργιου Ζιαμπάκα στις 17.08.2016 αναφέρει: «Το 2002 είχε γίνει για το

πάрко το ίδιο εποπτευόμενο νομικό πρόσωπο, καρμπόν με το σημερινό και απέτυχε». Η άποψη του Δήμου αυτή και η επιφυλακτικότητα του φαίνεται και από τη στάση του εντός του Δ.Σ του Φ.Δ, καθώς δεν συμμετέχει σε αυτό παρά μόνο ως παρατηρητής (“Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντ. Τρίτση,’”).

Ελλείψεις του νόμου 4414

Παρόλα αυτά εντοπίζονται και ελλείψεις, από τους ερωτηθέντες, στον νέο Νόμο κυρίως όσον αφορά στην διαδικασία στελέχωσης του Πάρκου σε επίπεδο εργαζομένων. Η διαδικασία της απόσπασης από άλλους φορείς του δημοσίου είναι χρονοβόρα και στις περισσότερες περιπτώσεις αδύνατη λόγω του ασφυκτικού θεσμικού πλαισίου, όπως εξηγεί ο κ. Λύτρας. Επίσης, σε σχέση με την τομή που κάνει ο καινούριος Νόμος και προβλέπει έναν Γενικό Διευθυντή, οι απόψεις είναι θετικές, από εκείνους τους ερωτηθέντες που κρίνουν ευρύτερα αξιόλογο το θεσμικό πλαίσιο. Παρόλα αυτά ο κ. Ελαιοτριβάρης αναφέρει: «Πρόβλημα του Φ.Δ είναι και η έλλειψη προσωπικού [...] δεν έχει έναν μόνιμο διευθυντή να ξέρει τους Νόμους, όχι τον διορισμένο κάθε φορά (που προβλέπει ο Ν4414/2016), αλλά έναν μόνιμο, να ξέρει τα πάντα για το Πάρκο και να ξέρει τα διαδικαστικά, ώστε να προχωρούν γρήγορα οι καταστάσεις.». Συμπληρώνοντας ότι «[...] στο πάρκο, δυστυχώς, πρέπει να τα κάνουμε όλα μόνοι μας και από το μηδέν κάθε φορά.»

Οι επισημάνσεις αυτές βασίζονται στη μέχρι σήμερα εμπειρία των ερωτηθέντων, παρόλα αυτά είναι ζητήματα που πάλι emπίπτουν σε δυσκίνητα θεσμικά πλαίσια, αλλά που γενικά, όπως αναφέρθηκε από τους καθ’ όλα αρμόδιους, στόχος είναι να επιλυθούν άμεσα.

Ένας και μισός χρόνος ζωής του νέου Φορέα

Ο Φορέας την περίοδο που πραγματοποιείται η συγκεκριμένη έρευνα μετράει περίπου 1 χρόνο και κάποιους μήνες ζωής. Την περίοδο αυτήν την κρίνουν με διαφορετικό τρόπο και βγάζουν τα δικά τους συμπεράσματα οι ερωτηθέντες. Τα συμπεράσματα είναι ειδικού αλλά και πιο γενικού χαρακτήρα.

Σε πρώτη φάση πολλοί ήταν οι ερωτηθέντες και κυρίως μέλη του Δ.Σ, που αναφέρουν ότι υπήρξε εξ αρχής μια προβληματική σε σχέση με την φυσιογνωμία του φορέα, ο οποίος έχει νομικό καθεστώς και χαρακτηριστικά που είναι πρωτόγνωρα, όχι μόνο για τους ανθρώπους που κλήθηκαν να εργαστούν με βάση αυτό, αλλά και για το ίδιο το δημόσιο. Χαρακτηριστικά ο κ. Λύτρας αναφέρει ότι «[...] έβαλαν τον νέο φορέα να κολυπήσει στον ωκεανό και να μάθει.». Ενώ συμπληρώνει ότι: «[...] έπρεπε από την αρχή να στήσουμε, όχι μονάχα να διοικήσουμε ένα εγκαταλειμμένο και καταστραμμένο πάρκο, αλλά έπρεπε να στήσουμε και μια δημόσια υπηρεσία από την αρχή.[...] Αυτό μας έκανε στην αρχή και για αρκετό χρονικό διάστημα να προσπαθούμε να καταλάβουμε τι πρέπει να κάνουμε και πώς.». Ζήτημα τίθεται τελικά και για τη σύνθεση του Φ.Δ, όπου ο κ. Λύτρας αναφέρει: «Η σύνθεση ήταν κάπως εξιδανικευμένη, κατά την προσωπική μου άποψη, και με την υπάρχουσα εμπειρία πια.»

Πρακτικά από τις απόψεις ανοίγουν δυο ζητήματα. Το ένα εντοπίζεται στη σύνθεση και πιο συγκεκριμένα στην ιδιότητα και στο φορέα εκπροσώπησης του κάθε ενός, ενώ το δεύτερο εντοπίζεται στο, μη εν τέλει, ευέλικτο σχήμα, όσον αφορά στη λήψη και διεκπεραίωση αποφάσεων. Χωρίς η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δυο να είναι απαραίτητα διακριτή. Στο πρώτο, όπως επισημάνθηκε από πολλούς ερωτηθέντες και κυρίως εξωθεσμικά μέλη του Δ.Σ, συγκαταλέγονται αιτίες που βάση των

οποίων δεν προχωρούν τα πράγματα και αυτές είναι οι σχέσεις μέσα στο Δ.Σ και οι νοοτροπίες μικροπολιτικών συμφερόντων. Βέβαια, άλλοι όπως ο κ. Κουτσοθεοδωρής αναφέρει ότι : “Ο πολυφωνικός χαρακτήρας δεν έχει δημιουργήσει κανένα θέμα μέχρι στιγμής, έχουμε μια άριστη συνεργασία και αντιμετώπιση των πραγμάτων. Συμπληρώνει όμως ότι «σε μια συγκυρία μπορεί ο χ πρόεδρος του Φ.Δ και η ψ διοίκηση του Δήμου, να μην τα έχουν καλά ή να προβάλλονται πολιτικές σκοπιμότητες, δεν σημαίνει όμως ότι στην οπτική τη δική μας ή του Νόμου ένας Δήμος ή ένας φορέας να είναι εκτός [...]. Πρέπει να επικεντρωμάστε όλοι σε αυτήν την ιδρυτική λογική του Πάρκου.». Το δεύτερο ζήτημα αφορά, όπως ανέδειξαν κάποιοι, την ανάγκη ύπαρξης μιας πιο ευέλικτης ομάδας διαχείρισης και διεκπεραίωσης των κατευθυντήριων γραμμών του φορέα, επιφορτισμένη με έναν πιο επιτελικό ρόλο των αποφάσεων του Δ.Σ.

Σε αυτό το σημείο και σε σχέση με το παραπάνω έγινε αναφορά στην έλλειψη προσωπικού, όπως γραμματειακή υποστήριξη, νομικούς συμβούλους, οικονομικό τμήμα κ.α. , οι οποίοι θα έλυναν τα χέρια στο Δ.Σ. Συγκεκριμένα ο κ. Βανδόρος υποστηρίζει ότι «...» δεν υπάρχει ένας οργανισμός πάνω στον οποίο θα στηριχθεί το Δ.Σ. Αυτό έχει δημιουργήσει μια σημαντική καθυστέρηση σε πολλά ζητήματα. [...] Θα έπρεπε να έχουν γίνει ενέργειες για αποσπάσεις προσωπικού νωρίτερα.» Σε αυτήν την λογική, αλλά με ακόμα πιο οργανωτικές και θεσμικές αρμοδιότητες, ο κ. Λύτρας υποστηρίζει ότι, ίσως , θα έπρεπε να υπάρχει «μια συμπαγής ομάδα, η οποία θα είχε ενιαία αντίληψη για το πάρκο και πως αυτό πρέπει να αναπτυχθεί, έτσι ώστε να προχωρήσει με γρήγορους ρυθμούς και βέβαια να έχει μέσα της στελέχη της δημόσιας διοίκησης αποσπασμένα, προκειμένου να προχωρήσει γρήγορα στην εξασφάλιση της λειτουργικότητας του φορέα και στην αποκατάσταση των υποδομών.» Βέβαια τονίζει ότι «κάτι τέτοιο είναι, φυσικά , μια υπόθεση εργασίας».

Ο Φ.Δ «ξεκίνησε με όρεξη, με σχεδιασμούς, ανοίξανε πολλά πράγματα τα οποία, λόγω της διοικητικής γύμνιας που υπάρχει, ήταν αδύνατο να τα προχωρήσουν.» αναφέρει ο κ. Κομματάς σε σχέση με την έλλειψη προσωπικού, ανοίγοντας παράλληλα ένα ακόμα ζήτημα, όπου σύμφωνα με τον ίδιο, ο Φ.Δ έχει κάνει λάθος στην τακτική προσέγγιση των ζητημάτων, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν απτά αποτελέσματα που θα φανούν και στον κόσμο έξω. Παρόλα αυτά αναγνωρίζεται ότι έχουν «γίνει πράγματα μέχρι στιγμής σε επίπεδο θεσμικό και διαχειριστικό για το από εδώ και πέρα.», ενώ συμπληρώνει ότι βρίσκονται στη σωστή κατεύθυνση.

Μια ακόμα οπτική σε σχέση με την μέχρι τώρα πορεία του Φ.Δ δίνει ο κ. Ελαιοτριβάρης από τον Δήμο Αγ.Αναργύρων όπου αναφέρει: «Η κατεύθυνση είναι σωστή, η υλοποίηση κολλάει. Θεωρώ ότι δεν έχουν εμπειρία διαχείρισης τέτοιων πραγμάτων , καθώς πρέπει να παίρνουν γρήγορες αποφάσεις και να προχωρούν γρήγορα τα πράγματα. Αποτέλεσμα σήμερα είναι να έχουμε ταμείο και να μην προχωρούν τα έργα. [...] αν κάθε φορά, επειδή το θεσμικό πλαίσιο είναι σφιχτό, κάθεσαι να το ψάχνεις όλο, δεν θα γίνει ποτέ τίποτα. Αν φοβάσαι να βάλεις την υπογραφή σου δεν γίνεται τίποτα.». Τα προβλήματα που διακρίνει επικεντρώνονται στην έλλειψη εμπειρίας και στην ταχύτητα λήψης αποφάσεων.

Για αδράνεια και ατολμία μιλάει και ο κ. Ψύχας. Συγκεκριμένα αναφέρει: [...] υπάρχει μια αδράνεια στα πράγματα και πάλι στο πώς λειτουργεί η δημόσια διοίκηση. Έχουμε λοιπόν ένα καινούριο φορέα ελπιδοφόρο, που όμως το αποτέλεσμα που έχουμε δει μέχρι τώρα είναι εξαιρετικά ισχνό. Υπάρχει

βελτίωση στην καθαριότητα, όμως δεν έχουν γίνει σημαντικά έργα συντήρησης και αποκατάστασης [...] δεν ξέρουμε πού οφείλεται αυτό. Υπάρχει πάντως μια σχετική ατολμία του Δ.Σ να πάρει πρωτοβουλίες, δεν το κατανοώ όμως αυτό, γιατί έτσι θα είναι μια άδοξη θητεία. Έχουμε βέβαια ένα σύνολο μελετών, συνεργασιών και συζητήσεων που προχωράνε, δεν έχουμε εικόνα πώς εξελίσσονται, δεν βλέπουμε όμως κάποιο απτό αποτέλεσμα.»

Σημαντικός παράγοντας στον οποίο αναφέρονται αρκετοί από τους ερωτηθέντες είναι ότι η προηγούμενη κατάσταση είναι αυτή που ακόμα και σήμερα καθορίζει το παρόν του Φ.Δ. «Δεν μπορούμε να το κρίνουμε γενικά, πρέπει να το κρίνουμε σε σχέση με το τι κάνανε και οι προηγούμενοι.» Επισημαίνει ο κ. Διαμαντόπουλος. Συμπληρώνοντας ότι: «Οι προηγούμενοι φορείς έχουν αφήσει πίσω τους συντρίμια, ακόμα αυτή την στιγμή έχουμε δίκες, χρέη και ποινές που επιβάλλονται λόγω των χειρισμών των προηγούμενων διοικήσεων, οι οποίες δεν φρόντισαν να πάνε ούτε καν στα δικαστήρια, με αποτέλεσμα οι διάφοροι που διεκδικούσαν να δικαιώνονται ελλείψει αντιπάλου.» Στην ίδια λογική συμπληρώνει και ο κ. Κομματάς συνδέοντάς το και με την αγανάκτηση του κόσμου: «Το αποτέλεσμα είναι ότι υπάρχει μια διογκούμενη αγανάκτηση, η οποία κουβαλάει βέβαια και όλο το παρελθόν μαζί της.»

Μια ακόμα διάσταση όσον αφορά στη σχέση με το παρελθόν βάζει και ο κ. Λύτρας που μιλάει για περίπλοκο θεσμικό, που ήδη αναφέρθηκε, αλλά και για κοινωνικό πλαίσιο. «Κοινωνικό πλαίσιο εννοούμε ότι οι περιβάλλοντες στο Πάρκο Δήμοι, αλλά και οι επισκέπτες και άλλοι φορείς των γύρω Δήμων, είχαν συνηθίσει να χρησιμοποιούν το Πάρκο με έναν ορισμένο τρόπο. Με έναν τρόπο θα λέγαμε λίγο πολύ αυθαίρετο, όπως ήθελε ο καθένας από αυτούς, όπως νοούσε τη λειτουργία του Πάρκου.» Κάτι που το αποδίδει στην πρότερη παρουσία των Φορέων και Οργανισμών του Πάρκου. «Υπάρχουν πολλά παραδείγματα τέτοιων συμπεριφορών μέσα στο Πάρκο και πρέπει να αλλάξουν, χωρίς αυτό να είναι εύκολο και σίγουρα δεν θα γίνει από τη μια μέρα στην άλλη. Δεν μπορούμε να κατηγορήσουμε αυτούς (ανθρώπους ή φορείς) για αυτές τις συμπεριφορές, αλλά την ανυπαρξία διαχείρισης στο παρελθόν.»

Αναφορά εδώ πρέπει να γίνει στην προσπάθεια που γίνεται και μερικώς την περιέγραψαν όσοι βρίσκονται στο Δ.Σ, ώστε να συσταθεί εσωτερικός κανονισμός. Μια διαδικασία που την χαρακτηρίζουν “πολύτιμη”, αλλά που μέχρι σήμερα δεν έχει ολοκληρωθεί. Παρόλα αυτά όπως αναφέρουν οι Φίλοι του Πάρκου είναι κάτι που θα βοηθήσει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Κλείνοντας το κομμάτι των απόψεων σε σχέση με τη μέχρι σήμερα πορεία του Πάρκου, πρέπει να γίνει αναφορά σε απόψεις που αναδείχθηκαν και οι οποίες κυμαίνονται σε διαφορετικά πλαίσια από τις παραπάνω αναφορές. Οι απόψεις αυτές είναι από προκηρύξεις, έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό τοπικών κινημάτων, πολιτικών σχημάτων, από το Αυτοδιαχειριζόμενο κατελιημμένο έδαφος “ΑΓΡΟΣ”, την τοπική κίνηση της ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α, αλλά και από την Τομεακή Οργάνωση του ΚΚΕ στη Δυτική Αθήνα. Οι απόψεις αυτές έχουν μερικώς περιγραφεί ήδη και δεν χρήζουν περαιτέρω σχολιασμό επί τις συγκεκριμένης περιόδου, καθώς στην πλειοψηφία τους δεν αναγνωρίζουν αυτό το μοντέλο διαχείρισης. Ενώ κρίνουν ότι ο σημερινός φορέας δεν διαφοροποιείται από αυτούς του παρελθόντος. Η άποψη αυτή, με τις διαφορετικές πολιτικές αφετηρίες του κάθε κινήματος ή συλλογικότητας, επισημαίνει ότι το Πάρκο πρέπει να έχει αφετηρία τον κόσμο, τον κάτοικο και τελικό αποδέκτη πάλι τον

ίδιο. Από τη στιγμή που κινείται προς την επιχειρηματική δραστηριότητα και εμπλέκεται με συμφέροντα, που κάθε άλλο παρά αποδέκτη έχουν την τοπική κοινωνία, αποτελεί μια καταδικασμένη προσπάθεια, όσο αφορά τον κύριο αποδέκτη που θα έπρεπε να είναι ο πολίτης. Χαρακτηριστικά μέλος του ΑΓΡΟΥ αναφέρει «Το Πάρκο στη χειρότερή του κατάσταση, όταν ήταν πλήρως παρατημένο, είχε μεγαλύτερη ελευθερία από σήμερα».

Κομβικά σημεία της συγκεκριμένης περιόδου

Στο διάστημα που έχει μεσολαβήσει από την ημέρα ίδρυσης του Φορέα μέχρι και την περίοδο που διεξάγεται η έρευνα, πέρα από την οποία εργασία κάνει ο Φ.Δ, όπου οι κατευθύνσεις αυτής περιγράφηκαν μερικώς από τους ερωτηθέντες, έχουν συμβεί και κάποια γεγονότα που χρίζουν αναφοράς και αφορούν το κομμάτι της διαχείρισης.

Ο Δήμος Ιλίου από την ημέρα ίδρυσης του Φορέα απέρριψε την πρόταση συμμετοχής του στο Δ.Σ, δηλώνοντας ότι παρόλα αυτά θα παρευρίσκεται στα Δ.Σ ως ακροατής, καθώς αυτά αποτελούν ανοιχτές διαδικασίες. Δεν έχουν γίνει όμως γνωστοί οι λόγοι παραίτησης και δεν έχει κατατεθεί προς το Δ.Σ ή την Περιφέρεια κάποιο επίσημο, τουλάχιστον, έγγραφο.

Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, το πρώτο διάστημα, συμμετείχε ενεργά στην καταγραφή του φυσικού αποθέματος του Πάρκου και μπήκε θερμά στην κουβέντα σε σχέση με την εξεύρεση λύσης στο ζήτημα της ξήρανσης των λιμνών του Πάρκου. Παρόλα αυτά στη συνέχεια και συγκεκριμένα στις 21 Μαρτίου και 26 Μαΐου παραιτήθηκαν από το Δ.Σ του Φορέα, αρχικά το βασικό μέλος του και στη συνέχεια το αναπληρωματικό. Οι λόγοι παραίτησης που επικαλέστηκαν είναι προσωπικού χαρακτήρα. Υπεύθυνος για τον διορισμό καινούριων μελών είναι ο Πρύτανης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, παρόλα αυτά έναν περίπου χρόνο μετά δεν έχουν οριστεί καινούρια μέλη.

Τέλος, άλλο ένα κομβικό σημείο είναι η παραίτηση του Γενικού Διευθυντή του Πάρκου, ο οποίος υπέβαλε την παραίτησή του στον Υπουργό και Αναπληρωτή Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας και Αναπληρωτή Υπουργό Οικονομικών την 28/12/2017. Ο κ. Λύτρας προβαίνει σε αυτήν την κίνηση καθώς θεωρεί ότι δεν μπορεί να συνεργαστεί με προσωπικότητες του φορέα, με τους οποίους έχει έρθει σε πλήρη ρήξη και οι οποίες διαφωνίες δεν μπορούν να γεφυρωθούν. Οι διαφωνίες αυτές δεν προκύπτουν από προσωπικές αντιπαραθέσεις, αλλά από διαφωνίες που προέκυψαν μέσα από τη λειτουργία του Φ.Δ και την πολιτική στάση του κάθε ενός μέσα στο Δ.Σ. Παράλληλα θεωρεί ότι αυτές οι λογικές δεν βοηθούν τον Φ.Δ, ενώ αντίθετα καθυστερούν και εμποδίζουν την ανάδειξη του Πάρκου.

Η συγκεκριμένη ανακοίνωση παραίτησης θίγει δυο ζητήματα. Το πρώτο ζήτημα αναφέρει ότι εμπλέκονται στον Φ.Δ “ακαδημαϊκοί “ορισμένης νοοτροπίας” , κάτι που είχε ως συνέπεια τη μεταφορά σε αυτόν αντιλήψεων και μεθόδων που δεν βοηθούσαν, ούτε βοηθούν στην ομαλή λειτουργία και την επίτευξη των σκοπών του Φ.Δ.” Ενώ παράλληλα ισχυρίζεται ότι δημιουργήθηκε ένα “εξωθεσμικό κέντρο λήψης αποφάσεων και ενεργειών, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τη μετατροπή του Δ.Σ σε διακοσμητικό όργανο, το οποίο επικυρώνει ειλημμένες αποφάσεις και επιλογές.”

Το δεύτερο ζήτημα μιλάει για εμπλοκή κομματικών παραγόντων, οι οποίοι παρεμποδίζουν με τη στάση τους τη λειτουργία του δημόσιου αυτού φορέα, μετατρέποντας το ρόλο του σε διακοσμητικό, και άνευ

ουσίας. Καθώς δεν αναγνωρίζουν τη σημασία του να λειτουργήσει, προς όφελος της τοπικής κοινωνίας, αυτή η δημόσια υπηρεσία.

Στα 2 περίπου αυτά χρόνια ύπαρξης του Φορέα, συνέβησαν και άλλα γεγονότα που δεν εκπλήσσουν έχοντας κάνει την παραπάνω περιγραφή και έχοντας συγκεντρώσει τις παραπάνω απόψεις. Αρχικά, αναφορά πρέπει να γίνει στα πολλά δικαστήρια με ιδιώτες που εκκρεμούν, αλλά και στις οφειλές ιδιωτών προς το Πάρκο. Επίσης, αναφορικά με τη σχέση του Δήμου Ιλίου με τον νέο Φορέα, χαρακτηριστικό είναι ότι από την αρχή παραιτήθηκε από την υποχρέωσή του να μαζεύει τα σκουπίδια από το Πάρκο, το οποίο βρίσκεται εντός των διοικητικών του ορίων. Ενώ, σε ανύποπτο χρόνο στις 10/4/2017 προχώρησε σε καταστροφή μιας εκ των γεωτρήσεων του Πάρκου. Παρόλα αυτά ο Φ.Δ δεν προχώρησε σε μήνυση κατά του Δήμου και των ιδιωτών που ο Δήμος είχε προσλάβει για την περάτωση του “έργου επισκευής”, όπως οι ίδιοι ανέφεραν (ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ, and «ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ» 2017). Κάποια ακόμα γεγονότα, που αναδεικνύουν την κακή πρότερη διαχειριστική κατάσταση του Πάρκου, είναι οι χρήσεις που είχαν μάθει να κάνουν οι χρήστες του Πάρκου και οι οποίες στη σημερινή προσπάθεια του Φ.Δ να λειτουργήσει το Πάρκο εντός ενός ορισμένου πλαισίου, έχουν δημιουργήσει πολλές κόντρες με τους ανθρώπους αυτούς. Αυτό έχει να κάνει με ανθρώπους, που πήγαιναν στις λίμνες για ψάρεμα, ή που προχωρούσαν στη συλλογή ελιών ή φιστικιών που βρίσκονται εντός του Πάρκου, ενώ υπάρχουν και άλλοι που προχωρούν σε υλοτόμηση εντός του χώρου. Παρόλα αυτά ο κ. Λύτρας, από τη θέση του Διευθυντή και λόγω της καθημερινής του παρουσίας στο χώρο, άρα και της επαφής με τους ανθρώπους αυτούς, δηλώνει ότι αντιλαμβάνεται την ανάγκη που οδηγεί τους ανθρώπους της περιοχής στη συγκομιδή καρπών. Αναφέρει όμως, ότι αυτό πρέπει να σταματήσει και να προχωρήσει ο Φορέας σε μια πιο οργανωμένη διαδικασία συντήρησης και συλλογής των καρπών των καλλιεργειών του Πάρκου. Στην προσπάθεια αυτή και κάνοντας ουσιαστικά προτάσεις για το μέλλον, αναφέρει τη δυνατότητα δημιουργίας “συνεταιρισμού” συλλογής και γιατί όχι “τυποποίησης και πώλησης των βιολογικών καρπών του Πάρκου”.

Συμπεράσματα-Παρατηρήσεις

Με το πέρας της έρευνας και την ανάλυση των συνεντεύξεων, αναδείχθηκαν οι παράγοντες εκείνοι που οδήγησαν το Πάρκο στη σημερινή, ή καλύτερα στη μέχρι το 2016-17 (πριν την δημιουργία του νέου Φορέα), κακή του κατάσταση. Όσο αφορά το στάδιο της δημιουργίας του αναδείχθηκε η προβληματική σχέση της αρχικής μελέτης του Πάρκου με τη μετέπειτα εφαρμογή της, μέσω της εργολαβίας ανάληψης του έργου. Αυτή η προβληματική επισημάνθηκε από πολλούς ως μια γενικότερη κατάσταση στην Ελλάδα των δεκαετιών της κατασκευαστικής έκρηξης στη χώρα. Επίσης, μια ακόμα ενδιαφέρουσα προσέγγιση είναι σε σχέση με το περιεχόμενο της μελέτης και πιο συγκεκριμένα με την έκταση του υδατικού περιβάλλοντος. Στους οργανισμούς διαχείρισης που ακολούθησαν η κριτική που έγινε αφορούσε στη μη σταθερή και με εξασφαλισμένους πόρους χρηματοδότησή τους, καθώς και στη στελέχωση των Δ.Σ, όπου αναδείχθηκε η προβληματική, τόσο σε σχέση με τα πρόσωπα που επιλέγονταν, αλλά κυρίως με τη σχέση που είχαν με το Πάρκο, ως δηλαδή μια ευκαιριακή και όχι σταθερή ενασχόληση ή οποία παράλληλα με την προβληματική χρηματοδότησή τους καθιστούσε ή ανήμπορους ή “αδιάφορους” για το Πάρκο. Γενική παραδοχή επίσης ήταν η έλλειψη πολιτικής

βούλησης, κάτι το οποίο αναδείχθηκε από την απουσία οποιουδήποτε ελεγκτικού μηχανισμού προς τον Οργανισμό διαχείρισης, αλλά και σε σχέση, όπως ήδη αναφέρθηκε, με τη χρηματοδότηση και την υποστελέχωση με μόνιμους εργαζομένους. Τελευταίο κομμάτι της κριτικής ήταν η μη διεκδίκηση του Πάρκου από την τοπική κοινωνία, παρά τα όποια εγχειρήματα της περιόδου αυτής εντός του Πάρκου. Η άποψη αυτή είναι μεμονωμένη, αν και όχι ολοκληρωτικά ανακριβής, παρόλα αυτά δεν μπορεί να αποτελέσει επίκεντρο της κουβέντας σε σχέση με τη διαχείριση του Πάρκου.

Σε σχέση με τον Μητροπολιτικό φορέα και με την παραχώρηση του Πάρκου στον ΑΣΔΑ, δεν μπορεί να γίνει λόγος για τη διαχειριστική προσπάθεια των περιόδων αυτών. Οι δυο κινήσεις φάνηκε εκ του αποτελέσματος, αλλά και λόγω των εφοδίων που κουβαλούσε το εκάστοτε εγχείρημα πριν την έναρξη του, ότι δεν πρόκειται να έχουν ουσιαστικό αποτέλεσμα. Οι λόγοι αναφέρθηκαν και αφορούν στην απουσία συγκεκριμένου πλάνου της πολιτείας απέναντι στην εξεύρεση λύσης σε σχέση με το Πάρκο. Οι όποιες κινήσεις κάθε άλλο παρά το Πάρκο φάνηκε να έχουν ως επίκεντρο, κάνοντας μια ακόμα φορά διακριτή την απουσία πολιτικής βούλησης.

Σε αυτή την πρώτη περίοδο, αν μπορεί να χαρακτηριστεί έτσι, καθοριστικός για τη συνολική κατάσταση του Πάρκου, ήταν ο παράγοντας της ασυνέχειας των φορέων και οργανισμών διαχείρισης, τόσο θεσμικά, όσο και σε επίπεδο στελέχωσης και χρηματοδότησης. Αυτό είναι απόρροια έλλειψης σοβαρού μακροπρόθεσμου σχεδιασμού απέναντι στο εγχείρημα που ονομάζεται Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης.

Ο νέος φορέας φάνηκε να προσπαθεί να “συμμαζέψει” την προηγούμενη κατάσταση, αλλά και να αποφύγει τα λάθη του παρελθόντος, βάσει του αρχικού σχεδιασμού και της διακήρυξης. Το ζήτημα της χρηματοδότησης ή καλύτερα ο τρόπος αυτής, μπορεί να δημιουργήσει αντιδράσεις και να φόρτισε το κακό κλίμα συνεργασίας κάποιων δήμων με τον φορέα, αλλά φάνηκε να λύνει ένα πάγιο πρόβλημα του Πάρκου. Στο ζήτημα των μόνιμων εργαζομένων, που θα φέρνουν άμεσα εις πέρας τις κατευθυντήριες του Δ.Σ., αν και έχουν γίνει διακηρύξεις επ’ αυτού του ζητήματος, επί της ουσίας πέραν της πρόσληψης του Διευθυντή καμία άλλη δεν έχει προχωρήσει. Η νέα διακήρυξη φαίνεται να επιλύει ένα ακόμα ζήτημα, αυτό του εποπτεύοντος οργανισμού, ο οποίος φαίνεται να είναι η Περιφέρεια. Σε σχέση τώρα με τη στελέχωση του Δ.Σ. οι απόψεις μόνο θετικά στάθηκαν απέναντι στα πρόσωπα και τη σύσταση. Παρόλα αυτά οι προβληματικές σε αυτό το κομμάτι φάνηκαν από την παραίτηση του Δήμου Ιλίου, αλλά και των αντιπροσώπων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, καθώς και από τον μη διορισμό νέων από τον Πρύτανη του ιδρύματος. Έτσι μέσω αυτών των περιπτώσεων αναδεικνύεται ένα ζήτημα εμπιστοσύνης και αναγνώρισης της κομβικότητας του εγχειρήματος, καθώς φαίνεται ότι δεν υπάρχει στην πολιτική των φορέων και στο μυαλό των εκπροσώπων τους η ίδια στοχοθεσία και ένα κοινό πλάνο. Τα συμφέροντα και οι διαφορετικές αντιλήψεις πολλές φορές φαίνεται να μην μπορούν να οδηγήσουν σε σύνθεση απόψεων και πρακτικών, κάνοντας το εγχείρημα να προσγειωθεί απότομα στην ελληνική πραγματικότητα, ενώ παράλληλα δεν μπορεί να παραβλεφθεί το κείμενο αποχώρησης του κ. Λύτρα. Σε σχέση με την εκπροσώπηση της τοπικής κοινωνίας στο Δ.Σ από τους “Φίλους του Πάρκου”, οι απόψεις είναι μερικώς θετικές. Παρόλα αυτά η παρουσία της κοινωνίας εντός της διαχείρισης του Πάρκου θα έπρεπε να είναι σαφώς πιο διευρυμένη και να μην περιορίζεται σε μια περιβαλλοντική ομάδα, με ενημερωτικό χαρακτήρα. Μια τέτοια πρωτοβουλία θα πρέπει να έχει δομηθεί από τα “κάτω” (bottom up), ως μια συλλογικότητα που θα έχει ενεργή παρουσία, μαζικό

χαρακτήρα, συχνές διαδικασίες ενημέρωσης και επικοινωνίας εντός της δομής της, όσο και με τους υπόλοιπους χρήστες και μη του χώρου. Μόνο με τέτοια χαρακτηριστικά μπορεί να είναι εντός του Πάρκου η κοινωνία, όπου ο ρόλος της θα είναι να πιέζει τους φορείς να αναλάβουν τις θεσμικές τους υποχρεώσεις, να αναδεικνύει τα προβλήματα του Πάρκου και τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας σε σχέση με τον χώρο, ενώ παράλληλα θα προσπαθεί να αναβαθμίζει συνεχώς τον μαζικό και από τα “κάτω” χαρακτήρα της. Ένα τέτοιο εγχείρημα βέβαια θα είχε πολλές δυσκολίες, τόσο στη δημιουργία του, όσο και στο περιεχόμενο του, τη λειτουργία του, αλλά και τη σχέση που θα αναπτύξει εντός του Φορέα. Δεν μπορεί να παραβλεφθεί όμως το γεγονός ότι η επιλογή της εκπροσώπησης της κοινωνίας εντός του Δ.Σ, κάτι που είναι αντικείμενο της Περιφέρειας, μπορεί να “κουβαλάει” πολλές δυσκολίες, αλλά θα έπρεπε να αποτελεί πολιτική επιλογή και βούληση από τη μεριά της πολιτείας.

Παρόλα αυτά ένα Πάρκο περιβαλλοντικό, όπου στην διακήρυξη του βάζει ως συστατικό χαρακτηριστικό και προϋπόθεση την κοινωνία των πολιτών, την κοινωνική οικονομία, τον κοινωνικό παράγοντα, δεν μπορεί να μην αναζητά την επαφή και την οριζόντια επικοινωνία με τους κατοίκους. Η προσέγγιση των “Φίλων του Πάρκου”, ως πρώτη επαφή με την τοπική κοινωνία, κρίνεται θετικά, παρόλα αυτά σε επόμενη θητεία του Φορέα θα πρέπει να αναζητηθεί ή ακόμα και να πυροδοτηθεί η διαδικασία επικοινωνίας με την κοινωνία, αν και οι διαδικασίες από τα “κάτω” δεν επιβάλλονται αλλά προκύπτουν.

Η κατοχύρωση του ενιαίου χαρακτήρα των χρήσεων γης του χώρου, αλλά και η διεκδίκηση των απαλλοτριωμένων εκτάσεων από την τοπική αυτοδιοίκηση και άλλους φορείς, είναι ζητήματα που βρίσκουν νομικές δυσκολίες και φαίνεται να ξεπερνούν τα όρια του Φορέα, καθώς απαιτούν ευρύτερη συνεργασία και πολιτική βούληση από ανώτερες βαθμίδες διακυβέρνησης. Στην ίδια λογική “σκοντάφτει” και το εγχείρημα της κοινωνικής οικονομίας, το οποίο, αν και να αποτελεί στόχο του νόμου 4414, δεν φαίνεται να μπορεί να υποστηριχτεί στην πράξη.

Αυτό που συμβαίνει με τον Φορέα είναι ότι του ανατέθηκε ένα έργο το οποίο φαίνεται να ξεπερνάει τις δυνατότητες του, όχι λόγω των στελεχών του, αλλά λόγω του προσδιορισμού των αρμοδιοτήτων του. Η φράση του κ. Λύτρα ότι “ έπρεπε να στήσουμε και μια δημόσια υπηρεσία από την αρχή”, αποκτά νόημα καθώς τα εμπόδια που συναντάει είναι τεράστια και πολύπλευρα. Καλείται ο φορέας να αντιμετωπίσει μόνος του την τοπική κοινωνία, την αυτοδιοίκηση, την προηγούμενη κακή κατάσταση, με ότι έχει αφήσει αυτή πίσω της, το νομικό και δικαστικό καθεστώς της χώρας και γενικά την ελληνική πραγματικότητα σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Αυτό που τελικά περιγράφεται από τον όρο “*realpolitik*”, δηλαδή “a system of politics or principles based on practical rather than moral or ideological considerations” (Wikipedia). (ένα σύστημα πολιτικών ή αρχών βασισμένων σε πρακτική παρά σε ηθική ή ιδεολογική συλλογιστική).

Το κυρίαρχο συμπέρασμα σε σχέση με την αποτελεσματικότητα του Φορέα φαίνεται να είναι το ζήτημα της πολιτικής βούλησης από τη μεριά της πολιτείας. Τα θεσμικά εργαλεία και όργανα δημιουργούνται και μπορούν να αποτελέσουν τη βάση ενός εγχειρήματος. Σύμφωνα με τις γνώμες που καταγράφηκαν το κομβικότερο ζήτημα ήταν αυτό της απουσίας πολιτικής βούλησης και άσκησης, επί της ουσίας, περιβαλλοντικής πολιτικής από τη μεριά της πολιτείας. Παρόλα αυτά το πρόβλημα αναβαθμίζεται αν γίνει μια πιο μακροσκοπική προσέγγιση στο ζήτημα.

Ένα κομβικό στοιχείο που αφορά το Πάρκο είναι αυτό του υδατικού παράγοντα. Όταν ο αρχικός σχεδιασμός μιλούσε για την ανάδειξη του νερού σε κυρίαρχο στοιχείο του χώρου, δεν είχε λάβει υπόψη του την όλο και εξελισσόμενη τσιμεντοποίηση της πόλης και δη του δυτικού τμήματος του λεκανοπεδίου, ούτε είχε υπολογίσει τον εγκιβωτισμό των ρεμάτων και των κύριων ποταμών της περιοχής, παραγόντων που είναι κρίσιμοι σε σχέση με το υδατικό απόθεμα, τόσο σε επιφανειακά νερά, όσο και στον υδροφόρο ορίζοντα (Παναγιωτοπούλου Δ. 2011; Κούνης Γ. and Βιτωρίου Γεωργούλη Α.Κ. 1994). Έτσι δημιουργήθηκαν τεράστια προβλήματα σε σχέση με τη δυνατότητα τροφοδοσίας των τεχνητών λιμνών του Πάρκου, κατάσταση που κατά περιόδους οδήγησε σε περιβαλλοντικά εγκλήματα, όπως η κατανάλωση πόσιμου νερού για τη διάσωση των λιμνών. Βέβαια μπορεί να γίνει και η ανάποδη ανάγνωση, δηλαδή ότι η πολιτεία στην ανάπτυξη της πόλης δεν έλαβε υπ' όψιν της τον περιβαλλοντικό παράγοντα, άρα υποβάθμισε το φυσικό περιβάλλον της πόλης και κατ' επέκταση καθόρισε προσπάθειες σαν αυτή του Πάρκου.

Έτσι έρχεται στην επιφάνεια ένα κομμάτι που αφορά τον συνολικό σχεδιασμό του χώρου, που δεν είναι φυσικά αποκομμένος από την άσκηση οικονομικής και περιβαλλοντικής πολιτικής. Η έλλειψη ολοκληρωμένου σχεδίου ανάπτυξης σε επίπεδο περιβαλλοντικής πολιτικής, παράλληλα με τις χρηματοδοτήσεις της Ευρώπης και άλλων αναπτυξιακών προγραμμάτων, οδήγησε την Ελλάδα σε έργα που έμειναν ανολοκλήρωτα, ή σε έργα που καμία σχέση με την ελληνική πραγματικότητα είχαν και που τελικά περισσότερο κακό έκαναν, παρά τον περιβαλλοντικό και κοινωνικό τους σκοπό εκπλήρωσαν. Μπορεί να έγινε λόγος για την πολιτική βούληση, παράγοντα καθοριστικό για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, αλλά το βασικό ζήτημα που τελικά προκύπτει είναι αυτό του σχεδιασμού. Ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης το οποίο να βρίσκει εφαρμογή σε κάθε πρακτική παράμετρο. Οι περιβαλλοντικές πολιτικές και τα θεσμικά εργαλεία για μεμονωμένες χρήσεις υπάρχουν ή δημιουργούνται, όμως στις περισσότερες περιπτώσεις συγκρούονται με το υπάρχον νομικό καθεστώς, αλλά κατά κύριο λόγο με τη διεθνή ή εγχώρια πραγματικότητα που έχει άλλες κατευθυντήριες και άλλους στόχους. Είναι ο ίδιος διάλογος που έγινε κατά την παρουσίαση των πολιτικών της βιώσιμης ανάπτυξης. Το θεσμικό πλαίσιο, ή καλύτερα οι πολιτικές και νομικές κατευθυντήριες που δίνουν οι διεθνείς οργανισμοί και τα συμβούλια πέφτουν τελικά πάνω στα οικονομικά συμφέροντα και στην πραγματικότητα σε διεθνές και εθνικό ή τοπικό επίπεδο. Δεν αποτελεί δόκιμη επιστημονική μέθοδο η μεγιστοποίηση ενός παραδείγματος ή η μεταφορά αυτού σε άλλο χωρικό ή χρονικό πλαίσιο. Παρόλα αυτά το εγχείρημα του Πάρκου με τα χαρακτηριστικά που προσπαθεί να του προσδώσει ο καινούριος νόμος, μόνο θετικά μπορεί να χαρακτηριστεί, αν και η επίτευξη των στόχων του μοιάζει κάτι παραπάνω από δύσκολη, με δεδομένο την οικονομική και περιβαλλοντική συγκυρία.

Ακολουθώντας τη συλλογιστική αυτή η τελευταία παρατήρηση αφορά στις διεθνείς πολιτικές για το περιβάλλον και το χώρο. Οι κατευθυντήριες της Ευρώπης ως προς το περιβάλλον, αλλά και ευρύτερα οι εξελίξεις σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, επηρέασαν και καθόρισαν εκείνες σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Οι εξελίξεις αυτές μπορεί να αφορούσαν τους θεσμικούς μηχανισμούς, την άσκηση πολιτικής ή ακόμα και πιο πρακτικά κομμάτια, όπως οι χρηματοδοτήσεις για μεγάλα κοινωφελή και περιβαλλοντικά έργα, τα οποία προσγειώνονταν στην ελληνική πραγματικότητα βίαια. Έτσι, φαίνεται ότι τη δημιουργία του Πάρκου και την πορεία αυτού, την καθόρισαν παράγοντες τόσο σε τοπικό επίπεδο, όσο περιφερειακό, εθνικό, αλλά και διεθνές. Η όποια λοιπόν εξέλιξη του Πάρκου "Είναι το

αποτέλεσμα εσωτερικών/ενδογενών και εξωτερικών/εξωγενών παραγόντων, από το τοπικό μέχρι το παγκόσμιο.” (Χατζημιχάλης Κ. 2012). Άρα, επιβεβαιώνεται η αρχική υπόθεση ότι η ανάγνωση οφείλει να γίνει υπό το πρίσμα της σχέσης του τοπικού με το παγκόσμιο και ότι σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να αγνοείται, είτε ο ένας, είτε ο άλλος παράγοντας. Τέλος, μέσα από αυτή τη σχέση αναδεικνύεται η στρεβλή μεταφορά με “άκαμπτους” όρους σε επιμέρους εγχειρήματα. Η μεταφορά ενός επιτυχημένου παραδείγματος σε έναν άλλο χώρο και άλλο χρόνο δεν εγγυάται την επιτυχία.

Αντί Επιλόγου

"Στη χώρα απ' όπου προέρχομαι, η γενιά των παππούδων μου δεν είχε ακούσει ποτέ να γίνεται λόγος για μακροπρόθεσμη σχεδιοποίηση, για εξωτερικότητες, για μετακίνηση των ηπείρων ή για διαστολή του Σύμπαντος. Όμως, εξακολουθούσαν, και στα γηρατειά ακόμη, να φυτεύουν ελιές και κυπαρίσσια, χωρίς να τους απασχολούν ζητήματα κόστους και απόδοσης. Ήξεραν ότι θα πέθαιναν έσκαβαν όμως τη γη για τους επερχόμενους, αλλά ίσως και για τη γη την ίδια. Ήξεραν ότι, οποιαδήποτε "ισχύ" κι αν είχαν, η ισχύς αυτή δεν είχε ευεργετικά αποτελέσματα αν αυτοί δεν υπάκουαν στις εποχές, αν δεν πρόσεχαν τους ανέμους και δεν σέβονταν την ευμετάβολη Μεσόγειο, αν δεν έκοβαν τα δέντρα την ώρα που έπρεπε και δεν άφηναν στο μούστο τον καιρό που χρειαζόταν για να βράσει. Δεν σκέφτονταν με όρους απειρότητας - ίσως να μην καταλάβαιναν και την έννοια της λέξης· όμως δρούσαν, ζούσαν και πέθαιναν σε ένα χρόνο αληθινά χωρίς τέλος. Προφανώς η χώρα δεν είχε ακόμη αναπτυχθεί." (Bianco L. et al. 1984).

Η ανάπτυξη είναι μια έννοια ορφανή, την οποία την υιοθετεί ο κάθε ένας και την τραβάει και την ξεχειλώνει και την παρουσιάζει κατά πως τον βολεύει για να περιγράψει, να τεκμηριώσει και τελικά να πείσει προς το κοινό συμφέρον. Σε όλη αυτή την πορεία της έρευνας έγινε πλήρως κατανοητό και με πολλούς τρόπους, πως τελικά μια απόφαση, ένα έργο για το κοινό συμφέρον, για το καλό όλων, είναι μια διαδικασία που δεν αφορά τελικά όλους, γιατί δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός που να μπορεί να περιγράψει πλήρως το κοινό συμφέρον, από “πάνω” και μακριά, από το “εδώ” και το “τώρα”. Δεν μπορεί τελικά να μιλάει κανείς για ανάπτυξη και για κοινό συμφέρον μακριά και σε απόσταση από αυτόν που πραγματικά τον αφορά. Οι πολιτικές και οι επιστήμες του χώρου, όσο και να προσπαθούν να περιγράψουν και να αφουγκραστούν την πραγματικότητα και αυτό που συμβαίνει, ό,τι εργαλεία ανάλυσης και αν χρησιμοποιήσουν, πάντα θα υπάρχει κάτι εκεί που δεν θα μπορεί να αποτυπωθεί. Όποια λύση και να επιχειρηθεί να εφαρμοστεί, τελικά δεν θα εφαρμοστεί, αλλά θα επιβληθεί και η λέξη επιβολή περιέχει βία και η βία εγείρει αντιδράσεις, είτε κοινωνικές, είτε περιβαλλοντικές. Δεν μπορεί να υπάρξει οποιαδήποτε ανάπτυξη, αν αυτή δεν την διεκδικήσει και δεν την σχεδιάσει η κοινωνία στην ολότητα της, έχοντας αποτινάξει τους κοινωνικούς διαχωρισμούς και την εξουσιαστική σχέση απέναντι στη φύση και το περιβάλλον, αποκηρύσσοντας τον διαχωρισμό αυτού που ονομάζουμε νου από αυτό που ονομάζουμε ύλη.

Βιβλιογραφία:

- Baykan, Barış Gençer. 2007. "From Limits to Growth to Degrowth within French Green Politics," 3, 16 (June): 513–17.
- Bianco L., Domenach J.M., Dumont R., and Καστοριάδης Κ. 1984. *Υπάρχει σοσιαλιστικό μοντέλο ανάπτυξης; Σκέψεις πάνω στην ανάπτυξη και την ορθολογικότητα*. Ύψιλον.
- Castro, Carlos J. 2004. "Sustainable Development: Mainstream and Critical Perspectives." *Organization & Environment* 17 (2): 195–225. <https://doi.org/10.1177/1086026604264910>.
- Cities Alliance. 2015. "Sustainable Development Goals and Habitat III: Opportunities for a Successful New Urban Agenda," 3, <http://www.citiesalliance.org/sites/citiesalliance.org/files/Opportunities%20for%20the%20New%20Urban%20Agenda.pdf>.
- Cook, Ian R., and Erik Swyngedouw. 2012. "Cities, Social Cohesion and the Environment: Towards a Future Research Agenda." *Urban Studies* 49 (9): 1959–79. <https://doi.org/10.1177/0042098012444887>.
- Davis, M. 2006. *Planet of Slums*. Verso. <https://books.google.gr/books?id=FToaDLPB2jAC>.
- Demaria Federico, Schneider Francois, Calsamiglia Andrea, Blanco Laura, and Domeneghini Dalma. 2011. "Degrowth in South Europe: Complementarity in Diversity," 1.
- Flipo, Fabrice. 2008. *Conceptual Roots of Degrowth*.
- Fotopoulos Takis. 2010. "De-Growth, the Simpler Way and Inclusive Democracy" 6.
- Fournier, Valérie. 2008. "Escaping from the Economy: The Politics of Degrowth." *International Journal of Sociology and Social Policy* 28 (11/12): 528-545 :2. <https://doi.org/10.1108/01443330810915233>.
- François Schneider. 2010. *Degrowth of Production and Consumption Capacities for Social Justice, Well Being and Ecological Sustainability*. Consumption Politics Productionrebound Growth Critique. Second International Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity. <https://www.degrowth.info/en/catalogue-entry/degrowth-of-production-and-consumption-capacities-for-social-justice-well-being-and-ecological-sustainability/>.
- Harvey, D. 2015. *17 Αντιφάσεις Και Το Τέλος Του Καπιταλισμού*. Εκδόσεις METAIXMIO. <https://books.google.gr/books?id=VTzJCGAAQBAJ>.
- J. K. Gibson-Graham, Stephen Resnick, and Richard Wolff. 2001. *Re/Presenting Class: Essays in Postmodern Marxism*.
- Kallis G., Kerschner C., and Joan Martinez-Alier. 2012. "The Economics of Degrowth." *ELSEVIER*, no. Ecological Economics. https://degrowth.org/wp-content/uploads/2012/11/Kallis_2012_The-economics-of-degrowth.pdf.
- Kallis, Giorgos. 2011. "In Defence of Degrowth." *Ecological Economics* 70 (5): 873–80. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.12.007>.
- Koroneos, Christopher J, and Dimitris Rokos. 2012. "Sustainable and Integrated Development—A Critical Analysis." <http://www.mdpi.com/2071-1050/4/1/141/pdf>.
- Latouche Serge. 2004. "Degrowth Economics." *Le Monde Diplomatique*. <http://mondediplo.com/2004/11/14latouche>.
- . 2007. "De-Growth: An Electoral Stake?" 3 (January).
- Latouche, Serge. 2010. "Degrowth." *Growth, Recession or Degrowth for Sustainability and Equity?* 18 (6): 519–22. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.02.003>.
- Martin Baldwin-Edwards, Παναγιώτα Κακαλικά, and Γιάννης Κάτσιος. 2004. "ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: Αναλυτική Μελέτη Για Τα Διαθέσιμα Στοιχεία Και Προτάσεις

- Για Τη Συμμόρφωση Με Τα Standards Της Ευρωπαϊκής Ένωσης.” Αθήνα: Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης Ι.Α.Π.Α.Δ. Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Moore, Sarah A. 2007. “In the Nature of Cities: Urban Political Ecology and the Politics of Urban Metabolism. Nik Heynen, Maria Kaika, and Erik Swyngedouw, Eds.” *Urban Geography* 28 (2): 206–8. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.28.2.206>.
- Research & Degrowth. 2010. “Degrowth Declaration of the Paris 2008 Conference.” *Growth, Recession or Degrowth for Sustainability and Equity?* 18 (6): 523–24. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2010.01.012>.
- Research and Degrowth. n.d. “Definition of Degrowth.” Academic association. Research and Degrowth.
- Schneider François, Joan Martinez-Alier, and Kallis G. 2010. “Crisis or Opportunity? Economic Degrowth for Social Equity and Ecological Sustainability. Introduction to This Special Issue.” *ELSEVIER* 18 (Journal of Cleaner Production): 511–18.
- Sekulova, Filka, Giorgos Kallis, Beatriz Rodríguez-Labajos, and Francois Schneider. 2013. “Degrowth: From Theory to Practice.” *Degrowth: From Theory to Practice* 38 (January): 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.06.022>.
- Swyngedouw, Erik. 2010. “Apocalypse Forever?” *Theory, Culture & Society* 27 (2–3): 213–32. <https://doi.org/10.1177/0263276409358728>.
- Trainer, T. 2012. “De-Growth: Do You Realise What It Means?” *ELSEVIER* No.44.: 590–99.
- Trainer Ted. 2006. “On Eco-Villages and the Transition” 2 (3).
- “UN Habitat III Conference - United Nations Sustainable Development.” n.d. Accessed July 27, 2017. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/habitat3/>.
- World Commission on Environment and Development. 1987. *Our Common Future*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Αγριαντώνη Χ., and Πανσέληνα Γ. 2003. “Η Ελληνική Οικονομία. Διεθνής Κρίση Και Εθνικός Προστατευτισμός.” In *Ιστορία Του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*. Τόμος 7. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1706/2/02_chapter_8.pdf.
- “Αειφόρος Ανάπτυξη - Βικιπαίδεια.” n.d. Accessed July 26, 2017. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B5%CE%B9%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7.
- Αναγνωστοπούλου Νίκη. 2015. “Ο Ρόλος Των Μητροπολιτικών Πάρκων Σε Πόλεις Του Κόσμου. Η Περίπτωση Του Πάρκου Τρίτση.” Αθήνα: Ε.Μ.Π.
- ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ. 2012. “Στρατηγικός Σχεδιασμός Επιχειρησιακού Προγράμματος Δυτικής Αθήνας Για Την Χρονική Περίοδο 2012- 2014.” Αθήνα, Περιστέρι, Εθνικής Αντίστασης 65. <http://www.asda.gr>.
- . 2014. “ΣΧΕΔΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΑΣ Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης.” Αθήνα. <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=51r%2FU2t1gtA%3D&tabid=367&language=el-GR>.
- “Ανυπότακτη Πόλη.” n.d. Blogspot. Ανυπότακτη Πόλη. <http://anypotahtipoli.blogspot.com/>.
- Αρβανίτη Μαρία. 2014. “Η αναθεώρηση του άρθρου 24 του Συντάματος.” Αθήνα. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/LAW169/%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B1%20CF%83%CF%84%CE%B1%20CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%A4%CE%95%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%97%20CE%9C%CE%9F%CE%A1%CE%A6%CE%97.pdf>.
- Γεροντέλη Αγγελική. n.d. “ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.” In *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Και Επικοινωνία. Θέματα Δασολογίας Και Διαχείρισης Περιβάλλοντος Και Φυσικών Πόρων* 8. Ε.Μ.Π.

- Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας. 2015. *Εισαγωγή Στην Βιώσιμη Ανάπτυξη*. <http://www.ihu.edu.gr/icsd/docs/eisagogi-sti-viosimi-anaptyxi.pdf>.
- Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. n.d. "Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ." Αθήνα. http://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/13/2/425.pdf.
- ΕΛΣΤΑΤ. 2011. "Απογραφή 2011." Απογραφή. Αθήνα. <http://www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous>.
- Ε.Μ.Π Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. 2000. "Παρεμβάσεις Στα Ρέματα Εναλλακτικές Προτάσεις Σχεδιασμού." Αθήνα: Ε.Μ.Π. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwik-aWPY7LcAhXLh6YKHbcXCgQQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fcourses.arch.ntua.gr%2Ffsr%2F145019%2Fremata-2.pdf&usq=AOvVaw32U5qNcJxAoi8rqtN-i7f1>.
- "Επιτροπή Για Τη Σωτηρία Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης 'Αντ. Τρίτση.'" n.d. <https://sites.google.com/site/parkotritsisos/>.
- Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος. 2008. "Προστασία Και Αναβάθμιση Των Χώρων Πρασίνου Στη Μητροπολιτική Αθήνα." Αθήνα. <http://www.arch.ntua.gr/envlab/resources#resource-5311>.
- Εργαστήριο Τεχνικής Γεωλογίας & Υδρογεωλογίας" της σχολής Μηχ.Μετ.Μετ του Ε.Μ.Π, and Αναστασάκος Παρασκευόπουλος Δημήτρης. 2017. "Αξιολόγηση Των Επιφανειακών Και Υπόγειων Νερών Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης." Αθήνα. Ζαϊμακης. 2011. "Επίμετρο." 2011. <https://eclass.teicrete.gr/modules/document/file.php/YK134/%CE%95%CF%80%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%81%CE%BF.pdf>.
- Ζαϊμάκης, Γιάννης. 2011. *Κοινοτική Εργασία Και Τοπικές Κοινωνίες*. http://www.biblionet.gr/book/173236/%CE%96%CE%B1%CF%8A%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82,%CE%93%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B5%CF%82.
- Καραπάνου Β. 2016. "Η Βιώσιμη Ανάπτυξη Μέσα Από Το Πρόγραμμα Των Ηνωμένων Εθνών Για Τους Ανθρώπινους Οικισμούς Έννοιες, Αρχές Και Πολιτικές." http://ikee.lib.auth.gr/record/284861/files/KARAPANOU_EE.pdf.
- Καστοριάδης Κ. 1995. "Σκέψεις Πάνω Στην 'Ανάπτυξη' Και Την 'ορθολογικότητα'." In *Χώροι Του Ανθρώπου*. Ύψιλον.
- Κατσαφάδου Κ. 2017. "ΕΚΘΕΣΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΥΔΡΟΛΗΠΤΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ «ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ»." Αθήνα.
- Κ.Ε.Δ. 2003. "Παραχωρητήριο Χρήσης Δημοσίου Ακινήτου." http://www.parkotritsis.gr/wp-content/uploads/Yliko/PDF/KED_paraxorisi_keimeno_2003.pdf.
- Κονδύλης Παναγιώτης. 1987. *Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κορκοβέλος, Χρ. 1997. *Η προστασία του Περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση με αναφορές στα Ελληνικά δεδομένα*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Κούνης Γ., and Βιτωρίου Γεωργούλη Α.Κ. 1994. "Υδρογεωλογική έρευνα και μελέτη περιοχής Πύργου Βασιλίσσης-Αττική." Αθήνα: Ι.Γ.Μ.Ε. http://www.parkotritsis.gr/wp-content/uploads/Ereynhtiko-Yliko/EreynesKaiMeletes/Meletes%20ereunes/IGME_Ydrogeologiki%20Meleti_1994.pdf.
- Λατούς Σερζ. 2008. *Το Στοιχημα Της Απο-Ανάπτυξης*.
- Λιονής Μιχάλης. 2009. "Αξιολόγηση Υδρογεωλογικών Εργασιών Και Εκτίμηση Υδατικού Ισοζυγίου Στο Πάρκο 'Αντώνης Τρίτσης.'" Αθήνα.

- Μαλούτας Θ. 2011. “ΧΩΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΑΠΟ ΤΙΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΛΑΤΕΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΩΝ.” *ΕΚΚΕ* 134: 51–70.
- Μαλούτας Θ., Δ. Εμμανουήλ, and Μ. Παντελίδου Μαλούτα. 2006. *Αθήνα: Κοινωνικές Δομές, Πρακτικές Και Αντιλήψεις*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Μαλούτας Θ., and Σ. Σπυρέλης. 2015. “Η Πολυκατοικία Της Αντιπαροχής Και ο Κάθετος Κοινωνικός Διαχωρισμός.” *Athens Social Atlas*. <http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CE%BA%CE%AC%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>.
- Μανωλάς Ευάγγελος Ι., Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης, and Γεώργιος Ε. Τσαντόπουλος. 2013. “Themata Dasologias 5. ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ Δ.Π.Θ.” <http://www.fmenr.duth.gr/research/publications/Themata%20Dasologias%205.pdf>.
- “Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης.” n.d. Φορέας Διαχείρισης Μητροπολιτικού Πάρκου Αντώνης Τρίτσης. Μητροπολιτικό Πάρκο Αντώνης Τρίτσης. <http://www.parkotritsis.gr/perigraph/>.
- Μινέτου Ιωάννα. 2016. “Δίκτυο Παρεμβάσεων Για Την Βιωσιμότητα Του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης ‘Αντώνης Τρίτσης.’” Ξάνθη: Τμήμα Αρχιτεκτώνων Μηχανικών Δημοκρίτειου Παναπιστημίου Θράκης.
- Μπελαβίλας Νίκος. 2013. “Πόλεις Της Αντιπαροχής.” presented at the Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ, Αθήνα.
- Μπένος Σταύρος. 2006. “Περιβάλλον ο Παριάς της Δημόσιας ζωής.” *Ελευθεροτυπία*, 2006.
- Μπίστη Μαριάννα. 2012. “Δημοσίου Χώρου Χρήστες Αναζητούνται.” Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewj6zOa2xrLcAhWGiCwKHUgFAZYQFggrMAA&url=http%3A%2F%2Fcourses.arch.ntua.gr%2Ffsr%2F140281%2FBisti_Marianna_Dimosios_Xoros_Mar2012.pdf&usq=AOvVaw0jwNwqLJ8Sn9w_dQAI_wmo
- Μποναϊούτι Μάουρο. 2011. “Οι Τέσσερις Άξονες Μιας Πολιτικής Της Αποανάπτυξης.” <http://prasinovelos.blogspot.com/2011/12/2.html>.
- Ντούρος, Γ. 2001. “Αστικό - Περιαστικό Πράσινο.” *Παρατηρητήριο Ελεύθερων Χώρων*, March.
- Παναγιωτοπούλου Δ. 2011. “ΕΔΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΔΡΟΓΕΩΛΟΓΙΚΕΣ-ΥΔΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΛΣΟΥΣ ΤΡΙΤΣΗΣ.” Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. <http://docplayer.gr/10538768-Georoniko-panepistimio-athinon.html>.
- Πανταζής Π., and Ψυχάρης Γ. 2016. “Στεγαστικός Διαχωρισμός Με Βάση Το Φορολογητέο Εισόδημα Στην Μητροπολιτική Περιοχή Της Αθήνας.” *Athens Social Atlas*. <http://www.athenssocialatlas.gr/%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF/%CE%B5%CE%B9%CF%83%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82/>.
- Παπαδημητρίου Γιώργος. 2006. “Το Διακύβευμα Από Την Αναθεώρηση Του Άρθρου 24 Του Συντάγματος.” In . Αθήνα’. <https://nomosphysis.org.gr/10677/to-diakubeuma-apo-tin-anatheorisi-tou-arthrou-24-tou-suntagmatos-dekembrios-2006/>.
- Παπακωνσταντίνου Δημήτρης. 2014. “Κριτική Ανάλυση Ρευμάτων Του Υλισμού: COMPTE-SPONVILLE ΚΑΙ d’ESPAGNAT.” Αθήνα: Σχολή Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και Φυσικών Επιστημών - Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο 2014.
- “Παρατηρητής Αγίων Αναργύρων.” n.d. Blogspot. http://paratiritisagionanargyron.blogspot.com/2014/06/blog-post_20.html.

- Πατρώνης, Βασίλειος. 2015. *Ελληνική Οικονομική Ιστορία Οικονομία, Κοινωνία Και Κράτος Στην Ελλάδα (18ος-20ός Αιώνας)*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. <http://hdl.handle.net/11419/1700>.
- Περιφέρεια Αττικής. 2015. “ΔΥΤΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗ 2020+ ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ.” Αθήνα. http://www.patt.gov.gr/site/attachments/article/15005/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF_1_%CE%94%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%202020_%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3%20%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%91%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3_11052015_v_1.pdf.
- Ρόκος, Δ. 2003. *Από Τη “Βιώσιμη” ή “Αειφόρο” Στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη*. Αθήνα: Οίκος Α.Α. Λιβάνη.
- . 2010. “Θεμελιώδεις Προϋποθέσεις για ένα Σχέδιο Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Η Περίπτωση μιας Ελληνικής Περιφέρειας. Από τη θεωρία στην πράξη.” http://environ.survey.ntua.gr/files/keimena/rokos_i.pdf.
- Ρόκος, Δ. n.d. “Αξιοβίωτη Ανάπτυξη.” <https://drokos.webnode.gr/%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CF%89%CF%84%CE%B7-%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%89%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1/>.
- Σαρηγιάννης Γιώργος. 2000. *Αθήνα 1830-2000 Εξέλιξη-Πολοδομία-Μεταφορές*. Αθήνα: Συμμετρία.
- . 2008. “Η Μικροστική Πόλη” 26.
- Συμπράκτονα Γραφεία. 1992. “Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Πύργου Βασιλίσσης Υποστήριξη Της Πρότασης.” Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας.
- . 1995. “Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Πύργου Βασιλίσσης Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.” Μ.Π.Ε. Αθήνα.
- Συντακτική Ομάδα “Οιωνός.” 2005. “Πάρκο Αντώνης Τρίτσης.” *Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία*, 2005.
- Τάχος Αναστ. Ι. 1992. *Διοικητικό οικονομικό δίκαιο*. 7 vols. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.
- Τ.Ο Δυτικών Συνοικιών της Κ.Ο Αττικής του Κ.Κ.Ε. 2013. “Μόνο ο Λαός Μπορεί Να Περιφρουρήσει Το Πάρκο «Τρίτση».” *Ριζοσπάστης*, October 30, 2013. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=7677231>.
- Τραϊανός Αθανάσιος. 2007. “Η Περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα.” Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. <http://ir.lib.uth.gr/bitstream/handle/11615/13821/P0013821.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Φίλοι του Πάρκου. n.d. “Φίλοι Του Πάρκου Facebook.” <https://www.facebook.com/filoi.toyparkoy/about?lst=100006121623452%3A100002173263564%3A1538668085§ion=bio>.
- ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ, and «ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ». 2017. “ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ: Για Την Πρόσφατη Καταστροφή Τμήματος Εξοπλισμού Υδροδότησης Των Λιμνών.” http://www.parkotritis.gr/wp-content/uploads/Yliko/Nea/05.05.2017_%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%AF%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AE%20%CE%BC%CE%B7%CF%87%20%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CF%80%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D.pdf.
- Χαλασάνης Δημήτριος. 2013. “Η Απομεγέθυνση (Degrowth) Ως Εναλλακτική Πρόταση Χωρικής Ανάπτυξης. Οι Περιπτώσεις Δύο Εναλλακτικών Εγχειρημάτων Στην Περιφερειακή Ενότητα

Μαγνησίας.” ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

Χατζημιχάλης Κ. 2012. “Άνιση Γεωγραφική Ανάπτυξη Και Χωροκοινωνική Δικαιοσύνη-Άλληλεγγύη: Οι Ευρωπαϊκές Περιφέρειες Μετά Την Οικονομική Κρίση Του 2009.” *Γεωγραφίες*, no. Εξαμηνιαία Έκδοση Επιστημών του Χώρου.

Χατζηπέτρου Αυγή, Χριστίδου Στυλιανή, and Χριστοφοράκη Αικατερίνη. 2015. “ΠΑΡΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΙΤΣΗΣ.” Αθήνα: Ε.Μ.Π.

Χουρμούζη Λένα. 2014. “Τα Πάρκα Της Αθήνας, Το Πάρκο Τρίτσης Και Το Πεδίω Του Άρεως Ζητούν Φροντίδα.” *Athens Voice*, July 5, 2014. <http://www.athensvoice.gr/issues/paper/481>.